Афанасий Игнатьевич Федоров –
саха литературатын хагдарыйбат лабаата

Тамалакаан, 2020

Ааҕааччы сэргиир айымньытынан
«Айан аартыгар» таҕыстыҥ
«Хагдарыйбат лабааларынан»
Ол киэҥ суолга дьуолка астыҥ.

М. Ефимов

Аан тыл.

«Литература дьикти уратылаах: кини норуот оттомноох үөрэнээччитэ, ону кытта дьону кытаанахтык үөрэтэр учуутал даҕаны буолар. Литература общественнай өйү-санааны тиэрдэрин, тарҕатарын сэргэ ону үөрэтээччи-тэрийээччи этэ: кини, сиэркилэ курдук, оло5у хайдах баарынан көрдөрөр уонна эмиэ да прожектордыы олох суолун сырдатан биэрэр. Литература общество олоҕун кытары арахсыспат сибээстээх, олохтон эт-хаан тардар уонна ону кытта олоҕу күөдьүтэр, тылыннарар. Мантан литератураҕа туох сыһыаннааҕы барытын олоҕу кытары тэҥнии тутан көрүөххэ диэн санаа үөскүүр, литератураҕа буолар сайдыылары уонна көстүүлэри олох үөскэтэр-төрүттүүр».

XX үйэ биир талааннаах суруйааччыта-кэпсээнньитэ, биһиги биир дойдулаахпыт Афанасий Игнатьевич Федоров аата 40-с сыллар бүтүүлэригэр, 50-с сыллар саҕаланыыларын эргин ааҕааччылар ортолоругар киэҥник сэҥээриллибитэ, эдэр сүүрээн быһыытынан саха литературатыгар биллэр-көстөр миэстэлэнэн испитэ. Кини норуот тыллаах, олоҕу кытта ыкса ситимнээх, киһини итэҕэтэр, инникини толкуйдатар ис хоһоонноох айымньылары айан хаалларбыта.

1958 с. Саха суруйааччыларын IV съеһигэр Н.Е. Мординов-Амма Аччыгыйа «О состоянии и задачах якутской литературы» диэн отчуоттуур дакылаатыгар: «В ряду более десятка сборников рассказов, вышедших за последнее время, мне хотелось бы особо выделить сборник «В дорогу» Афанасия Федорова. В этой целом очень хорошей и нужной книге, быть может, наиболее четко видны большие достижения и отдельные недостатки в творчестве наших молодых прозаиков. Сила книги в том, что рассказы, помещенные в ней, взяты из живой сегодняшней жизни нашего народа. Афанасий Федоров изображает жизнь в движении, в развитии, в борьбе. Его произведения – это не фотографические снимки застывших внешних форм и поз, а картины живой жизни, живых людей с их волей и стремлением, с их недостатками и достоинствами».

Афанасий Федоров саха литературатын историятыгар балаччы үөрэтиллибит суруйааччы буолар. Ол курдук кини айар үлэтин анаарар монографическай чинчийэр үлэни Е.В. Федоров суруйбута («Творчество Афанасия Федорова», 1973). Афанасий Федоров айар үлэтин туһунан Николай Габышев улахан чинчийэр ыстатыйаны суруйбута, ону таһынан суруйааччылар, Афанасий Федоров доҕотторо, аймахтара, үөлээннээхтэрэ ахтыылары суруйбуттара.

Афанасий Федоров олоҕо – атыттарга холобур.

Саха литературатын «хагдарыйбат лабаата» - Афанасий Игнатьевич Федоров Үөһээ Бүлүү улууһун Тамалакаан нэһилиэгин күөх суугун оттоох, көнө хонуулаах, хатыҥ чараҥнаах Эрдэһит Харчымаҕар 1926 сыллаахха от ыйын 30 күнүгэр бааһынай кэргэнигэр төрөөбүтэ.

Бу алааска бииргэ төрөөбүт бырааттыылар Бобур Ньукулай, Саппырыан, Ньукулааскы уонна оччугуйдара, Афоня аҕата, Ыкынаачый тус-туһунан ыал буолан олороллоро. Кинилэри, бука, сүрэхтээх-бэлэстээх, үлэһит дьоннорун иһин дьон-сэргэ «Эрдэһиттэр» диэн ааттаатаҕа буолуо.

Афоня оҕо эрдэҕинэ Кэриэй диэн таптал хос ааттааҕа. Кэлин суруктарыгар ол аатынан илии баттыыр буолара. Ийэтэ – Мария Николаевна, аҕата – Игнатий Федорович Федоровтар тоҕус оҕону күн сирин көрдөрбүттэриттэн үһэ эрэ хаалбыта. Улаханнара Николай Игнатьевич Федоров, кыралара Александра Игнатьевна Федорова, оттон Афоня ортоку оҕо этэ. Убайа биэс сыл аҕа, онтон балта уон сыл балыс этилэр. Сэрии иннинэ аҕай Тамалакаанҥа көһөн киирбиттэрэ. Ийэтэ Мария Николаевна фермаҕа ыанньыксыттаабыта, 1947 сыллаахха 47 сааһыгар өлбүтэ. Аҕата Игнатий Федорович толуу дьүһүннээх, үрдүк унүохтаах, сырдык сэбэрэлээх, элбэх кэпсээннээх киһи этэ. Колхозка араас үлэҕэ үлэлээбитэ. 1978 сыллаахха 84 сааһыгар өлбүтэ.

Убайа Николай Игнатьевич ахтарынан, кыра сылдьан, куобах баһын унүоҕун мунньан сэриилэһэ оонньуулларын, хабылык, хаамыска хабалларын сөбүлүүллэрэ. Афоня, тыа оҕото буолан, кэлин улаатан иһэн, куска тиргэлиирэ, куобахха туһахтыыра. Атаҕынан сытыы оҕо этэ. Хараҕынан мөлтөһүөр буолан, элбэхтик сааламмат этэ. Колхозка көһөн киирбиттэрин кэннэ убайынаан Бэс Күөлэ диэн сиргэ ырыган убаһалары аһаталлара. Үөрэҕин быыһыгар колхоз араас үлэтигэр сылдьара. Сайыҥҥы өттүгэр биригэдьиир «ыстаарсайынан» анаан, Афоня оҕо звенотун салайан үлэлэтэр этэ. Баһына сыыс отун, маһын ыраастаһын, хортуоска, турнепс сыһын ылҕаһын, көрүү-харайыы кинилэр эбээһинэстэринэн буолар этэ. Оҕуруот үлэтигэр элбэх сыратын биэрэн, иҥэн-тоҥон билбит буолан, араааһа, бастакы айымньыта «Оҕуруот үлэһитэ» диэн буолуо. Учуутал буолуоҕа таайар курдук, оҕолору кытта уопсай тыл булар этэ.

Афоня тоҕус сааһыгар Орохү нэһлиэгэр, Тамалакаантан 5 км. тэйиччи сытар сиргэ оскуолаҕа үөрэнэ киирбитэ. Балта Анна Николаевна Федорова кэпсээнинэн, Афоня оскуола боруогун атыллаабыт маҥнайгы күнүттэн наар «5» эрэ сыанаҕа үөрэммитэ. Үөрэххэ дьулуура, дьаныара, үөрэҕи ылынара, өйүгэр тутара оҕолортон эрэ таһыччы этэ. Олус сэмэйэ, көрсүөтэ, эйэҕэһэ. Орто унүохтааҕа, кылардыҥы харахтааҕа, хатыҥыр бэйэтэ харахха бараҕыллыбат этэ.

Оскуолаҕа барар суол былаһын тухары аргыс оҕолоро кини бүппэт сэһэнин-кэпсээнин умсугуйан истэллэрэ. Саха тылын уруогар өйтөн суруйууга Афоня үлэтэ кимнээҕэр да ордук буолара. Афоня үһүс кылаастан үлүһүйэн туран кинигэ ааҕар идэлэммитэ. Оросуунап Силиппиэн Көстөкүүнэбис диэн учуутал: «Афоня, эн хайаан да суруйааччы буолуоҥ», - диэн хайҕаан этэрэ. Айар үлэҕэ бастакы холонуутун оскуоланы бүтэрэр сылыгар көрдөрбүтэ. Афоня Федоров суруйуутунан оскуоланы бүтэрэр оҕолор пьеса туруорбуттара. Бары соһуйуу-өмүрүү, учууталлар хайҕаан бөҕө буолбуттарын өйдүүллэр.

Ыар тыыннаах аччык сэрии сылларыгар 1943-1946 сс. Афоня Н.Г. Чернышевскай аатынан Бүлүүтээҕи педагогическай училищеҕа үөрэммитэ. «Сэттэ кылааһы туйгуннук үөрэнэн бүтэрбит буолан, училищеҕа киирии экзамена суох ылыллыбыт. Киһи ымсыырар, холобур туттар курдук кыһанан үөрэммит. Үөрэҕи бытааннык гынан баран, кытаанахтык, чиҥник өйдөөн ылынара. Үөрэммитин устатыгар мэлдьи үрдэтиллибит стипендияны ылбыта. Холобур, үһүс куурускa үөрэнэ сылдьан, 1946 сыллаахха саас, ыйга 175 солкуобайдаах стипендияны ылбыт. Үгүс атын тэҥнээхтэрэ мөһөөктөн эрэ тахсалыыны ылыталыыр эбиттэр».

Афанасий Федоров бу студенныыр сылларыттан саҕалаан суруйар идэлэммитэ. Кинини саха тылын преподавателэ Андрей Ксенофонтович Сивцев бэлиэтии көрбүтэ уонна айар үлэ кистэлэҥнэрин кытта аан маҥнай билиһиннэрбитэ, Саха литературатын бастакы «өлбөт-сүппэт» айымньыларын илдьиритэн өйдөппүтэ, уус-уран тыл абыланар-хомуһунугар угуйбута. А.К. Сивцев салайар литературнай куруһуогар студеннар: Афанасий Федоров, Егор Сидоров, Иван Гоголев уо.д.а. айымньыларын ааҕаллара, дьүүллэһэллэрэ. А.К. Сивцев Бүлүүтээҕи педучилище музейыгар суругар эппитэ: «1943-1946 сс. литературнай куруһуок туллар тутааҕынан икки киһи – Егор Акана (Сидоров Е.С.) уонна Федоров А.И. буолаллара». Хоһоонньут И. Гоголев ураты талааннаааҕынан чорбойоро. Бу үс айар талааннаах оҕолору студеннар оонньоон да, хайҕаан да саха литературатын төрүттээччилэр ааттарынан – Өксөкүлээҕинэн, Алампанан, Неустроевынан ааттаабыттара. Федоровка Алампа үрдүк аата тиксибитэ. Бу кэмҥэ Федоров-Алампа байыаннай уонна гражданскай темаларынан үлүһүйбүтэ. Доҕотторо ахталларынан, «Пулемет уонна остуорас», «Немец уонна сибиинньэ», «Оҕо саас», «Маарыйа» диэн кэпсээннэри суруйбута. Суруйааччы ити кэмнээҕи рукопистара суох оноһуллубуттар. А.К. Сивцев «Маарыйа» батталлаах кэмҥэ саха дьахтарын туһунунан кэпсээни истиҥ тылларынан ахтыбыт. Филологическай наука кандидата, востоковед Егор Сидоров, суруйааччы Иван Гоголев ахталларынан, Афанасий Федоров айар үлэҕэ букатын эрдэ кутун туттарбыт. Кинилэр доҕордорун бастакы холонууларыгар маннык сыана быһаллар: «...ол кэпсээннэрин тыллара хомоҕойун, уобарастара кэрэтинэн уонна ис хоһооно дириҥинэн уратыларын кэлин үөрэхтэнэн, сайдан эрэ баран өйдөөбүппүт».

«Афоня саамай убаастыыр, таптыыр суруйааччытынан А.П. Чехов этэ. «Киһиэхэ барыта кэрэ буолуохтаах” – диэн улуу суруйааччы этиитин ис сүрэҕиттэн сөбүлүүрэ. Кэлин «Хотугу сулус» сэһэнигэр Чеховы дьүһүйүүтүн киллэрбитэ.

Бүлүүгэ студеннаабыт сылларын куруутун истиҥник ахтар-саныыр буолара. Училищены төрөөбүт төрүт тылбын, литературабын таптыыр, өйдүүр буола үүнэрбэр элбэҕи онорбута диэн тоһоҕолоон бэлиэтиирэ, махтанара.

...1945 сыл. Кыайыы күнүгэр курдук үөрэн-көтөн, көтөҕүллэн туран хаһан даҕаны, тугу даҕаны бырааһынньыктаабытын өйдөөбөппүн... Афоня илии-атах оонньуутугар кыттыбытын, үҥкүү тылын үтүктүбүтүн итиннэ эрэ көрбүтүм».

“... Кини, кырдьык, мээнэ сүүрбэт-көппөт, күлбэт-салбат, мэлдьи тугу эрэ толкуйдуу сылдьар майгылааҕа. Аны санаатахха, сааһыгар дьүөрэтэ суох эрдэ боччумурбут эбит. Нууччалыы халыҥ кинигэлэри ааҕара. Куорат уонна училище библиотекаларыттан Чеховы, Толстойу, Джек Лондоны, Виктор Гюгону о.д.а .”

Училищеҕа үөрэнэр сылларыгар «... кини суруйарынан эрэ буолбакка, билиитинэн-көрүүтүнэн даҕаны лаппа үүммүтэ көстүбүтэ... Үөрэхпит бүтэһик сылларыгар кэрэхсэллээҕи да кэпсээн, ооньоон-күлэн да, этэр-тыынар буолбута. Биирдэ бүтэр сайыммытыгар тиэргэҥнэ үстээх-түөртээх оҕолору булан: «Оо, бу туох да аньыыта-харата суох оҕолор барахсаттар үчүгэйдэрин», - дии турарын истэн, кинини хайдах эрэ ордугургуу санаабытым", - диэн ахтар П. Афанасьев, учуонай, филологическай наука кандидата.

Афоня учуутал буолуон олус баҕарара. 1945 сыллаахха учуутал профсоюһугар киирбит киниискэтин ылан баран, дэлэҕэ даҕаны: «Көрүҥ эрэ, биһиги учуутал этэрээтигэр холбостубут. Маны хармааммытыгар укта сылдьан үөрэтэр дьоллонуохпут дуо?» - диэн саҥа аллайыай.

1946 сыллаахха педучилище бастыҥ выпускнигын быһыытынан үөрэҕин салгыы Дьокуускайга аттаммыта. Пединститут литературнай факультетыгар экзаменнарын ситиһиилээхтик туттаран киирбитэ. Хомойуох иһин, манна кини 3-4 эрэ күн үөрэммитэ. Саһарардаан, доруобуйата мөлтөөн, эмтэнэргэ күһэллибитэ.

Суруйааччы олоҕун, айар үлэтин толору чинчийбит Е.В. Федоров суруйарынан, бу кэмҥэ Афанасий Федоров 3 кэпсээни суруйбут: "Олох кыыһа", "Кэриэс", "Көрсүһүү". Бары биир тэтэрээккэ тиһиллэ сылдьыбыт буолан, суруллубут ыйдара-күннэрэ чуолкай: 1946 сыл балаҕан ыйын 24-26 күннэрэ. Бэчээккэ тахсыбатахтар.

Дьокуускайга А. Федоров суруйааччылар сүбэ мунньахтарыгар сылдьыталыыр. Биллибит, ытыктыыр суруйааччыларын илэ көрөр, билсэр, санааларын атастаһалларын, мөккүһэллэрин бэрт сэргэҕэлээн истэр. Суруйар, айар баҕата өссө күүһүрэр.

Бу кэмҥэ Үөрэҕирии министерствота Афанасий Федоровы Горнай оройуонун 2-с Атамай сэттэ кылаастаах оскуолатыгар нуучча тылын уонна литературатын учууталынан аныыр. Кини нууччалыы олус үчүгэйдик билэрэ, олус элбэхтик ааҕара, ыраастык саҥарара. Нуучча тылын учууталынан хара өлүөр дылы үлэлээбитэ. Оҕо сааһыгар А.И. Федоровка үөрэммит, билигин Бэрдьгиэстээххэ учууталлыыр В.Е. Суханов маннык ахтар: «Аан маҥнай Афанасий Игнатьевич Горнай оройуонун Атамай сэттэ кылаастаах оскуолатыгар нуучча тылыгар уонна литературатыгар учууталынан кэлбитэ. Арай биирдэ бастакы уруокпутугар хатыҥыр, иинэҕэс көрүҥнээх, чаҕылхай, сытыы, хап-хара харахтаах киһи, аадьуо киирэн кэллэ, эйэҕэстик дорооболоспута... Итинтэн ыла биһиги кылаас оҕолоро кинини кытта доҕордоспуппут... Кини литература уроуктарыгар ордук сайдан ис киирбэхтик, ордук таттарыылаахтык кэпсиирэ-ипсиирэ. Барыллар текстэри бастаан нууччалыы ааҕара, кэпсиирэ, онтон сахалыы тылынан олох ааҕан биэрэр курдук тылбаастаан, өйдөнүмтүө тылынан кэпсээтэҕинэ, биһиги ордук өйдүүрбүт. Кини кэпсээнин өр да, өтөр да истибиппитин өйдөөбөккө хааларбыт. Уруок да кэнниттэн кини куруутун элбэҕи кэпсиирэ. Интернакка кэлэн: «Оҕолор, манныгы аахтым», - диэт, араастык уустаан-ураннаан долгутуулаахтык кэпсиирэ, остуоруйалыыра». Ити курдук Афанасий Игнатьевич училищены бүтэрээт (дьиҥэр, начаалнай кылаастар учууталлара үөрэхтээх эрээри) нуучча тылын, литературатын учууталынан ананан үлэлээбитэ. Ол идэтиттэн кэлин да аккаастамматаҕа. Бу суол түбэспиччэ түгэн буолбатаҕа буолуо. Нууччалыы, наада буоллаҕына, кимнээҕэр уустаан-ураннаан, хоһуйан суруйара. Москваҕа литературнай институкка үөрэнэ сылдьан, семинардарга кэпсээннэрин нууччалыы суруйан дьүүлгэ туруорара уонна олорго үксүгэр "биэһи» ылара.

1948 сыллаахха Дьокуускайга кылгас кэм иһигэр, биир сыллаах, нуучча тылын, литературатын учууталларын бэлэмниир куурус аһыллар. Афанасий Федоровы кууруска ыыталлар.

Бу сылдьан, Афанасий Федоров айар үлэҕэ дьиҥнээхтик ылсыыта саҕаланар. 1948 сыллаахха драмаҕа үлэлэһэр. «Иннибит диэки» пьесата Саха театрыгар туруоруллар. Сүрүн оруолу – колохоз бэрэссэдээтэлин Дмитрий Ходулов толорбута. Онон Афанасий Игнатьевич суруйааччы буолар үөрүүтүн билэр, инникигэ эрэлэ күүһүрэр.

“...Бүлүүттэн педучилищены бүтэрбиттэр элбэх этибит. Афонябытынан киэн туттар, ытыктыыр чувствобыт биллэ күүһүрбүтэ. «Иннибит диэки» театрга турбутуттан ыла студент аймах уонна театры, литератураны таптааччылар Афоня Федоров диэн саҥа суруйааччы тахсан эрэрин билбиттэрэ уонна кинини үөрэ-көтө, эрэнэ-күүтэ айхаллаабыттара”.

Критика айымньыны сэрии кэннинээҕи литератураҕа саҥа саҕалааһын уонна колхозтаахтар олохторун туһунан кэпсиир сибиэһэй ыраас сүүрээн киирбитин бэлиэтээбиттэрэ.

Драма Саха сирин суруйааччыларын II съеһигэр хайҕаммыта. Бу сыл Афанасий Федоров ЫБЛКСМ 30 сылынан Саха АССР Верховнай Советын Президиумун Бочуоттаах Грамотатынан наҕараадаламмыта.

... Сити кэмтэн ыла Афоня күүһүгэр күүс эбиллибитэ. Өссө элбэхтик, сыралаахтык үлэлиигэ уонна үөрэнэргэ баҕа санааламмыта. «Үөрэммити киһи, үөрэх кыра, билии татым» - диэн муҥатыйара. Ол баҕата эмискэ туолбута. 1949 сыллаахха Горькай аатынан Москватааҕы литературнай институкка барар буолбута.

...Дойду тэбэр сүрэҕэ буолбут улуу куораты, кини уулуссаларын, болуоссаттарын, дьиэлэрин-уоттарын, театрдарын, кэрэ-бэлиэ сирдэрин уонна, туох ханнык иннинэ, кини эйэҕэс, үрдүк культуралаах дьонун-сэргэтин хайа күн көрүөҕүттэн ис сүрэҕиттэн таптаабыта. Ол тапталын, сөхпүт сөҕүүтүн, киэн туттуутун, кылгастык гынан баран, дириҥ иэйиилээхтик «Биһиги күүспүт» диэн кэпсээнигэр түмэн көрдөрбүтэ: «Москва сүрэҕэ – Кремль. Кини тымырдара – киэҥ, уһун уулуссалар. Ахсаана биллибэт элбэх дьон, массыыналар, уулуссалары тилэри киэптээн, Кремль диэки долгуйа усталлар. Куорат аҕыраабат тыаһа-ууһа кыайыы гимнэ буолан ньирилии ньиргийэр.

... Москва тиҥинии ньиргийэр тыаһа көннөрү тыас диэтэҕиҥ дуу? Ити бары советскай норуоттар биир санаанан тэбэр сүрэхтэрин модун ньиргиэрэ эбээт. Москва дьиримниир, чаҕылыйар сулустарын уоттарын көннөрү уоттар диэтэҕиҥ дуу? Ити улуу куорат өйө-санаата түмүллэн, сир үрдүн сырдата тыгар. Москва! Москва! Эн мөлүйүөннэр сүрэхтэрин киэн туттуу, таптал, эрэл уотунан уматаҕын. Эн киһи аймах инники олоҕун ыйан, арыйан көрдөрөр киинэ буолаҕын».

Афанасий Федоров литературнай институкка олус кыһаллан-мүһэллэн үөрэммитэ. Институкка үөрэхтээх киһини II куурустан ылаары гыммыттарын, чиҥ билиилээх буолаары, баҕатынан бастакы куурустан үөрэҕин саҕалаабыта. Манна кини эмиэ бастыҥ үөрэнээччи быһыытынан биллибитэ, Л.Н. Толстой аатынан үрдэтиллибит стипендияны ылара.

... Ити кэмтэн ыла араас омуктар бастыҥ, чулуу ыччаттарын кытта бодоруһан баран, национальнай культураны сайыннарыы, ыччаты иитии, үөрэтии хайдах буолуохтааҕын туһунан, туох сыалы-соругу ситиһиэхтээҕин туһунан бигэ, төлөрүйбэт, сөптөөх санааламмыта.

Доҕоругар Михаил Спиридонович Ивановка суругар билигин да туһалаах буолуохтаах сүбэлэри биэрэр: «Оҕолору техниканы, "тимири" таптыырга күүскэ үөрэтиэххэ наада. Оттон биһиги өбүгэ саҕаттан хотону, буору ытыктыырга үөрэммиппит, ол таптала бэл билиҥҥи ыччакка күүстээх, ол иһин техниканы, техническай наукалары оччо-бачча таптаабаттар. Биһиги ити тапталы, үйэ тыныгар сөп түбэһиннэрэн,техникаҕа о.д.а. эрийиэхтээхпит».

Москваҕа үөрэнэр сылларыгар Афанасий Федоров сүүрбэттэн тахса кэпсээннэри, Ньурба драматическай театрын үлэҕинэн «Үс хатыҥ» пьесаны суруйбута. Айымньылара тута республика хаһыаттарыгар бэчээттэнэн испиттэрэ.

Афанасий Федоров Москваҕа хаста да Н.Е. Мординовы – Амма Аччыгыйын көрсүбүтэ. Биллиилээх суруйааччы эдэр киһиэхэ амарахтык сыһыаннаспыта, ирэ-хоро кэпсэтэллэрэ, үбүнэн эмиэ көмөлөспүтэ.

1951 сыллаахха Саха сирин суруйааччыларын союһуттан делегат быһыытынан эдэр суруйааччылар Бүтүн Союзтааҕы сүбэ мунньахтарыгар кыттыахтааҕа. Тыҥата бэргээн, ол дьыл төннөргө күһэллибитэ.

1951 сыллаахха доҕордуулар истиҥ көрсүһүүлэрин туһунан М.С. Иванов ыстатыйатыгар ааҕабыт: «Дороobo, Михайло-hо-hо!», - диэбитинэн арай доҕор, Афоням киирэн кэллэ. Биллэрбэтэҕэ соһуччу үөрүү буолла. Кубархай баҕайы, дьүдьэйэн, чуочаллан хаалбыт. Сиэрэй киэпкэлээх, маҥан кашнелаах, күөхтүҥү эргэ халтаҥ сонноох. Илии тутуһан өр соҕус турдубут. Киһим тэпсэҥниир, мүчүҥнүүр. Хараҕа үөрүүнэн сыдьаайар, уу-хаар бычылыйбыт – үөрбүтүн, долгуйбутун кыайан туттуммат. Дойдубун-сирбин, дьоммун-сэргэбин син булар күннээх эбиппин ээ, - дэтэлиир».

Иркутскайга дылы поеһынан кэлбит. Онтон самолекка олороругар, төһө эмэ хос-хос үллүнэ сатаабытын үрдүнэн, таһаҕаһын ыйааһына нуорматтан тахсан, сорох кинигэлэрин, ол иһигэр доҕотторо, румын уолаттара, бэлэхтээбит кинигэлэрин портка хааллартаан кэбиспит. "Борохуотунан сотору дойдубар барыам дьонум биир бороoскуну анаан олороллор. Бардым да, барахсаны сүүскэ биэриэм. Сынньаныам. Дойдум ыраастан ыраас салгынын ыймахтыам. Үрүҥ аһы сиэм. Үтүөрбүтүнэн бардаҕым ол дии..."

1951 сыл күһүнүттэн кинигэ издательствотыгар оҕо литературатын редакторынан үлэлээбитэ.

Нуучча улуу классига Н.В. Гоголь өлбүтэ 100 сылын бэлиэтиир дьаһалларга актыыбынайдык кыттыбыта. Издательство бу даатаҕа аналлаах мероприятиеларын туһунан ааҕааччыларга билиһиннэрбитэ. Гоголь «Шинелин» тылбаастаабыта. Бу тылбааһа 1952 сыллаахха атыттар тылбаастарын кытта Н.В. Гоголь «Талыллыбыт айымньыларыгар» - сахалыы тылбаас хомуурунньугар киирбитэ.

Афанасий Федоров муус устар 10 күнүгэр 1952 сыллаахха хаайыллыбыта. Национализмҥа, омугумсуйууга буруйдаммыта. Кинигэ издательствотыгар

ситиһиилээхтик үлэлии-хамныы, тэтимнээхтик айа-суруйа, доҕотторунуун үөрэ-көтө, килбиктик эрэнэ, таптыы сылдьар киһиэхэ харанҕа күннэр бүрүүкээн кэлбиттэрэ. Итинник буруйданан М.С. Иванов, В.С. Яковлев хааллыбыттара. Ол туһунан В.С. Яковлев – Далан улахан айымньыны суруйбута.

«Туох буруйум иһин хаайдылар? Тоҕо?! Туох иһин?! Хайдах төлөрүйэбин бу балыыртан?» - диэн ыарахан санаалар үүйэ-хаайа туппуттара, сыппах быһахтыы сулуйбуттара. Төрдүттэн мөлтөх доруобуйалаах киһини хаайыы олоҕо өссө кэбирэппитэ.

Далан «Дьылҕам миэнэ» эссе-романыгар доҕорун туһунан киһини эрэ долгутуох курдук ахтар: «Киһи доруобуйатыгар ньиэрбэ олус да улахан суолтаны ылар быһылаах. Хаайыыга киирэн баран, биһигиттэн суруйар имэҥҥэ эрдэттэн ылларбыт Афоня ордук хотторбута... Чараас дуһалаах, уйан иэйиилээх киһи санаарҕаан да ордук иэдэйбитэ. Мин итини дьиҥнээх суруйааччы дириҥ иэйии киһитэ буолар диэри этэбин. Афоня Федоров букатын эдэр сааһыттан оннук буолбут суруйааччы этэ».

1953 сыл ыам ыйын 27 күнүгэр Афанасий таптыыр кыыһыгар Мария Бучугасоваҕа суруйбут суругар уол муунтуйуута-тууйуллуута, оччотооҕу туруга дьэҥкэтик көстөр. «Тогда мне казалось, что моей жизни объявлен мат, из которого нет выхода... И в голове ожили те отчаянные минуты, которые переживал в одиночной камере тюрьмы после несправедливого суда. О край печи бился головой, что-то бормоча и задыхаясь, бледный человек с намерением разбить себе голову. Это был я. Потом эти минуты вспоминал с ужасом и отвращением. Но в моей памяти тот бледный, беснующийся человек не раз всплывал и маячил передо мной. В такое мгновенье боялся, что сойду с ума. Так проходили дни, месяцы, удерживала меня одна надежда – когда-нибудь вернуть себе свободу, жизнь...

Ты своим визитом заразила меня стремлением к жизни, борьбой за свободу. Ты вдохнула в меня энергию, вселила надежду на свободу.

Сейчас хочу вырваться их когтей позора, смерти как никогда».

Мария Бучугасова, кэлин Федорова, кэлэр-барар массыыналарга куоластаан айаннаан, хаайыыга ас-үөл, кинигэ, тэтэрээт, харандаас таһан, ыарахан-харанҕа күннэригэр өйөөн, тыын салҕаан, Афанасийга үрүҥ ааньал буолбута, эрэл кыымын сахпыта.

Афанасий Федоров суруйарын хаайыыга да сытан тохтоппотоҕо. В.С. Яковлев-Далан суруйааччы аатын сүгэр Үөһээ Бүлүү Тамалакаан орто оскуолатын үөрэнээччилэригэр суругар маннык ахтыбыта: «Афоня хаайыы ыарахан да усулуобуйатыгар киһилии майгытын-сигилитин энчирэппэтэҕэ, характера буортуйбатаҕа.

Ордук мин оннооҕор хаайыыга, лааҕырга кини суруйарын тохтоппотоҕун, үлэлээбитин курдук айар үлэтинэн дьарыктана сыппытын сөбүлүүрүм, бэркиһиирим, сөҕөрүм. Сүрэхтээх, үлэһит киһи ханнык да усулуобуйаҕа үлэлиир эбит дии санаабытым, доҕорбун көрө сылдьан».

Афанасий Федоров эрэллээх доҕорун Марияны күүскэ таптыыра. Түрмэттэн босхолонноҕуна, бииргэ буолуохтарын, дьоллоохтук олоруохтарын, оҕолонуохтарын, оҕолорун нарыннык таптыахтарын өйүгэр оҥорон көрөрө. Ол ыра санаатын «Мин дьоллоохпун» диэн хаайыыга олорон суруйбут кэпсээнигэр уус-ураннык хоһуйбута. Кэпсээн сүрүн геройа – Маша. Автор таптыыр кыыһа эмиэ – Маша, бу кыыс мэтириэтэ үүт-үкчү Мария Бучугасоваҕа майгынныыр.

Сюжет сайдыыта, түмүгэ да суруйааччы тус олоҕун событиеларыгар олус маарынныыр. Автор олоҕун өтө көрбүт курдук.

Афанасий Машаҕа күнэ-дьыла ыйыллыбатах суругар түрмэҕэ кэпсээн суруйбутун, сорохторо табыллыбыттарын, сорохторо син аҕайдарын туһунан кэпсиир. Афанасий Федоров түрмэҕэ барыта 20-тэн тахса кэпсээни суруйбута, «Чуумпу куорат» сэһэнин саҕалаабыта. Манна кини элбэх научнай литератураны ааҕара, Коммунистическай партия национальнай политикатын инҥэн-тоҥон үөрэппитэ. Буруйа суох хаайыллыбытын дакаастаһан, суут, прокуратура органнарыгар элбэх кассационнай үҥсүүлэри суруйбута. Бүтэһик үҥсүүтүгэр 1954 сыл кулун тутар 18 күнүгэр СССР Верховнай Суутуттан «Жалоба, поступившая из Министерства Юстиции, Верховным судом направлена в Прокуратуру СССР, откуда должен последовать ответ», - диэн харда кэлбитэ.

1954 сыл бэс ыйын 12 күнүгэр Афоня уонна Маша регистрацияламмыттара. Бэс ыйын 30 күнүгэр, доҕотторун ыҥыран, сэмэй уруу остуолун тэрийбиттэрэ. Афанасий Федоров «Мин дьоллоохпун» диэн кэпсээнигэр курдук дьоллоохтук олорорго бигэ эрэллээх олоҕун саҥа кэрдиис кэмигэр хардыылаабыта.

А.И. Федоров – о5о кутун туппут учуутал.

Мария Ивановна Бучугасова уонна Афанасий Игнатьевич Федоров регистрацияланан, сыбаайбалаан баран кыыс дойдутугар, Уус-Таатта5а, 7 кылаастаах оскуола5а нуучча тылын учууталларынан ананан үлэлии барбыттара. Иккиэн эдэрдэрэ, эрчимнээхтэрэ, билэллэрэ-көрөллөрө киэҥэ, элбэҕи үлэлиир, үйэлээҕи айар былааннаахтара. Суруйааччы – учуутал оскуолаҕа нуучча тылын биэрэрэ, чааһа элбэх этэ, ону таһынан ханна баҕар буоларын курдук, араастаһынай ноҕуруускалар Афанасий Игнатьевиһы тумнубатахтара – классовод, литературнай куруһуогу салайааччы, хамнаһа суох библиотекарь, нэһилиэккэ пропагандист, куруук олох оргуйар үөһүгэр сылдьара. «Бастакы хардыы» эркин хаһыатын, эмиэ итинник ааттаах илиинэн суруйан сурунаал таһааараллара. Нэдиэлэ ахсын ыытыллар дьарыктарга куруһуок чилиэттэрин айымньылара: кэпсээннэр, остуоруйалар, хоһоонноор ырытыллаллара, литература теориятын оҕолорго дьаныһан туран үөрэтэрэ, элбэх сүбэ-ама биэрэрэ. Оттон киэьэ сынньанарын оннугар суруйара. Нуормата – күҥҥэ 12 лиистээх чараас тэтэрээт. Афанасий Федоров хас биирдии мүнүүтэни туһалаахтык ыытарга кыһанара, тугу да ылыстын, умсугуйан туран үлэлиирэ. Кини оскуолаҕа үлэлиир коллективыгар хара маҥнайгыттан ытыктаммыта.

Оройуон биир кырдьаҕас учуутала Михаил Романович Кулачиков: «Афанасий Игнатьевич үөрэтэр оҕолоругар аһары культурнайдык сыһыаннаһара, кинилэр ис дууһаларын хайаан да таарыйар уопсай тылы түргэнник булара. Саамай кылаабынайа – оҕо буруйу оҥорбут да буоллаҕына, мөҕө-этэ барбакка, көннөрү сүбэлээн-амалаан, улахан киһи курдук тэҥҥэ кэпсэтэр буолан, оҕолор наһаа сөбүлүүр этилэр», - диэн кэпсиир. Кини оҕо үлэтин сатаан тэрийэрэ, кылааһын оҕолорун кытары тэҥҥэ субуотунньуктарга үлэлиирэ, биэчэрдэри ыытара.

Ол кэмнээҕи үлэтин-хамнаһын туһунан суруйааччы доҕоругар В. Голдьеровка 1956 сыл алтынньы 22 күнүнээҕи суругар бу курдук ахтар: «Арай үлэ-хамнас баттаан соло суох. Аҕыс ноҕуруускалаахпын, ону аҕыйах дииллэр. Онон 9-с ноҕуруускам нэһилиэк ыччатыгар пропагандист буолуом уһу. Аккаастанар буоллаххына, партийнай вывод оҥоруохпут диэн куттууллар». Афанасий Федоровка ыччат сүбэлэтэ, көмө көрдүү кэллэҕинэ, кини кимҥэ да аккаастаабат этэ.

Биирдэ Иван Неустроев диэн эдэр уолу кытта кэпсэтэн баран, бүтэригэр: «Дьэ, доҕор, барыта бэйэҕиттэн тутулуктаах эбит, көнө суолга туран, олоҕу дьиҥнээхтик таптаан, дьон-сэргэ кэрэхсиир гына олох олорорго толору кыахтаах эбиккин, онон эрэлгин сүтэрбэккэр сүбэлиибин», - диэн ыыппыта.

1958 сыллаахха Таатта Төрдүгэр сэттэ кылаастаах оскуолаҕа директорынан ананан үлэлээбит П.Х. Андросов – Дьөҥкү Сээн Афанасий Федоров туһунан ахтарыгар этэр: «Афоня киирэн кэлбитэ. Кэпсэппэхтээн баран:

- Саһылы көрө барыах эрэ, - диэбитэ.
- Тоҕо онно барабыт? – ыйытааччы буоллум.
- Роман суруйа сылдьабын. Онно колхоз олоҕуттан эмиэ көрдөрүөм. Баҕар, айымньыбар наада буолуо. Кэпсээн да суруйдахха, хаалыа суоҕа. Олоҕу билиэххэ, олохтон үөрэниэххэ наада, - диэн хардарбыта.

Алдан үрдүгэр турар алта биэрэстэ тэйиччи саһыл ферматыгар барбыппыт. Саһыл көрөөччү Тарбыыкыны кытта кэпсэппитэ, ыйыталаспыта: саһыл майгытын-сигилитин, тугу аһыырын-сиирин. Хас да уйаны кэрийэн, сыныйан көрбүтэ. Суруйууларыгар олохтон ылан, бааргa олоҕуран көрдөрөр.

Биир үтүө күн Афонялыын күһүҥҥү көмүс көстүүтүн көрө, сынньана барбыппыт. Саҥа тутуллар оскуола сирэ ханан буолуохтааҕын сэһэргэспиппит. Балайда маһа-ото аҕыйах ыраахыйа сири бэлиэҕэ ылбыппыт. Үтүө аарыма тиит баарыгар, тэллэҕэр олорон, инникини ыралаабыппыт...

-Манна, кырдьык, саҥа оскуола тутулуннун. Оччоҕо биһиги оҕолорбут үөрэниэхтэрэ. Бэйэбит учууталлыахпыт, - диэн өрө көтөҕүллэн саҥа аллайбыта.

Афанасий Федоровтаах сөбүлээбит сирдэригэр, кырдьык, икки этээстээх саҥа оскуола тутуллубута. Хомойуох иһин, саҥа оскуолаҕа үлэлиир дьол Афанасий Федоровка тиксибэтэҕэ.

Онно-манна бардаҕына, блокноттаах, харандаастаах сылдьар этэ. Дьону кытта тапсан элбэхтик сэһэргэһэрэ. Чугас, ыаллыы олорор колхоз председателэ Егор Афанасьевиһы, Голиков Антон Петровиһы кытта уһуннук кэпсэтэрэ.

Уус-Таатта олохтооҕо Антон Голиков А.И.Федоров 60 сааһын туолуутугар бэчээттэппит «Күөх кырыс, хагдарыйбат лабаа» ыстатыйатыгар учуутал, суруйааччы туһунан олус истиҥник ахтар: “Афоня сүрдээх боростуой, судургу, наһаа сэмэй, хаһан да дьоҥҥо сэргэҕэ биллэ-көстө сатаабат, оҕолуу эйэҕэс майгылааҕа, аҕыйах саҥалааҕа. Ол гынан баран билсэн-көрсөн бардаҕына кини саҕа үтүө, үгүс кэпсээннээх, киһини бэйэтигэр сыһыары тардар уус тыллаах, ыраас дууҺалаах киһи суох этэ”.

1956 сыл бала5ан ыйыгар Муонда дэриэбинэттэн 8 км. сиргэ улахан күөлү хорон өрүскэ түһэрии үлэтэ бүппүтэ. Быһыты тоҕо тардарга элбэх киһи мустубута, онно Афанасий Игнатьевич эмиэ сылдьыбыта. Ол түгэн «Хагдарыйбат лабааларга» ойууламмыта.

Афанасий Федоров айымньыларын үксүн Уус-Тааттаҕа олорон айбыта. Олохтоохтортон прототип туһаммыта элбэх. Сорох суруйууларыгар геройдарын ааттарын-суолларын уларыппакка киллэрэрэ эмиэ баар. Холобур, «Хагдарыйбат лабааларга» партийнай тэрилтэ секретарынан сельпо председателэ Хойутаанап үлэлиир. Бу Хойутаанап Дмитрий Артемьевич ити дуоһунастарга хас да сыл үлэлээбитэ.

«Күөх унаарга» кэпсээҥҥэ колхоз биригэдьииринэн Миитэрэй Максимов уонна «Саҥа сир» кэпсээҥҥэ Тарасов биригэдьиирдээбитин туһунан суруйбута. Кинилэр, кырдьык, өр сылларга колхозка биригэдьиирдээбит эбиттэр.

Суруйааччы буочарынан суруллубут 1957-1958 сс. үөрэх дьылыгар нуучча тылын, литературатын учууталлара А.И. Федоров, М.И. Федорова отчуоттара баар. Отчуот нууччалыы тылынан суруллубут. Айымньылаахтык үлэлиир дьон үлэҕэ сыһыаннара отчуоттан арылхайдык көстөр:

-Нуучча тылын үөрэтиигэ саха тылыгар ылбыт билиилэрин, үөрүйэхтэрин тэҥнээн, дьүөрэлээн үөрэтии ньымата туһалааҕын;

-оҕолор нууччалыы кэпсэтэр, санааларын сайа этэр үөрүйэхтэрин сайыннарыыга туһаламмыт сэһэргэһии уруоктара элбэхтик ыытыллыахтаахтар;

-сэһэргэһии уруоктарын тематиката кэрэхсэбиллээх буолуохтаах: «Моя семья», «Кто я?», «Мой род», «Моя малая родина», «Мои книжки», «Мои любимые игры» уо.д.а.

-учууталлар «Фонетика», «Синтаксис» разделларга көрдөрөр-үөрэтэр матырыйааллары оҥоруулара;

-уруокка тематическай, нууччалыы таба саҥарар, кэпсэтэр, санааларын сайа этэр, кинигэнэн үлэлиир дьоҕурдаах, нуучча классическай уонна советскай литературатыгар үгүһү аахпыт буолалларын ситиһэр ирдэбил турар;

-учууталлар элбэҕи ааҕаллар, эбинэллэр. Түөрт сурунаалы: «Хотугу сулус», «Новый мир», «Огонек», «Крестьянка», 5 хаһыаты: «Литературная газета», «Кыым», «Социалистическая Якутия», «Эдэр коммунист», «Коммунист» суруттараллар эбит. (Отчуоттан).

Уус-Таатта сэттэ кылаастаах оскуолатын VI кылааһын үөрэнээччитэ Ольга Охлопкова, билигин О.И. Бурцева, физик учуутал, норуот үөрэҕириитин туйгуна учуутала Афанасий Игнатьевич уратытын туһунан маннык ахтар: “...Кини атын учууталлартан уратылааҕын тута сэрэйбиппит. Аҕыйах саҥалаах, тугу эрэ толкуйдуу сылдьара оҕо хараҕар биллэрэ. Нуучча тылын уруогар тыыммакка да олорорбут. Нуучча тылыгар билиибит кэҥээн-чиҥээн испитэ.

... Биһигини тэҥнээх, туспа өйдөөх-санаалаах дьон курдук көрөрө. Оҕону сабардыы сатаабата, биһиги санаабытын аахсара, убаастыыра.... Балыыһаҕа сытан наар ыйыталаһара, үөрэхпитигэр кыһалларбытыгар этэрэ. Биирдэ кылаас оҕолоругар сурук ыыппыта. Хас биирдиибитигэр ураты тыллары, санаалары анаабытыттан долгуйбуппут. Дууһабытын өтө көрбүтэ сөхтөрбүтэ. Өр буолбатаҕа, учууталбыт өлбүтүн туһунан кутурҕаннаах сурах кэлбитэ. Аан бастаан биһигини өйдүүр, улахан сиргэ сирдиэхтээх, дурда-хаҕа буолар киһибит суох буолтун, кыра да буолларбыт өйдөөбүппүт. Оскуолаҕа үөрэммит сылларбар, кэлин даҕаны Федоров курдук учууталга түбэһэ иликпин».

Бу ахтыыны аахтахха, харахха дьиҥнээх учуутал сырдык дууһалаах мөссүөнэ, сырдык сэбэрэтэ тиллэн кэлэр.

Афанасий Федоров салайбыт литературнай куруһуогун оҕолоруттан Николай Егорович Винокуров – Урсун улахан суруйааччы, поэт, тылбаасчыт, критик, Григорий

Бочуров – бэртээхэй кэпсээнньит, Марат Юнганов – хомоҕой хоһоонньут, иккиэн олохтоох автордар, Таатта улууһун ытыктанар дьоно.

Афанасий Федоров Уус-Тааттаҕа олорон айар үлэнэн күүскэ дьарыктаммыта. 1957 сыл алтынньы бүтүүтүн диэки куораттан «Айан аартыга» сэһэнэ тахсыбытын туһунан үөрүүлээх сураҕы туппуттара.

Мария Ивановна кэргэнэ Федоров улахан суруйааччы үһү диэн дьон-сэргэ кэпсэтэр буолбута. «Айан аартыга» кинигэ дэриэбинэни хаста да эргийбитэ. Таатталар бу кинигэ геройдарыгар бэйэлэрин билэн бэркэ диэн астыммыттара.

Афанасий Федоров кэлин олус сылаарҕыыр, илистэр буолбута, доруобуйата мөлтөөбүтэ харахха бираҕыллыбыта. «Сүрэҕиҥ мөлтөх. Хайыһардаа» - диэн медицинскэй үлэһиттэр эттилэр диэн, 1958 сыл хайыһарынан дьиэтин аннытан саҕалаан аллараа Таатта үрэҕин үрдүнэн күн аайы хаамар этэ.

А.Федоров – уйан дууһалаах кэргэн, аҕа.

Уус-Тааттаҕа олорор кэмнэригэр Афанасий аҕата Ыкынаачай олорсубута, дьиэлэрин эдьиийдэрэ Настаа эмээхсин көрөрө. Кини олус нарын, уйан дууһалаах кэргэн, аҕа этэ. Оҕолорун бастыҥ айымньыларынан аабара. Оҕомсох этэ. Оҕолоро ыарыйдаҕына, түүнү быһа түөһүгэр бигээн утутара, тэлгэһэҕэ кыргыттарынаан бодьуустаһарын сөбүлүүрэ. Афанасий Федоров доҕоругар В. Голдьеровка суруктарыгар оҕолорун туһунан кэпсиирэ: «Бэҕэһээ киэһэ сурук, оонньуур туттубут. Надя бүгүн, өрөбүлгэ, сэттэ чааска туран, хохоллон олорон эрэн собонон оонньоото. Үөрдүбүт.» улахан кыыс – Надежда Афанасьевна Левина өр сылларга П.А. Ойуунускай аатынан литературнай музейга научнай сотруднигынан үлэлээбитэ. Түөрт оҕолоох. «Бэркэ олоробут. Кыра кыыспыт балтараа ыйа буолла. Сиэрэ суох ытанньах. Наһаа ытанньах» кыра кыыс – Лилия Афанасьевна Улан-Удэҕа ыал буолан олорор. Культура министерствотын сүрүн специалиһа. Үс оҕолоох. «Ааспыт ый 17 күнүгэр (1958 с.) уолланныбыт. Афанасий диэтибит. Бэйэм кэннигэр биир Афанасий Федоровы хааллардарбын диэн. Үс оҕолоох кырдьаҕас ыалбыт...» Афанасий Афанасьевич Федоров икки үрдүк үөрэхтээх тутуу инженера, экономист. Икки оҕолоох.

Өлөр ыарыытыгар да оҕустардар, оҕолорун туһунан сырдык ыратынан кынаттанан сыппыта: «Элбэх да ис хоһоонноох суругу ыламмыт үөрдүбүт... Оҕолоох буолар күндүтүн, бастыҥ дьолун өссө төгүл сүрэхпинэн-быарбынан өйдөөтүм. Түөрт сыллааҕыта ити суох дьон хайдах курдук көрө-истэ олороллоруй? Эргэ эмэҕирэрэ, саҥа сайдара ол иһин түргэн. Саатар оҕолорум: “Маннык киһи биһиги аҕалаах этибит”, - диир саастарыгар тиийдэрбин диэн дьылҕа хаанҥа сүгүрүйэбин. Кинилэри көрө-көрө, киһи үөрэрин-көтөрүн курдук ханнык дириҥ таптал, мунура биллибэт дьол баар буолуой!».

1959 сыл олунньу 24 күнүгэр Семен Руфовка суругар оҕолорун туһунан: «... Семен! Оттон биһиги оҕолорбут таһырдьа тахсаары-киирээри бучугураһан эрдэхтэрэ. Оҕолорум барахсаттары наһаа да ахтан кэлэбин. Сүрэхпэр адьас субу бааллар да, мин туспар хайдах курдук ыраахтарый! Хаһан көҥүл чыычаах буолан мүччү көтөн тахсабын?!»

Афанасий Игнатьевич Федоров 1959 сыл муус устар 19 күнүгэр киэһэ 10 чаас 45 мүн. Москва клиникатыгар быар рагыттан сырдык тыына быстыбыта.

«Эдэр сааһыгар талаанын үгэнигэр өллө, ол эрээри суола-иилһэ суох барбата. Кини хаанын, олох эстафетатын үс оҕото тутан хаалла, ол таһынан айбыт суруйуулара – норуот сүрэҕэр. Эх, Афоня, Афоня...

... Еще один из ряда выбыл вон,
Где и так ряды не очень тесны...
Мир памяти скончавшегося, он
Писатель был талантливый и честный.

(Некрасов о Писареве)

Сэмэн. 21.04.1959 с.” – диэн курутуйан суруйбута Семен Руфов.

Афанасий Федоров кэргэнин олус таптыыра. Москваҕа сыл анарын эмтэммит кэмигэр доҕоругар анаан 100 сургу суруйбута.

Кинилэр баара-суоҕа 5 сыл олорбуттара, үс оҕотунаан тулаайах хаалбыттар.

Мария Ивановна кэргэнин кэриэстээн иккиһин олоҕун оностубатаҕа. Олоҕун барытын оҕолоругар анаабыта. Кини тиһэх чааһыгар диэри кэргэнин саныы сыппыта, кэриэс тылыгар доҕорун кытта сэргэстэһэ көмөллөрүгэр эппитэ.

Мария Ивановна аҕаларын мөссүөнэ мэлдьи тыыннааҕын туһунан истиҥник, санньыардык ахтыбыттаах: «... Дьэ, онтон бэттэх бу үс оҕобунаан олоробут. Аҕабыт бэрт чугас баар. Үтүө үлэһит, кини мала-сала харыстаналлар, пьесаларын көрөбүт. Кинини ахтыбатах күн ахсааннаах буолуо. Бэрт чугас баар, ол гынан баран, арай оҕолорум ыарыйдахтарына ыарыыласпат, мэниктээтэхтэринэ буойсубат, сүкпэт-көтөхпөт, күлбэт-ооннъообот да буоллар, оҕолорун улаатыннарыста...» («Далбар Хотун» 1995. №3. стр.10).

А.И. Федоров – кэпсээнньит.

Афанасий Федоров айымньылара тыыннааҕар бэчээккэ тахсан, суруйааччы быһыытынан норуокка биллэн испитэ. 1955 сыллаахха «Хотугу сулус» редакциятыгар кэпсээннэрин, «Чуумпу куорат» сэһэнин ситэрэн-хоторон ыыппыта. «Чуумпу куоратынан» оччотооҕу кириитикэ астымматаҕа. Оннук хабааннаах рецензиялар суруллубуттара. Эмиэ бу сыл «Кыым» хаһыакка «Күн тахсыытыгар» кэпсээнэ бэчээттэммитэ.

Суруйааччы биир дойдулааҕа, доҕоро, поэт В. Гольдеров бу кэпсээн историятын туһунан интэриэһинэйдик ахтар: “Кыымҥа” культура отделыгар Күннүк Уурастыырабы, Софрон Даниловы кытта илии-атах уолунан үлэлии сылдьан, биллэн турар, Афоням туһугар кыаҕым иһинэн сүүрэ-көтө сатыырым. «Күн тахсыытыгар» диэн кэпсээни Күннүктээххэ сөбүлэһиннэрэн, илии баттатан редакторга киллэрбиппэр, хаайыыга сыта сылдьыбыт киһи диэн саарбахтаан баран, ааҕа да барбакка остуолун дьаһыгар анньан кэбиспитэ. Онтон Ойуунускай тиллибит сураҕа иһиллибитэ. Редакторым аныф бэйэтэ ыҥыттаран ылан, били кэпсээни сураспыта. «Остуолуҥ дьаһыгар», - диэн ыйан биэрбиппэр сотору күн сырдыгын көрбүтэ.”

Хаайыы кэнниттэн бастакы айымньы бэчээттэниитин үөрүүтүн Мария Ивановна Федорова: “... 1955 с. Ахсынньы бүтүүтэ биһиэхэ «Кыым» хаһыат үөрүүнү аҕалла. Быраһынньыктаатыбыт. «Күн тахсыытыгар» кэпсээнэ тахсан, биһиги эмиэ күммүт тахсан үөрдүбүт. Дьэ онтон ыла Афоня бугуһуйбуттуу үлэлээтэ...”, - диэн суруйар. Эмиэ ити дьыл “Биһиги күннэрбитигэр” пьесаны суруйбута 1956 с. Бэчээттэммитэ.

Афанасий Федоров киһи эрэ кэрэхсиир биириэн биир үтүөкэн кэпсээннэри, пьесалары, сэһэннэри суруйталаан испитэ. Адьас өрүһүспүт курдук үлэлиирэ.

Күн аайы тэтэрээт лииһигэр кыра буочарынан улахан поля хаалларан суруйара. Күннээҕи нуормата 12 лиистээх тэтэрээт анара.

«... Олоҕун, бары кыаҕын, дьиҥ талаанын уус-уран литература сайдыытыгар анаабыт, саха литературата силигилии сайдарыгар туох баар бары күүһүн биэрбит, бу дойдуга суруйар эрэ баҕалаах кэлбит киһи курдуга».

1957 сыллаахха кэпсээннэрин бастакы хомуурунньуга “Айан аартыга” бэчээттэнэн тахсыбыта. Суруйааччы бу хомуурунньугар тыа дьонун олоҕун, майгыларын-сигилилэрин, ис дууһаларын дьэҥкэтик ойуулаан көрдөрбүтэ. Ол да иһин оччотооҕуга колхозтаахтар уопсай мунньахтарыгар, бырабылыанньа мунньаҕар үгүстүк сылдьара.

Афанасий Федоров искусство, литература аналын, тосхолун саамай сөптөөхтүк өйдүүрэ. Суруйуу идеята – тыына партийнай буолуохтаах, ол сөп, ол кылаабынайа, оттон туох туһунан сурулларыгар хааччах суох буолуохтаах диэн.

Төрөөбүт норуотун культурата, искусство салгыы сайдарыгар, форма өттүнэн байарыгар саҥа, сонун суолу-иһи тобуларга күүс-көмө буолуон улаханнык баҕарара. «Дневниктэн» диэн кэпсээни суруйбута. Бу кэпсээҥҥэ Иватулла диэн студент, узбек уола маннык диир: «Орто Азия баай историялаах, баай искусстволаах. Ону эһиги, сахалар, үөрэтиэх тустааххыт. Саха искусствота сайдарыгар олус көмөлөөх буолуо этэ. Сахалар эмиэ тюркскай группаҕа киирсэҕит буолбат дуо?... былыргыттан билиҥҥэ диэри уруулуу омуктар бэйэ-бэйэлэрин культураларын ордук байытыһаллар».

Афанасий Федоров Расул Гамзатовка сүгүрүйэрэ. Кавказка кутун туттарбытын кистээбэт этэ. Кинини билиэн, өйдүөн баҕара.бэрт аҕыйах да ахсааннаах кыра-кыра омуктар хантан, туохтан күүстэнэн-уохтанан, эстэн-быстан хаалбакка, салҕанан, итинник айылаах хабыдыһыылаах сиргэ тыһыынчанан сыллары уҥуордаан кэллилэр? Ханнык улуу күүс кинилэри ити курдук өлбөт үйэлээтэ?! “Кавказ” диэн миниатюраны суруйбута: «Былыргы үйэтинээҕи Кавказ! Тыйыс Кавказ, ырыаҕа ылламмыт Кавказ! Эн баайыҥ-дуолуҥ, айылҕаҥ даҕаны, римляннар даҕаны, туроктар даҕаны, монголлар даҕаны бас бэриннэрбэтэхтэрэ. Эн былыргы Эллада кытта төрөөбүт балта буолаҕын. Эн классицизм, романтизм төрөөбүт дойдуларынан буолаҕын. Эн аан дойдуга Руставелины, Чавчавадзены, Саят-Нованы, Ованес Туманяны, Ахундовы уо.д.а. биэрбитиҥ...»

1957 сыллаахха Москваҕа буолбут саха литературатын уонна искусствотын биэчэрдэригэр сылдьан, Афанасий Федоров Расул Гамзатовы көрсүбүт, ирэ-хоро кэпсэппит.

Афанасий Федоров 1957 с. ССРС суруйааччыларын союһугар чилиэнинэн ылыллыбыта.

Эмиэ бу сыл саха уус-уран литературатын сибэккилэринэн силигилээбит түһүлгэтин биир хаһан да хагдарыйбат киэргэлинэн буолбут «Хагдарыйбат лабаалар» сэһэнэ, 10 тахса кэпсээнэ күн сирин көрбүттэрэ.

1958 с. Сэтинньи 10 күнүнээҕи атаһыгар В. Гольдеровка суругар: «... Мин билигин биир улахан үлэҕэ киирэ сылдьабын. Дьэ туох тахсар? Сороҕор сыыры таҥнары түһэр курдук үчүгэй, чэпчэки, оттон сороҕор сыыры дабайар курдук ыарыыр. Мунан-тэнэн хаадабын. Маҥнайгы кинигэбин харатынан анфы саас бүтэрбит киһи диибин. Барыта хас да сыллаах үлэ буолара буолуо ээ.

Ол эрээри, Вася, үлэ улахана, ыарахана үчүгэй быһылаах. Күүһүҥ-кыаҕыҥ төһөтүн-хаччатын биири да ордорбокко холонон көрөҕүн...

Сылдьырыҥ былаһын тухары саха литературатын пропагандалаа, тарҕат. Пропаганда дьыала аҥара быһылаах, кэлин ити туһунан элбэҕи саныыбын. Тылы, бэйэ норуотун таптааһын биһиэхэ литаретураттан эрэ саҕаланыан сөп. Сахалыы аахпат сахалары аахтарар иһин охсуһуохха!»

Суруйааччы бу улахан үлэтигэр - “Олох долгуннара” романҥа ылсыбытын туһунан этэр. Романыгар дойдутун, Үөһээ Бүлүү историятыттан, Исидор Барахов тыыллан-хабыллан революционнай охсуһуу суолугар үктэнэр кэмиттэн киэҥник көрдөрүөхтээҕэ.

1958 сыл “Үрдүк дабаан”, “Хотугу сулус” сэһэннэрэ бэчээттэнэллэр. Кэлин суруйааччы өлбүтүн кэннэ, айымньыларын хомуйан, икки кинигэлээх “Талыллыбыт айымньыларын” таһааараллар.

Афанасий Федоров олоҕун литератураҕа анаабыта, уус-уран литература эйгэтинэн олорбута. Саха суруйааччыларыгар сүгүрүйэрэ, үгүстэрин кытта доҕордоһоро. Оҕо сааһыттан Семен Руфовтыын бодоруспута. Кинилэр доҕордоһуулара Бүлүүтээҕи педучилищеҕа үөрэнэр кэмигэр ордук чиҥээбитэ. Семен Руфов оҕо сааһыттан ааҕар “ыарыыга” ылларбыт киһи этэ. Күнүһүн- түүнүн ампаарыгар бүгэн, утаппыттыы ааҕара. «Тамалакаантан 5 биэрэстэлээх сиргэ Орохуга үөрэнэрбит. Семен Руфов суолу быһа Лермонтов, Пушкин хоһооннорун өйүттэн ааҕарын сөҕөрбүт», - диэн ахтар бииргэ үөрэммит үөлээннээҕэ П.А. Егоров. Афоня сайыҥҥы өрөбүллэригэр кэллэҕинэ, доҕорун ампаарыттан арахпат буолара. Бастакы холонууларын ааҕан иһитиннэрэрэ. Куорат библиотекатыттан Сэмэҥҥэ анаан кинигэ уларсан таһаарара. А.С. Пушкин хоһооннорун хомуурунньугун атаһыгар бэлэхтээн үөрдүбүтэ. Ол кинигэ поэт Семен Руфов «настольнай кинигэтинэн» буолбута. Афоня бэлэҕэ сыл-хонук аастаҕынахсын өссө ордук күндүтүйэр, сыаналанар. Улуу Пушкин кинигэтэ Семен Руфовка айар имэҥин уһугуннарар, ыйар суольдутунан, үрдүккэ угуйар сулуһунан буолбута.

Семен Руфов уонна Афанасий Федоров доҕордоһууларын ситимэ хаһан да быстыбатаҕа, суругунан өрүү сибээстэһэллэрэ, үөрүүлэрин-хомолтолорун үллэстэллэрэ.

Афанасиф Федоров Москва клиникаларын кэрийэн эмтэнэр кэмигэр Семен Руфов уонна Петр Тобуруокап литературнай институкка үөрэнэллэрэ. Афоняҕа үгүстүк сылдьаллара, ас таһаллара, сонуннарынан аралдьыталлара. Бэргээбит кэмигэр дьуһуурустубалаабыттара. Суруйааччыны тиһэх суолугар атаарыы кэмигэр Мария Ивановнаҕа күүс-көмө буолбуттара.

Афанасий Федоров саха суруйааччыларыттан ордук классик, литератураны төрүттээччи А.Е. Кулаковскайы, А.И. Софроновы, Н.Д. Неустроевы сөбүлүүрэ, сүгүрүйэрэ, айымньыларын умсугуйан ааҕара.

П.А. Ойуунускай «тиллиитин» айхаллыы көрсүбүтэ. «Норуот ол дьоһуннаах бырааһынньыгын Афанасий Федоров кэлэр кэскили, салгыы өссө күүстээхтиксайдыыны кытта сибээстээх диэн өйдөөбүтэ. “Көрөрүҥ буолуо, Ойуунускай бастакы тома таҕыста. Съезд дьоно былдьаһыгынан ылбыттара, көрөргө үчүгэйэ сүрдээх. Ити күнү көрүөм эрэ дии санаабатаҕым. Ойуунускай сэттэ тома тахсыыта биһиэхэ историческай событие буолар. Ааҕааччы ахсаана үүнүөҕэ! Урут сахалыы аахпат дьон саҥа биир сүүс киһи ааҕар буолуута

– бу да кыайыы”, - диэн доҕоругар М.С. Ивановка суруйбута. «Афанасий Федоров нуучча суруйааччыларыттан ордук кичэйэн А.П. Чеховтан, В.Г. Короленкоттан, М. Горькайтан үөрэммитэ» (Габышев). Ол кини прозаик буоларыгар сүрүн оруоламмыт буолуохтаах.

Критиктэртэн Белинскэйи ордороро.

Афанасий Федоров күннээҕи санааларын бэлиэтэнэр киниискэлээҕэ. Онтн биир холобуру аҕалыам: “Биһиги улуу кэммитигэр дьүөрэлээх пьесалары, Чехов, Джек Лондон, Мопассан суруйталаабыт кэпсээннэрин курдук дьикти кэрэ кэпсээннэри суруйуохпун ис сүрэхпиттэн таттаран туран баҕарабын. Суруйуохпун баҕарабын! Мин аналым, мин талааным – суруйуу. Мин олоҕум сыала-соруга, кини ис хоһооно диэн суруйуунан дьарыктаныы буолар. Суруйбат буоллахпына, олорботоҕум тэнэ”.

Афанасий Федоров Саха ааттаах-суоллаах, биллибит прозаик суруйааччыларыттан Амма Аччыгыйын ордук ытыктыыра, кини курдук талааннаахтык, чаҕылхайдык суруйуон баҕарара. Кини кылгас үйэтигэр поэзияны үҥэр таҥара оҥостубут Дмитрий Дыдаевтыын чугастык доҕордоһон испиттэрэ. Дмитрий Дыдаев доҕоругар Афанасий Федоровка анаабыт хоһоонноох:

Уокка быраҕыллыбыт сиэрэ курдук,
Эн күлүм гынан аастыҥ,
Бу дойдуга тохтуу түспэккэ.
Уоннааҕыта
Эн ойуулаһыаҥ этэ
Умсугуйан туран
Бүгүҥҥү уран кэммитин
Бу уһун да уугар
Утуйа сытаҥҥын
Доҕоруом Охоноос
Ыҥырарга дылыгын.
«Эһиги үлэлээҥ...
Хаһааска суохтар
Көччүргэн күннэр...»
Эн кэриэс тылларыҥ
Сурулла сылдьаллар
Мин баастаах сүрэхпэр.
Баһыыба, доҕоруом,
Быстах да кэмҥэ
Көстөн ааспыккар,
Өрүүтүн өйдөнөр
Өлбөөрбөт мөссүөҥҥүн
Хаалларан барбыккар!

«Афанасий Федоров кэпсээннэриттэн уһуктан, аны бэйэм айарга холонон көрөр буоллум. Оччоҕо да улахан суруйааччылар бааллара эрээри, тоҕо эрэ миигин айар үлэҕэ уһугуннарбыт, умсугуппут соҕотох Афанасий Федоров...» - диэн В. Гольдеров ахтыытыгар суруйар. Ол иһин да кини бастакы кинигэтэ кэпсээннэр буолан тахсыбыттара.

Училище сылларыттан саҕыллан, кэлин сымыйанан балыллан хаайыыга сыппыт кэмнэриттэн ордлук чугастык доҕордоспут дьоннорунан М.С. Иванов – Багдарыын Сүлбэ, В.С. Яковлев – Далан буолбуттара. М.С. Иванов “Доҕорбун саныыбын” диэн Афанасий

Федоровы доҕор, талааннаах суруйааччы, көннөрү киһи быһыытынан кэрэтин арыйан олус хоргутуулаахтык суруйбут ыстатыйатыттан ордук суруйуу бу күнҥэ суох. Онон М.С. Иванов доҕор быһыытынан иэһин олоччу толорбута диэн этэр кыахтаахпыт.

Афанасий Федоров саха биир биллиилээх кэпсээнньитин быһыытынан саха литературатын историятыгар биллэр-көстөр суолу хаалларбыта. Кини айымньыларыгар Саха сирин аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии кэннинээҕи олоҕо, Москваҕа үөрэнэр студеннартан колхоз ыанньыксыттарыгар, оҕуруот үлэһиттэригэр, хотугу булчуттарга, саха интеллигенциятыгар, салайааччыларга, дьоллоох оҕо сааска тиийэ кырдьыктаахтык, кэрэхсэбиллээхтик, олус уһаарыллан, кэпсээн хаалларбыта. Суруйааччы үтүө дьону, туох ханнык иннинэ үлэһит киһини, доҕордоһууну, сырдык тапталы, хорсун быһыыны кэрэхсиирэ көстүбүтэ.

Афанасий Федоров эдэр ыччат суруйааччытын быһыытынан биллибитэ. Ханнык да саха прозаига кини курдук элбэхтик студент олоҕун туһунан суруйа илигэ. Кини тыа, колхоз олоҕун, колхозтаах дьон, тыа интеллигенциятын туһунан ирэ-хоро кэпсээн испитэ. Онон кини төрөөбүт норуотун кытта, ыччаты кытта ыкса ситимнээх, тэҥ олохтоох, биир санаалаах, чахчы норуоттан тахсыбыт, норуокка чугас, күндү суруйааччы буолар.

А.И. Федоров суруйарга киэҥ былааннаах этэ, кини ол былаанын ыарахан ыарыы кыайан толотторботоҕо, баара-суоҕа 33 сааһын ситэри туолбакка сылдьан өлбүтэ. Кини уонча сыл иһигэр сүүсчэкэ кэпсээни, үс сэһэни, хас да пьесаны, биир ситэ бүппэтэх романы суруйан хаалларбыта.

Афанасий Федоров норуот тыллаах, олоҕу кытта ыкса ситимнээх, киһини итэҕэтэр, инникини толкуйдатар ис хоһоонноох айымньылары айбыта.

АХТЫЫЛАР.

Аҕабыт табаарыһа этэ.

Е.С. Товарова

А5абыт табаарыьа этэ.

Федоровтар Уус – Тааттаба 1954 сылтан 1959 сылга диэри туерт уерэх дьылын устата улэлээбиттэрэ. Биьиги а5абыт А5а дойду Улуу сэриитин кыттыылаа5а Петр Иннокентьевич Товаров почта начальнигынан улэлиирэ. Афанасий Игнатьевичтыын бодоруьан олус до5ордуу буолбуттара.

Онон бириэмэ эрэ буллаллар бэйэ – бэйэлэригэр сылдьаллара, ирэ – хоро кэпсэтэллэрэ. Афанасий ордук сэрии туьунан наьаа интириэьиргээн ыйыталаьара, инники олохторо хайдах буолан иьиэгин туьунан сылыктыыллара. Икки ыал о5олорбут олус кыра этилэр, дьаа/ьыла –детсад суо5а, бэйэбит керербут. Биьиги бэрт тиэтэлинэн Афанасий Игнатьевичтаахха куулэйдээн кэлэрбит. Кини элбэх кэпсээннээх буолан а5абытыныын сепсеьеллер, бэйэ – бэйэлэрин ейдеьеллере.

Кэлин ыалдьан барбытын кэннэ, ордук Мосвка5а сытта5ына, а5абыт куннээ5и сонуну суруйа, суругу ыыта турара. Онно Афанасий Игнатьевич эппиэттиирэ. А5абыт кини ыарыытын мелтетуен, санаатын аралдьытыан, куус – кеме буолуон наьаа ба5арара. Ол иьин Федоровтар махтанан суруйаллар этэ. Ол суруктары кэлин Мария Ивановна ылбыта, билигин а5ыйах баар, Афанасий а5ата Игнатий о5онньор ыраах Уеьээ – Булууттэн кэлэн олорбута. О5ото Москва5а эмтэнэ сытта5ына киэьэ аайы кэлэрэ, сонуну истэрэ."О5ом курдук санаан, кэпсэтэн, аралдьыйан бардахпына астынабын, утуйабын,"– диэхтиирэ. Хойут дойдутугар тиийэн баран куруук суруйара, ахтарасаныыра.

Талааннаах суруйааччы , утуекэн киьи олус кылгастык олорон ааспыта. Биьиги а5абыт эмиэ олохтон барбыта ыраатта. Ол гынан баран табаарыьын аата ааттанарыттан, айымньылара елбетсуппэт уйэлэммиттэриттэн уерэбин уонна онно сибээстээн Буетурум ахтыыларыттан махтана саныыбын.

Е.С.Товарова, улэ,тыыл ветерана.

А.И. Федоров туһунан аҕыйах тыл.

Е.А. Жирков, журналист, педагогическай үлэ ветерана

АФАНАСИЙ ФЕДОРОВ ТУЂУНАН
А5ЫЙАХ ТЫЛ.

Кини Уус- Таатта5а кэлэригэр мин Ытык-Куелгэ орто оскуола5а үөрэнэрим. Кыһын каникулга кэлэ сылдьан, урукку бибиги учууталбытын М.Бучугасованы кытта /кэргэ тахса илик эрдэ5инээ5и аата - Е.Ж./ кытары сылдьар этэ. Онно кеннеру билсиспит эрэ. Кыра лэс курдук уцуохтаах эдэр киһи этэ. Ол са5ана тебетугэр батта5а суо5а. Тебете тара5ай этэ. Ордук хара5а уратылаа5а -уоттаах, сытыы харахтаа5а.

Мин орто оскуоланы бутэрэн, сельскэй кулуупка сэбиэдиссэйдээбитим. Дьэ, онно А.Федоровы кытта учугэйдик билсиспитим.

Та5аарыстаспат киһитигэр сурдээх элэккэй, утуе майгыннаа5а. Уонна тэһитэ туһэн кэпсээн кэпссир идэлээ5э.

Биирдэ саас кус- хаас угэнэ киниэргэ кэлбитим. Киһим баар; сонно тута сөрөөн туран хаайда:

- Дьэ, бэрт кэлбиккин. До5оор, кэпсээн суруйдум, бееллуун. Оны иһит эрэ, бэйи чуумпу сиргэ оскуола5а тахсыах,- диэтэ да, таһырдьа та5ыстыбыт.

- Оскуола5а биир чуумпу кылааһы булан, кэпсээнин аа5ыы буолла. Уерэнээччи тэтэрээтигэр тэбис тэн гына кэчигирээччи буочарынан суруйбутун аа5ан биэрдэ. Бутэрэн баран:

- Чэ, истибит киһи, аатта булан кулу, мин кыайан булбакка моһуоҕуран сылдьабын,- диэтэ. Ол- бу ааты хаһы да этэн кердум да, себулээспэтэ."Хайдах эрэ сатаммат. Чэ, бэйи Хотугу сулуска" аатын булуохтара, онно дьэ, булар еруелләр бааллар,"-диэтэ уонна кулбутэ.

Кырдьык "Хотугу сулус" сурунаалга тахсыбыт аата "Кэтэһиилээх киэһэ" диэн буолбут этэ.

Киһи кердеһуутун, мин ейдуурбунэн, хаһан да аккаастаабат этэ. Биирдэ Амма Аччыгыйын юбилейа буолар буолла. Юбилей буолар

киэьэтигэр киниэхэ тиийдим:

– Дьэ, Афанасий Игнатьевич, Амма Аччыгыйын юбилейа буола. Баращын дакылаатта,– диэн буолла.

– Ол хаьан? Бугун да? Эс,букатын сатаммат дьнала буолбут. Оо, тойооску эбиккин. Манныгы хас эмэ хонук иннинэ сэрэтэн этэр ба5айыта. Эйиэнэ буолла5ына бугун. Тебе бириэмэ хаалбытай: па, биир чаас,– аьыы олорон остуолуттан туран, лиис урдугэр туьээхтээтэ5э дии. Маннык улахан бырааьынньык кырдьык, эрдэ сэрэтиллэн, бэлэмнэнэн баран ыытыллыахта а5ын удума5алаабат "тойооску" эбиппин онно ейдеетум.

Нешуе саас мин армияга барбытым. Онно сыыттахпына Мария Ивановна иккитэ-устэ суруйбута. Онуоха кэлиицци суруктарыгар Афоня, кэргэнэ итинник ааттыыр этэ, ыалдьарын,сотору Москва5а операция5а барыахта а5ын эппит этэ.
Ити кыьын, Сана дьыл буолуон эрэ иннинэ, армияттан демобилизациялаанан куоракка кэлбитим. Ол са5ана А.Федоров ба5ыыьа5а /уобаластаа5ы/ сытар эбит этэ. Керсуьэ барбытым да:"Олус нарахан,"–диэн керсуьуннэрбэтэхтэрэ. Онтон собуруу илдьибиттэр этэ. Ол саас нарахан нарыттан олус эдэр сааьыгар отут биригэр эрэ,елбутэ ...

А.Федоров хас да суруйууларыгар олохтоох дьоннору – прототивтары булар этэ.Оннук дьоннор холобур,Юнчанов,Таллаев, Хойутаанап о.д.а. курдуктар бэйэлэрин ааттара уоларыйбакка киирбиттэрэ баар.
"Хагдарыйбат лабаалар" – сэьэн.
Бу сэьэн манна суруллубута Ити курдук саха талааннаах суруйааччытын кытта биирдэ энэрдэьэн сылдьыбыппын хаьан да умнубаппын.

Е.Жирков , педагогическай улэ ветерана.

Ыаллыы олорбуппут.

Чугас ыала, үлэ, тыыл ветерана А.Н. Кучурова

Мин Мария Ивановна Бучугаова дьонун кыра эрдэхпитэн билэбин. Кини дьоно Уйбаан Бучугасовтаах суеьу аьата диэн кэлэн мин дьоммор олорбуттара. Онон Мария, Афанасий Федоровтар кэлээт да миигин билсибиттэрэ. Чугас ыаллара этибит. Куруук киирэ- тахса, ылса - бэрсэ олорбуппут. Оьолорбут биргэ оонньуулара. Афанасий аьата Ыкынаачай оьонньор кэлэн оьолоругар олорбута. Сурдээх сымнаьас, элэккэй оьонньор этэ. Афанасий бэйэтэ эмиэ элбэх кэпсээннээх элэккэй киьи этэ. Мариятынаан наьаа эйэлээх ыал этилэр. Уус- Тааттаьа ус оьоломмуттара. Кылгастык олорбуттара эрээри дьон- сэргэ себулуур, ытыктыыр ыала этилэр. Афанасий наар суруйара. Дьон биьиги туспутунан суруйар уьу диилларэ. Оскуолатын таьыгар икки хатын анныгар олорон суруйар буолара. Мин оччотообуга повардыырым балыьага, ыалдьан балыьага киирэн эмтэнэрэ, Онно да аьар, суруйар этэ.

Афанасий Федоров биир кэпсээнигэр Кучурова диэн ыанньыксыт кыыс туьунан суруйбут этэ. Онон кэпсээнигэр миигин суруйбатар даьаны, араапаанньабын ылан айымньытыгар суруйбут. Бу сэдэх араспаанньа суруйааччы айымньытыгар киирдэьэ диэн махтана саныыбын.

Эдэр баьайы сылдьан, быарынан ыалдьан, айар үлэтин сана саьалаан иьэн елеехтеебутэ.

Биргэ олорбут ыалларбытын Мария Ивановнаны, Афанасий Федоровы умнубаппын, ахта - саныы сылдьабын.

А.Н.Кучурова - тыыл, үлэ ветерана, 78 саастаах.

Учууталым туһунан.

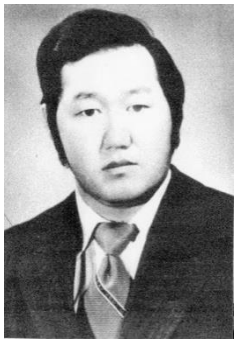

Н.Е. Винокуров-Урсун, поэт, суруйааччы, критик

Мин о5о ейбер-санаабар ордук улахан сабыдыалы суруйаач-
-чы Афанасий Игнатьевич Федоров онорбута. Кини биьигини саха
тылыгар уерэтэрэ, оттон кэргэнэ Мария Ивановна - нуучча тылыгар
А.И.Федоров киьи уонна суруйааччы быьыытынан нэьидиэккэ улахан-
ык убаастанара. Бэрт намыын, холку керуцнээ5э,сацата-ицэтэ,
туттара- хаптара олус ис киирбэ5э. Ити бэйэлээх мааны киьини
улахан дьон хаайыыга олоро сылдьыбыт диэн сибигинэьэ былаан
кэпсэтэн ылаллара. Афанасий Игнатьевиьы "хаайыылаах" диэн ха5ыс
тылга хайдах да сыьыарар кыа5ым суох. Туохха тубэспитин билбэ-
тэрбин да, манныкыраас, эйэ5эс харахтаах киьи куьа5аны онорбо-
то5ор о5о сурэ5им то5о эрэ итэ5эйэрэ. Икки тубэлтэ миигин ки-
ниэхэ сыьыарбыта.

Бастакыта,хайы-уйэ ыарыьах буолан иьэн, хайдах эрэ кэриэс
курдук, оскуола дьиэ5э керсуьуу биэчэрин тэрийэн, айымньыларыт-
тан быьа тардан аахпыта. Ситэ суруллубакка хаалбыт романыттан
хара5а суох о5онньордоох эмээхсин кыьын суолга тоцон елбуттэрин
ойуулаабыта миигин уйадыппыта ,Бада5а уус - уран суруйуу
кууьэ диэни мин итинтэн ыла ейдеебутум.

Иккиьэ, мин биирдэ туох эрэ биричиинэнэн уруокпун аах-
пакка тиийэн, Афанасий Игнатьевичтан "иккини" ыллым, То5о эби-
тэ буолла, миигин учууталлар хосторугар киллэрдэ. Учууталыскай-
га киирээт, ытаан сынсырыйан бардым. Онуоха Афанасий Игнатьевич:
"Кэбис, бачча улахан киьи ытаама.Кеннерунуен буолла5а бии!"-
уоскутардыы санныбыт таптайбыта уонна оччолорго комсомольскай
тэрилтэ секретара эдьиийбэр Шура Винокурова5а:"Бу быраатын
уруогун уерэппэккэ кэлбит.Кемелеьер,керер буол",-диэн эппитэ.

А.И.Федоров улахан кылаас уонна колхоз ыччаттарыгар лите-
ратурнай куруьуогу ыытара. Арааьа, ол сабыдыалынан быьыылаах,
биьиги уьус-тердус кылаастар хоьоон, кэпсээн суруйан барбыппыт.
Кини улэтин кэлин директорбыт Прокопий Харлапьевич Андросов
сал5аабыта. Биьиги кылааспытыгар о5о укскэ хоьоон суруйа сатыыра
Гриша Бочуров диэн уол "Кэрэ кэм" диэн уерэх сэттэ тэтээрээтин
толору суруйбут "романын" илииттэн илиигэ ылан аа5арбыт,се5ербут,

улахан суруйааччы тахсыа дии саныробыт.
Марат Кнчанов оччоттон суруйара. Мин оболортон чорбойбот этим

1959 с. сааьыгар А.И.Федоров налдьан елбут сурабын истэн, нэьилиэк улаханнык аймаммыта, аьыйбыта. Мин аймах буолбатах, ол эрээри кунду киьини сутэрии аьыытын ол онно мацнай билбитим. Кини олобун, айар улэтин холобура мин суруэхпэр суппэттик сецмутэ.

Н.Е.Винокуров -Урсун, поэт, суруйааччы, критик.

Таптал уоттаах чолбоно.

Доҕоро И.Р. Федосеев кэргэнинээн Александра Николаевналыын

Халлаан үгүс сулуһунуу
Биһиги дэлэй ыаллаахпыт.
Ол үгүс сулустарга
Эбилиннэ саҥа ыал —
Таптал уоттаах чолбоно.

Икки ыраас сүрэхтэр
Ыраах сиртэн ыҥырсан,
Бииргэ тэбэн эрэллэр.
Биири бигиир буоллулар
Таптал уоттаах чолбонун.

Бүгүн манна мунньустан,
Саҥа ыалы айхаллаан
Саргы тылын эттибит.
Дьоллоох буоллун саҥа дьиэ —
Чолбон уоттаах таптала.

Сылын аайы эһиэхэ
Эбилиннин саҥа дьон
Эргэрбэтин кэлбит дьол,
Сылаас буоллун саҥа дьиэ
Таптал уоттаах чолбоно.

«Чолбон» сурунаал, 1996 сыл, 7-с №, 168-с стр.

ФЕДОРОВ АФАНАСИЙ ИГНАТЬЕВИЧ

/кылгас ахтыы /

Афанасий Игнатьевиьы аан бастаан бу оройуонна учууталы-
-нан ананан кэргэниниин Мария Ивановналыын кэлиэхтэриттэн билэ-
бин. Мария Ивановналыын Черкеехxе бииргэ уерэммиппит. Ол иьин
Мария Ивановна дойдутуттан Кыйыттан Ытык - Куелгэ кэлэ- бара
сылдьан биьиэхэ Черкеехxе сылдьар, хонор этилэр.

Онтон 1956 с. Уус- Таатта5а ананан кэлбитим.Оскуолабыт
сэттэ кылаастаах оскуола этэ. Директорынан Данилов Василий
Егорович -П ананан кэлбитэ. Афанасий Игнатьевичтаах иккиэн учуу-
таллыыллара. Мария Ивановна нуучча тылын уерэтэрэ.

Афанасий Игнатьевич уцуо5унан соччо улахан суох, бастаан
кердехxе сацата - ицэтэ суох аргыый сылдьар киьи этэ. Онтон
билсэн - керсен бардахха угус кэпсээннээх буолара, киьини бол-
5ойон истэрэ. Улахан культуралаах, бэрээдэктээх, киьи барыта
ытыктыы керер киьитэ этэ.

Оскуола уопсайыгар биир кыра дьиэгэ бииргэ олорбуппут.
Угустук онно олорон суруйара. Бириэмэтэ тиийбэккэ оннооБор
уерэтэр чааьын аччаттарбыта.

Мацнайгы кинигэтэ "Айан аартыга" 1957 сыллаахха сана
тахсыбытын куораттан ыыппыттарын оскуола5а илдьэн кердербутэ.
Онно - манна барда5ына блокноттаах, харандаастаах сылдьа-
ра. Дьону кытта тапсан элбэхтик кэпсэтэрэ. Ыаллыы,чугас олорор
оччотоо5у колхоз председателэ Таллаев Егор Артемьевич, Голи-
ков Антон Петрович уо.д.а. уьуннук сэьэргэьэрэ.

Уопсайынан киьи быьыытынан наьаа сымнагас, утуе майгын-
наах киьи этэ. Кыыьырбытын биирдэ да кербетегум. О5олорун на-
ьаа таптыыра. Оччолорго кыргыттара,Надя, Лия кыра о5олор этилэр.
Уол/а Афоня сана тереебутэ. Кэргэниниин наьаа эйэлээхтик
олорбуттара.
Дьиэлэрин Мария Ивановна эдьиийэ Кыйыттан ол керере.
Биьиги син онно - манна сылдьар этибит. Муондага да тиийэрбит,
Таатта5а да киирэрбит. Арты гар Пристанныырбыт даганы. Онно
уксун кини ону- маны кэпсиирэ. Кэпсиирэ да лоп - бааччы
учугэйдик кэпсиирэ. Нууччалыы да учугэйдик, ыраастык санарара.

Оскуола5а литературнай куруьуогу салайара. Оскуола библиотекатын улэлэтэрэ. Оччолорго библиотекарь улэтэ эбии ногорууска быьыытынан этэ.

Эдэр суруйааччыларга кемелеьере. Неустроев Иван Николаевич хоьоону таптаан суруйара. Ол субэ- ама ыла куруук сылдьар буолара.

Кылгас оло5ун устатыгар элбэ5и суруйбута. Суруйар былаана киэн, элбэх этэ. Уьуннук олорбута буоллар улахан суруйааччы буолара хаалла5а.

1959 с. Москва5а ыарахан ыарыыттан эдэр сааьыгар елбутэ. Онно Саха сириттэн хас да суруйааччы бара сылдьыбыт этилэр. Туспут хаартыскаларын кэлин ыыппыттара.

Федосеев И. Р., вед. улэ ветерана.

1991 с. муус устар 10 к. Уус- Таатта с.

Н. Иннокентьев

Афанасий Федоров

туһунан ахтыы.

1991 с. Ньурба

Оронуттан табаарыстарбыттан Чиря-
евтаахтан сурук туттум: „Уолээниэхпит,
биирэ уорэммит табаарыспыт, умнубак-
ка кэриэстиар кинитин А. И. Федоров бы-
тыл 65 саалын туолла." Сэтиниги бутэ-
ниги диэхи Афоня торообут нэлилиэ-
гэр, уорэммит оскуолатыгар бэлиэтээбит
кини диэн база баар," — диэбиттэр уонна
кэлэн кыттарга эбэтэр ол калалли-
бат буоллавына, „бэйэц сапааларгын
сурунан быт" диэбиттэр. Ижиккичи ис-
тэн баран истибэтэх курдук, туох да
кыттыгала суох хааларым сатам-
мат. Баран кыттар биллибэт. Оон
кыра да буоллар, тугу эмэ сурута
туспут кини диэн сапаа баар.

16.11.91с.

Афаласий Игнатьевич Федоровы оннук оҥуобай чугас дозорум, маннык ыкса атаҥым этэ диир кыаҕым аҕох. Иньэ диирим буоллар сорохтор, базар, кини урдук аатыгар сыста сатааҥын курдук сыаналыахтарын сөп. Булуу педучилищетыгар оруобуна биир бириэмэҕэ тубэҥэн уөрэммит, бэс сазатынааҕы уонсай дьиэҕэ ус сыл биирдэ буккуҥан олорбут оччотооҕу студент быҥыытынан учугэйдик билэбин. Оччотооҕу студеннар барахсаттар, олус ыарахан куниэр — дьыллар суоруналарык мэҥиригэр сылдьар буоланнар эбитэ дуу — эйэ дэмиэх этилэр. Ол сиэрииэн, Охоноолой биҥикки кини быҥыытынан сыҥыламмыт эмиэ иҥиц, эйэҕэс, табаарыстыы этэ.

Училищеҕа биҥиги уөрэммит кэммит (1943-46 сыллар — уоттаах сэрии сыллара!) оҥуобай бириэмэ буолара биллэр. Ол аҥыстын-кулуупун барыгыла амсайан, эппитигэр-хаамыгыгар нуэриэн, ойбутугэр-сапаабытыгар соҕурдэн улаатыт буолуохтаахпыт биҥиги — Афоня Федоров колуонэтик дьоно. Ол иҥиҥ „сэрии сылларын озолоро" диэн наттамаҥ эрдэхпит дии.

Оннооҕор биир сиргэ, биир усулуобу-

йаза ~~уоскээбит~~ уумлуҕ от-мас урдуктээх, намыҥахтаах. Сик ~~эмиэ~~ ол кэриэтэ кини барахсан (кини ~~эмиэ~~ аҥылаа маамылаах оҕото буоллаҕа) эмиэ араастаах — урдуктээх, намыҥахтаах. Биҥиги колуоҕэ двонуттан биир саамай дьоҥуннаахпыт, урдукпут. — Афоня буолара саарбаҕа суох.

Сэрии сыллара. Сэрии оҕолоро! Ити тылларга тоҥэлоох элбэх ой-санаа оонньооҥуна, тоҥэлоох эрэй, кыҥаҕа, тоҥэлоох тоҥуу-хатыы, аччыктаахын... Отиллэ сылдвара буолуой! Мин сэрии сылларынаазы студент дозоттоҕун, ол иҥигэр Афоняны уонна атын дазаны суох буолбуттары, санаатарбык эрэ, хайаан дазаны ити сыллар ынырактаах аргыардара кэлэ тураллар...

Охоноолоҥу кытары алтыҥан аасыт, сылларым чоҥу бэлиэлэрэ уксулэрэ тужан — имэн буолан коптуллэр, сиик-симэҥин буолан Ийэ сирбэр иҥмиттэр. Эллэй бэйээт элбэт-суппэт тылларынан эттэххэ, „Туман буолбут хонукмар тумулларын кэтэҕэр" суппуттэр. Ол гынан баран, сорох бэрт суолтата суох, былыкайкаан да тубэлтэлэр, „ууга да суураллыбакка, уокка да ыллаҕбакка" иҥэн хаалаллар эбит. Уҥун кыҥыны этэҥҥэ туораан, хара сирэ уктэммиппит уорҕуҥуҕэр буолуо — сарсыарда эрдэ туран, ойуур ус-

тун мээнэ хаамсар буолорбит. Бирдэ эмиэ
оннук боротуоха урдуйэн хаамса сылдван, тыы-
на эрэ бурдургуу сытар чыккыматы (чоккоо-
ку кус) булан ыллыбыт. Бу барахсаныҥ кэтон
сылыпыллан иҥэн, боробулуохаза (манан мения
аанар этэ) моонньун булгу аннибыт бынылы-
лаза. Бу муҥнаазы аҥылыахпыт оннугар,
хата чорбуппут, улаханнык бултуйбут дьон
саза буолбуппут. Уруок кэнниттэн ойуурга ку-
луҥун оттон куэстэнии буолла. Онно Афоня-
лылын иккиэйэх этибит. Куэстэнэ сылдван,
булчутун сии да олорон Афоня исиҥиттэн
~~чорбутун~~ пэйбитин, -кэппутун санылыбын. Чорфэзинэ ор-
дук уоҥа умуруйэн, гумчутан, харазя сытылы-
тык чазылыҥнаан, кылахачыйан ыларга ды-
лы буолара. Сазата — иҥэтэ элбээн ~~элбээн~~
хаалбыта, дьоҥуннаах булт тосхойбут улуу
булчутун курдук, байанайга махтанар этэ.
Сунугур ууга буспут ол чыккыматы этин
миннынгэҥэ, сыта — сымара билигин да мих-
хэ биллэргэ дылы.

1945с(?)саас эбитэ дуу, биҥиги аннибы-
тынан боротуохаза биир „тулаайах" баркаас
(аал оҥоҥуута тыы) хантан эрэ баар буолан
хаалбыта. Тыы иччитэ сдох, ол саата ха-
ҥаайыттар — биҥиги. Орус муҥа аанар. Боро-
туоха уута тардар. Биҥиги оччо кололом-
мут дьон олоруохпут баара дуо. Куох от
лаппа кобуурун диэки, куогулуу таарыйа
куэххэ коччуйэ боротуоха уҥуор сылдьабыт.
Колобут эрэбил — баркаастаахпыт. Ол сыл-
дьан лууктаан сиибит. Оннук сырылыларга

сорохор Афоня эмиэ сылдьыһар буолара.

Учуталбыт А.К. Сивцев литературнай тумсуу диэни тэрийбитэ. Ол занятиеларга сорохор мин эмиэ киирэн истэн тахсарым. Онно Егор Сидоров, Афоня Федоров, Кэлин Иван Гоголев, Иван Жендринскэй о.д.а уолаттар айыммыыларын истэр уонна дьуулляһэр эжилэр. Афоня бастакы курска үөрэнэ сылдьан суруйбут Маана (кэпсээн аата базар атын буолуо) диэн бастакы айымнылаах курдук өйдүүбүн. Үөрэхтэн маппыт саха кыыһын дьылзатын хайдах эрэ кини дуунатын толыттар курдук суруйбут этэ. Онто бэйэтин архылыбыгар баара дуу, суоза дуу?

Афоня биһиги курдук онно-манна аралдьыйбакка, аа-дьуо дьылырдаан сылдьан онуманы аахтыта, билбитэ-көрбүмэ эйбэзин. Оно олус ыһа-тоҕо сылдьыбатар да, син биллэр. Бишкайкаан туумбатын гиннигэр дьылыччы базайы чөкөллөн олорон курдук тугу эрэ букунэһэр, сурунар, аазар... Иэйбит бирнэмэтигэр наһаа эйбэх сэһэннээх. Ол кэпсээннэриттэн, хоҕобур урут биирдэ үөрэммит табаарыһын, дойдутугар Орөһуга олорор уол туһунан одоҕ-додоҕ өйдүүбүн. Бу уолун осчотоону тыа оскуолатын 7 кылаасыгар үөрэнэ сылдьан Лермонтов хоһоонхорун холкутук сахалыытылбаастаан кэбиһэр үһу. Лермонтов поэмаларыгар нуучалыы (!) рецензия суруйан сырылатар үһу. „Евгений Онегины" бүүс бутун-

нуутун өйүгэр тута сылдван, эк эпилт сиргиттэн, тылынан да кәрбәккә нөйөсуустуур, онтон тохтоон биэрбэккэ эрэйдиир үһу. Онтон да атын кини сөрөх „үһулэрэ" эльбэхтэр. Бу уолбут суруга Афоняза сотору-сотору кирэ турар. Сөрөх-сөрөзүн Афоня бинөхэ быктартыар. Уолбут нуччалыы сурунар. Бинөги муцхаахтар уолбут сурунарын сөрөзүн кылаан өйдөөбөппут. Билбэт тылларбыт ицин эльбэхтэрэ да бэрт. Кылаан өйдөөбөтөхпут да ицин, бинөгини лаппа тарылан өзө буоларын өрөйдөтөхпут дии. Афоняны, тоҕо эбитэ буолла, арыт Хванасий диир эбит этэ. Уолбут кинигэ бөзөнү сакаастыар, харчы ыытар. Афоня ону толоро такынайар. Сотору-сотору „өзүс тардыытыган" кинигэлэр Өрөһулуу туралар. Бу уолбут кэлин ким буолан чиккэйэн тахсыбытын бэйэзит да билэргит буолуо. Өрөһуттан төрүттэгх саха улахан сурунааччыта, улуу тылбаасчыта буолан. Тахсыбыт Сэмэн Гуфовы билбэт саха суох эни!

1946 с. недусилищены бутэрбиппит. Икки группаза („А", „Б" кылаастарга) биэс уонча эбибит. Онтон азыс сыл буолан баран Афоняны биирдэ көрсубутум. Көрсөөру көрсөн өччөтө суох бириэмэзэ тоҕооспута: хаайыыттан тазыстазын утаа Якутскай к. Павлик Морозов уулуссатыгар көрсубуппут. Хаайыыттан сүбү азай тахсыбыт кини настарыаишьата да туох аанава буолаахтыай... Уулуссаза хаамса сылдван ор кэпсэппиппит. Кэпсэппиппит диэн буолуо

дуо, укун кини кэпсээбитэ. Айар улэтин оннооҕор „ол дойдуга" тохтоппотах этэ. 18 кэпсээни суруйдум диэбитэ.*) Афоня ол сылдван кэпсээбититтэн биир саамай сэхпутум уоша дьиктиргээбитим диэн маннык баара. Кинэм кэпсиир: „Эн Афанасий Филиппович билэҕин. Урут хайдах курдук бэттиибитин да ойдуурук буолуо. „Кини эриэнэ илисэр..." диэн мээнэҕэ эппэттэр эбит. Ол дьиккэриҥ туран миигин холуннаран иҥин араалы тиҥэн „ынтах" атаара сылдьыбыт эбит. Саатар кырдьык саҕарыллыбыты эппитэ буоллар сиа да этэ. Ытыҥ баара олох онно суоҕу оҕорон коро-коро „баҥылайдарга" сыҥсыйа сылдьыбыт эбит. Дьэ абаккалаах — хара туокун хара бальырын тугунан ситиҥиэҥ баарай! — диэн баран ыстамыйан ылаахтаабыта... Оттон мин буоллаҕыма, хараастыбыт табаарыстыҥ уоскутар тыллары кыайан булан эппэтэҕим быҥыылаала... Турунтаев диэн учууталлаах этибит.

---

*) Кэлин хаина эрэ аҕан турабын: „А. Федоров Хаатыгыга олорон 17 кэпсээни суруйбута" диэн. Мин ити сыыппараны оспуордаҥаары 18 диэбэхим — ойбор хайдах олорон хаалбытынан суруйдум.

Ол табаарыс эмиэ тыл таһааччы буол-
бут курдук Афоня ахтан аһарбыта.

Афоняны ити кэннитиэн хаһан да
кэрсубэтэзим. Сурутсубат да этибит. Ол гы-
нан баран Афоня сучууталлыы сылдьарын,
сурутааччы буолбутун, олохун онтон
да очурдарын-чочурдарын тустарыгар,
ыраахтан да буоллар, син истэн-билэн
сырыттазым дии. Ол иһигэр, холобур,
Афоня нуучча тылын биир сыллаах
уэрэхтэригэр кинини кыжта бииргэ
Уэрэммит Андрей Васильевич Мартынов
(кини өлбүтэ хас да сыл буолла) олус
сыллаастык кэпсиир буолара. Саамай
кылаабынайа — Андрей Васильевич Афоняны
кини быһыылыгар эмиэ мин сөхтырым
курдук өйдуур эбит этэ. Ол иһин аҕыйым
итини.

1959 сыл муус устар ыт 19 кунэ. Ити
чыыһылыы чуолкай өйдуурум диэн ман-
ныктан. Ити сыл Башкирназа Шафраново
диэн туберкулёһу эмтиир курорка ус ыт
эмтэнэн, баскыардар уохтаах кымыстарын
иһэн дойдубар эргиллибитим. Суохтуна буолу-
гуйбут почтабын эргитэ-урбата олорон,
арай фозоор, Афоня суох буолбутун тулуйан
биллэриини корон соһуйбуппуон уолла холоб-
буппуон! Орзобуна ити кун (19.04.59 с) мин
созуруу аттаммыпым, оттон Афоня эрэт-
дээх сиритиэн-дойдутуттан бутэликтээхтик
барбыт. Саааан кордоххо, олус да эрдэ олоох-

тообут эбит Афоня. Баара-суоза отут икки эрэ сылтан маала ордук бу дойдуга олороох-тообут Саатар онто Кудус эриэ-дэхси учугэй олох буоллаза базас дуу. Кини кылгас олозуттан, холобур, сэрии жуарт ~~сылларын~~ уолла хаайыыга сылдьыбыт ус сыллорын кэзурэтэн кэбистэххэ, бэрт дуона суох хаалар буолбат дуо! Ол да буоллар Афоня бэйэтин бэрт кылгас олозун олус чазылхайдык, бэлиэтик, кэнэзэлин ~~да~~ кэнэзэс дазаны учуэ аата ахтылла турар гына олорон аасыт. Ол ихин дазаны: „Кини олоҕо кини олорбут сыллорынан буолбакка, тугу оцарбутунан кээмэйдэнэр" – диэн эрдэхтэрэ. Афанасий Федоров сурунаачыы быльыытынан саха литературатыгар уолла бэйэтин норуотугар ужуэтун-оцэтун тулунан дьолуннаах чинчийии суох быльыллаах. Бокуоннук Егор Васильевич Фёдоров улэтэ баар буолуоктаах да, оку ааза иликпин. Сурэхпинэн сэрэйдэхпинэ, Афанасий Федоров саха литературатын сайдыытыгар, ордук прозаза, олох олуобай миэстэлээх, туспа тыллаах-эстээх, бэйэтэ бэлиэ суолу хаалларбыт кини. Онпук сыана бэриллиэ, дарыжник уорэтиллиэ-чинчиллиэ диэн эрэнэ саныыбын.

1976 с. Булуу педучилищетын бутэрбиппит отут сылын туолуутугар кэсулэн турардаахпыт. Онно ахтыы диэн сурунбуттаахпын. Бэйэни бэйэ цитаталанара тоҕо табыгастааза эбитэ буолла? Ол гынан баран уон биэс сыллаазыта маннык саныыр эбиппин дии санаан

ол сурупуубуттан быһа тардан маннык лоскуту биэрэбин:

„Булуу педучилищетыгар 1943-46 сс. биирдэ уэрэммиттэр ~~истэригэр~~ испитигэр улаханнык киэн тутта саныыбыт Афанасий Федоров аатынан. Биһиги. кинини Охоноолой диэн аатыырбыт. Олус да суду кинини кытта алтыһан аастыт эбиппит биһиги, оччотоозу Булуу студеннара. Биир дьиэдэ уэрэнэн, биир уопсайга олорон, биир хонуолтан аһаан, биирдэ оонньоон-кэрулээн аастыпыт биһиэхэ олохпут кэрэ страницата буолуон сөп. Кини эдэр да эрдэзинээзитин (студент сыллаан), кэнники да олоҕун, апар улэтин сорох оруттэрин учугэйдик кини атаһа М. С. Иванов суруйан турар. Онто кэнники тумуллэн „Хотугу Сулус" 1974 с 8 нуомэригэр тахсыбыта. Онно эбэн этэрим оччо суохха дылы. Олус сэмэй, баара-суоҕа биллибэт, этэрдэ дылы, корсуо кылыс оҕо курдук кини этэ..."

Бу ахтыы урут бэчээккэ ицин тахсыбатаҕа (тахсыбата да буолуо). Ол ицин манна киллэрдим... Ахтыым черновойа бэйэбэр баар, уруҕэ Булуу педучилищетын мувейыгар этэ (сутэн хаалбатах буоллаҕына).

„Колбон" 1991 с. сэнтис нуомэригэр Афанасий Федоров тулуйан тахсыбыт матырыйаалларын аҕан барон эмиэ да уордум; эмиэ да хараалынным. Уорбутум диэн Афмяттан хаалбыт кэргэнин, оҕолорун, сиэннэрин хаартыскаларын

корэн. Оттон хаабылыга сытан сурубталаа-
быт суруктарын ааза-ааза улаханнык ха-
раалынным. Чахчы да кили сапаатын оок-
ньотоф, дуулатын тысытар суруктар эбит.
Аазарга толо да ыарахаттарын илин...
ити суруктар Афонь кили быльыытынан
ыраалын, дирицин, судургуы, талба талаа-
ыын кордороллор. Онон ити матырыл-
пааллар бэчээттэммиттэрэ саамай
соп диц сашыбын.

Бу суруктар миэхэ элбэх сапаалы-
оноону ўоскэтэ сылдьар бириэмэлэригэр
Оролуттан сурук кэлэн Афонь тулу-
нан ахта тулэн ааларбар миэхэ
тирэх буолла. Оттон атын, базар, тугу
да эпиэккэ аларан кэлиэхпин соп
этэ.

Н. Иннокентьев

Иннокентьев Никита Иванович,
пенсионер-учуутал бын.
Ньурбаза оларобун. Мегежек-
скэй аатынан уул. № 22/2
тел. 2-24-12.

Афанасий Игнатьевич, Мария Ивановна Федоровтар.

Үөһээ М.А. Андросова, олороллор ханастан уҥа Е.П. Максимова,
С.В. Колодезникова

Мин кинилэри кытта бииргэ улэлээн ааспыт дьоллоохпун. Учуутал быьыытынан улэлэрин этэ барбаппын. Кинилэр майгыннарын, дьон туьугар кыьамньыларын биьириибин. Афанасий Игнатьевич ыалдьарын биллэрбэт этэ. Тууну быьа айымньытын суруйара. Марията ону устара -хайыыра. "Дабаан" диэн айымньыта бэчээттэммитэй. Онно уербутун эриэхсит! Манна улэлээн олорон, Москва5а эмтэнэ тиийэн онно елбутэ./Кэргэнин тобугар/.
Бу барахсан таптыыр кэргэнин суос - со5ото5ун ыраах сиргэ мэлиттэ5ин?!

Кэргэнэ утуе дьахтар буолан, кыыьыгар ей уган, матырыйаалын мунньан, чемехтеен биэрэн, баар етте бэчээттэннэ. Онон Афанасий сырдык аата, мушнаспыт улэтин о5ото тириэрдэ, норуот аа5ыытыгар таьаарда. Саха биир уунэн иьэр суруйааччытын, кини кэргэнин кытта бииргэ улэлээбиппин киэн тутта кундутук саныыбын.

С.В.Колодезникова - педагогическай улэ ветерана.

Учууталым барахсан.

Мария Ивановна Бучугасова Уус-Таатта 7 кылаастаах оскуолатыгар учууталлыы кэлиэ5иттэн билэбин. Мария Ивановна олус учугэй сэбэрэлээх, намыынык санарар, сурдээх холку, сымна-5ас, киьиэхэ олус учугэй сыьыаннаах киьи киэнэ утуетэ этэ.

Мин Мария Ивановна5а уерэммэтэ5им да буоллар кинини уонна кини кэргэнин Афанасий Игнатьевиьы куруук ытыктыы кererум. Афанасий Игнатьевич оскуолатын оскуоланы бутэрбитим кэннэ кэлбитэ, ол эрээри уерэппит о5отун курдук кэпсэтэрэ. Афанасий Игнатьевич бырааппын Игнатийы уерэппитэ, уерэппит о5олорун себулуурэ. Ол туоьунан Москва5а олус улаханнык ыалдьа сытан уерэнээччилэригэр олус учугэй ис хоьоонноох суругу суруйбут этэ диэн ейдебул хаалбыт.

Мария Ивановнаны кытта мин сибээспин быспата5ым, киниэхэ сылдьарым, соро5ор хонорум. Кини "Оо , Тан_я кэллэ" диэн уерэкете керсере, истинник кэпсэтэрэ.

Кэлин 1976 с. баьаатайдар Бутун Союзтаа5ы 1-гы слеттарыгар баран иьэн хоммутум. Онно Афанасий Игнатьевич кинигэтин таьаартараары машинка5а бэчээттээн бэлэмнии сылдьар этэ.

Уола Афоня оскуолага дуу, университетка дуу уерэнэрэ. Оччолорго валоний куртка сана кэтиллэн эрэр этэ. Миигинэн Афоня5а куртка сакаастаабытын агалбытым.

Онтон бутэьик керсуьуум Уус - Таатта ыыагар этэ. Ер кэпсэппиппит, И.П.Канавка хаартыска5а туспуппут.

Дьоккуускайга музей улэьиттэригэр анаммыт семинарга сылдьан Мария Ивановна улахан кыьын Надежда Афанасьевнаны керсубутум, кэпсэшпитим. Надя дьиэтигэр ныран сырытыннарбыта. Дьэ, ити курдук ытыктыыр учууталларбын Мария Ивановнаны, Афанасий Игнатьевиьы куруук сырдык месуеннэрин умнубаппын, саныыбын, кинилэр ааттарынан киэн туттабын. О5олоро Надя, Лия, Афоня дьонноруп ааттатар дьон буолан улэ уеьупэр сылдьалларыттан уерэбин. О5олоро, сиэттэрэ ийэлэрин, эбэлэрин, эьэлэрин утуе олохторун салгыы туруохтара диэн бигэ эрэллээхпин.

Саха республикатын уерэ5ин утуелээх
улэьитэ Татьяна Туласынова - Андросова,

Суруйааччы Афанасий Федоров туһунан ахтыы.

Мин 1948 сыллаахха Уус- Таатта алта кылаастаах оскуо-
-латыгар иккис кылааһы уерэтэ сырыттахпына Ытык- Куелгэ киллэ-
рэн комсомол ороуоннаабы конференциятынан райкомол иккис секре-
тарынан талан кэбиспиттэрэ. 1949 сыллаахха комсомол уобаластаа-
бы комитетын рекомендациятынан Москва куоракка комсомол Киин
Комитетын иһинэн тэриллибит комсомольскай улэһиттэри бэлэмнии-
ккки сыллаах оскуолага уерэнэ бароһтым.

Ол оскуола Москва таһыгар Бешняки станцияттан чугас
граф Шереметьев Кусково диэн уһаайбатын аттыгар баара. Бу
оскуола Аан дойдуга суос - соѳотох социалистическай дойдулар
ыччаттара уерэнэр интернациональнай оскуолалара этэ, оччотоо-
бу комсомольскай лидердэр 200-н тахса киһи уерэммиппит. Араас
институттарга уерэнэр аѳа таѳаарыстарбыт сынньалаңңа кэлэн оа-
раллара. В.С.Петров, Д.Г.Данилов, І.П.Башарин бааллара.

Биир ереѳулгэ литературнай институтка уерэнэр студенна-
ры агалбыттара. Онно керѳутум Афанасий Федоровы .В.С.Петров
Афанасины олус учугэйдик характеристикалаан туран оиливиннэр-
битэ. Онно хаартыскага туһэн, кэпсэтэн тарѳаспыппыт.

1951 сыллаахха оскуолабын бутэрэн ѳбкомолга улэлии сы-
рыттахпына Афоня Чурапчыга ѳиргэ уерэммит дьүегэоин Маша
Бучугасованы кытта билсибитэ. Биһиги Иван Егорович Федосеевы
/доосо/ кытта догордоһоробут, онно Афоня эмиэ сылдьара. Угустук
кэпсэтэробит, ооннһуробут.

Сыллар, хонуктар ааспыттара, дьылгабыт араас суолунан бар-
быта. Афоня Георгий Башарин дьыалатыгар диэн ааттаахха сымыа-
нан эриллэн хаалбыта, хаайыллыбыта. Маша Афонятыгар олус оэ-
риниилээхтик, наһаа чугаһын кердероутэ. Куруук киниэ, ас илдьэ
барара, ей-санаа еттунэн кемелеспутэ. Кини уксун Иван Гоголев-
тын сылдьара. Ол туһунан кэлин: "Афоня таѳаарыһа Иван Гоголев
сылдьһан абыраата," -диэн кэпсиирэ.
1958 сылтан кэлин Ытык-Куелгэ кэлэн улэлээбиппит. Итти кыһын,
арааһа 1959 с. санатыгар Афанасий дэлбит ыалдьыбыт саһаран
хаалбыт киһи кэлэн ааспыта. Машалыын иккиэн Москваѳа баран
иһэллэрэ, керсен кэпсэтэн, ыраһаайдаһан ааспыттара.

А.А.Слепцова, пед. улэ ветерана.

Оролу оскуолатын Афанасий Федоровка аналлаах музейыгар

Мин Булуу педучищетыгар 1943-46 сс. Афанасий Федоровы кытта биирге уөрэммитим. Эдиги онно ахтыыта суруй диэбиккит гынан баран оннук ахтыыны мин урут "Бэлэм буолга" (1986, 3 VIII) бэчээттэппиттээхпин. Ону ыытыам. Афанасий Федоров туһунан санаам онно толору баар. Оттон бу суругум онуоха онон-манан эбин эрэ курдук буолуо.

Афоняны кытта кылаастарбыт атын-атын этилэр: кини "А", мин "Б" этим. Билигин кинини кытта биир кылааска уөрэммит П.П. Жендринскэй (оччотоозутан Степанов) баар.

Булуу педучилищетыгар ол кэмцэ Булуу эрэ оройуоттарын озолоро тумсэллэрэ. Билиги уолаттар бэс сазатынаазы 4 хостоох уопсайга олорорбут. Маҥнайгы сылбытыгар мин 4-с (киирэр аантан 1-гы), оттон Афоня биир дойдулаахтарын кытта 3-с хоско олорбуппут. Кини билиги бастаан көруубутугэр кими да кытта бодоруспат, наар созотозун туспа сылдьар курдуга, хоһугар дазаны озолорун кохтөругэр кыттара көстубэт этэ.

Оннук сылдьан Афоня суруйуунан дьарыктанара биллибитэ уонна учуутальбыт А. Кс. Сивцев салайар литературнай курулуогар биир бастыҥ кыттаачы буолан барбыта. Олус базаланан, дьанылан улэлиирэ, угуһу суруйбут буолара, занятие аайы кэриэтэ кэпсээннэрин аазан илитиннэрэрэ. Кэннэкинэн Афоняны билиги бары чахчы суруйаачы буолан эрэр кили курдук көрөр буолбуппут. Кини, суруйарынан эрэ буолбакка, билиитинэн-көруутунэн дазаны лаппа уумнутэ көстубутэ, урут сацата-иҥэтэ суох бэйэтэ бу-

таһык сыһарыгар көрөхсөһөллөрүн да көпсөөн, конкурсуон-куһаҕан да этэр-ыһынар буолан барбыта. Көрөн көрөхсөөрүн, үһүгэйгэ үөскүүгүттэрин аналастык хоһоон, ырыаһыгар ханнаарар буолбута. Биирдэ бүгүн сайыныҥыгар үөрүүнү үөскэтэн-түөрэтэн озолоруу буһан: "Оо, бу дуоһа да айыыра-харата суох оҕолор барахсаттар үһүгэйдэрин", – дии-дии хураһын иһэн киниэн хайдах эрэ ордуугуруу сакаабытым.

Училищены бүтэрэрбитигэр дирекция (директор М. И. Аверстов этэ) банкет үөрүйбитэ. Онно горкомтуттартан дьон сүөх көрүгэ этилэр. Ардаҕ Афоня азарга, дойдуттуран доҕор киниэхэ киирэн, бизнэрбитигэр көҥүл ракневыраһан сыһыдьан баран рахсан истэктэринэ, азытах ыһыы көпсөппүтүн ойдуубун.

Училищеҕе көнөттөн биһиги Кэбэгэйгэ сыһыдьан Афоня "Оҕуруот үөскэтиэ" диэн көпсөөнэ республиканскай конкурсҡа киһэтээ тиксибит уонна радионан аахпыттарын үчаханнык үөрэ истибиппит. Онтон көҥүн кини "Иккибит диэки!" диэн пьесаҕа геатрга турбут сураҕа иһилиибитэ.

1951 с. иһин Якутскайдаазы пединститутка киирбитим. Оҕ сыһыдьан Афоняны кытта сэдэхтик да буолбат көрсөр этибит. 1952 с. түөх да оҕоҕо сүөх бүрүйдаахтыыныҥ хаайыллыбыт иһинэ нуучча ырыын отделениетыгар үөрэнэр Бүөүгэсова Маша диэн кыыһы кытта биһиэхэ тэҥ. Кини хаайыыга сытар кэмигэр оҕ Маша оҕус барыннаҕастык сыһыдьыбытын биһэбин. Кэдэҥнэ айыы баран көрсөрө. Сүүкка аайыһаары коридетер диэн хаһыаттартан кытта матырыйаал холбуһан мүҥнанара. Биирдэ онно эмиэ кэлэбунньэрбитэ.

3

Тиһэх көрсүүбүн Афоня Якутскай бачыыһатыгар киирэн сыттазына көрсүбүтүм. Онно тиийэн бу манна киирбит эбиккин дуу диэх курдук ыйыппытым быһыылааза. Онуоха кини хайдах эрэ саатырзаабыт кини курдук ымах гынан кулэн баран: "Быарым ыалдван, дозоор", — диэбитэ. Толоруппэт ыарыы булча диэн сурэзэр ыттарбыт быһыылааза. Ити олор дьылын сааһыгар буолчаза буолуо.

Афоня озолоруттан, университекка киириэзиттэн бутэриэр диэри уорэтиспит буолан, кыыһа Надяны эрэ үчүгэйдик билэбин. Ус озо хаалан дьон буолбуттара саныахха үчүгэй.

П. Афанасьев (Якутскай-даазы тыл, литература, история институтун ст. научнай үлэһитэ).

2 XII. 1991 с.

Табаарыһым Афанасий Игнатьевич Федоров туһунан ахтыы.

(1952-1959 сыллар)

Антон Голиков

ТАБААРЫЫМ АФАНАСИЙ ИГНАТЬЕВИЧ
ФЕДОРОВ ТУЬУНАН АХТЫЫ
/ 1952 - 1959 СС. /

Антон Голиков
Уус-Таатта
Ахсыннъы, 1985 сыл.

"Са5ахха тиийбэтэх талаан..."

Саха биир талааннаах, элбэ5и эрэннэрэр суруйааччыта буолар кыахтаах Афанасий Игнатьевич .федоровы кытта, а5ыйах да сыли буоллар, до5ордоьон, бииргэ сылдьыбыт кэмнэрбин билигин санаатахпына учугэй, кэрэ туул курдук, киьи ейуттэн-санаатыииың суппэт утуе бириэмэлэр кэлэн ааспыт эбиттэр.

Мин Афанасий Игнатьевич туьунан ахтыы суруйуохпун ба5аран "сурэх ырыта" оностуммутум хас да сыл буолла. Онуоха эбии табаарыстарым: "Афоня туьунан то5о тугу эмэ суруйбаккын" диэччилэр эмиэ бааллар. Ити эттэххэ уонна истинник саныыр до5орун туьунан, кини сырдык мөссуенун, кылгас, ол эрээри умнуллубат утуе оло5у олорон ааспытын билинни дьонно-сэргэ5э, эдэр ыччаттарга итэ5этэр-астыннарар гына суруйарга бэйэ кыа5а тиийбэтиттэн ордук кыыылаах туох баар буолуой?!

Ол да буоллар кини туьунан суруйарга иэстээх курдук сананан. ааспыты барытын да буолабатар, бииргэ атаарбыт кэмнэрбитин, уеруубутун-көтуубутун тэннэ уллэстибит тугэннэри а5ыйах да тылынан буоллар, ахтан ааьыахпын ба5арабын.

Афанасий Игнатьевичтыын 1952 сылтан ыла, оло5ун тиьэх куннэригэр диэри, истин до5ордуу этибит. аан маннай Якутскайга билсибиппит. Кэлин урукку Таатта оройуонугар /билигин Алексеевскай/ Уус-Таатта сэттэ кылаастаах оскуолатыгар кэргэнэ Мария Ивановналыын учууталлыы кэлбиттэриттэн ыла, до5ордоьуубут ессе диринээбитэ.

Афоня сурдээх боростуой, судургу. наьаа сэмэй, хаьан да дьонно-сэргэ5э биллэ-кесте сатаабат, о5олуу эйэ5эс майгыннаах. а5ыйах саналаах этэ. ол гынан баран, билсэн-керсен барда5ына, кини са5а утуе, угус кэпсээннээх,кэпсиир темата арааьа, кере-нара киьини бэйэтигэр сыьыары тардар уус тыллаах, ыраас дууьалаах киьи этэ.

Афоня Уус-Таатта5а хайа кун кэлиэ5иттэн ыла кыра формалаах кэпсээннэри суруйуунан дьарыктаммытынан барбыта. Ити кэмнэ оскуола5а нуучча тылын биэрэр буолан чааьа элбэх этэ, ону таьынан ханна ба5арар буоларын курдук, арааьынай но5уруускалар Афоняны да5аны тумнубатахтара, классовод, литературнай крухогу салайыы, нэьилиэккэ пропагандист, онон бириэмэ да булан тиийиммэт курдук балаьанньалаа5а, ол да буоллар соло була тустэр эрэ, суруйбутунан барара. Ол суруйуулара оройуон, республика хаьыаттарыгар, "хотугу

сулуска" сыйа тахсан испиттэрэ.

Биьиги биирдэ сана дьылга 1956 сылга Афонялаахха сылдьаммыт кини суруйууларын туьунан кэпсэтии буолбута. Онно олохтоохтор кини урукку ертугэр суруйар идэлээ5ин соччо билбэт этилэрэ. Ол кэпсэтиигэ товаров Петр Иннокентьевич баара, кинини Афоня убаастыыр табаарыьа этэ. Биьиги Петр Иннокентьевичтыын литература5а соччо сыьыаммыт суох да буоллар, бэйэбит ба5а санаабытын уллэстэ сатаатыбыт. тумуккэ ессе: "директоргын кытта кэпсэтэн но5урууска5ыттан аччаттардаргын табыллыа эбиккин№- диэн буолла Оччотоо5уга оскуола директор Саха АССР утуелээх учууутала Семен Константинович Андросов этэ. Кини ер сыл учууталлаабыт. директордаабыт киьи да быьыытынан дьонно-сэргэ5э ытыктанар киьи этэ.

Ити кэнниттэн а5ыйах хонон баран Афоня: "Дьэ арыый тыын ылар буоллум, кердеьуубун ылынан директорым сорох но5оруускабыттан босхолоото" диэн бэркэ уерэн олорор этэ. "Ити курдук бириэмэ кестен истэ5инэ тугу эмэ айбыта буолан керуллуе этэ" диирэ.

Кырдьыга да5аны, Афоня суруйарга эттиин-хаанныын бэриммит киьи диэххэ наада. Киьи се5уен курдук бириэмэтин кыратык да5аны туьата суох атаарбакка умсугуйан туран дьарыктанар буолара.

Биьиги нэьилиэк Алдан еруьу енейе олорор буолан, оччотоо5у кэмнэ булт-ас бултанар да кэмигэр, арааьынай балыктааьын, кус да дэлэйдик елеруллэр бириэмэтигэр тебе да ба5ардар, барбат этэ.

Арай биирдэ саас эрдэ эппитэ: "Быйыл ба5ас биир эмэ еребулгэ отуугар илдьээр эрэ, баран кыратык тонон-хатан кэьэйэнкэлиллиэ этэ"- диэбитэ. Ол иьин Ньукулуун иннинэ кэлэ сылдьыбытым, киьим: "Дьэ до5оччуок, олох ытарчалыы ыбылы ылларан олоробун, сатахха редакцияларга эрэннэрэн кэбиспитим, инньэ гынан ситэрэрим-хоторорум элбэх, бу куннэргэ далбы туттахпына эрэ табыллар буолла, чэ санаа5ын туьэримэ, хата мин елуубун баай байанайтан эбии кердеен Ньукулуунна а5алаар эрэ" диэн баран кулэн тэн тиистэрэ кэчигирээн, уоттаах харахтара о5олуу мичээрдии турара бу бааргa дылы. Кер кини оннук ылыммыт соругун хайаан да толорор, кыра да кэми туьанар, айарга киьанар буолара.

Ити кэмтэн ыла Афоня айар улэ абыланар дьиннээхтик ылсан, силистэнэн-мутуктанан барбыта диэххэ сеп. Сылтан ордук кэмнэ элбэх кэпсээннэри суруйбута, олору таьаартарарга, бэйэтэ этэринии "кун сирин кердеруеххэ" наада этэ. Ол иьин куоракка киирэр былаанна а5а, ону саас, муус устарга, 1956 сыллаахха колхоьун массыы-

натынан киирсэн, наьаа уерэн-кетен, сыалын-соругун ситиьэн кэлбит этэ.

Мин ити кэмнэ Чурапчыга санаторийга сытар этим, онно суруйталаабыт суруктарын уура сылдьабын. 1956 сыллаахха муус устар 6 кунугэр суруйбут суругар, "куоракка киирэн наадалаах дьоннорбун керустум, суруйааччылар союзтарыгар, издательство5а, "Хотугу сулуска", хаьыаттарга сырыттым, дьонум "суруйууларгын ыта тур, таьаарыахпыт" диэтилэр, ессе сборник таьаартарар буоллум. былаанна киллэрдилэр, онон дьыала учугэй буолла"- диэн чахчы астынан олорон суруйбут этэ.

Ити кэнниттэн ый анара буолан баран, муус устар 22 кунугэр суруйбут, "эйиэхэ суруйарга бириэмэ суох курдук буола сырытта. сборникпар кэпсээннэрбин чочуйан-онорон ыттым"- диэбит, бутэьигэр эппит: "Мин дэлби сылааргыбын, доруобуйа мелтеьуер быьылаах"- диэбит этэ. Кырдьыга да5аны, хомуурунньугун таьаарратаары бириэмэни аахсыбакка олус куускэ улэлээн,илистибитэ чахчы.

Мин Чурапчыттан саас ыам ыйыгар кэлбитим. Керсен баран наьаа уербутэ-кеппутэ, кэпсэтии да икки ертуттэн элбэх этэ. Ити керсуьуугэ мин ейбер инэн хаалбыта, онно кэпсэтиибититтэн- "Биэс уонча кэпсээни ыппытым, дьонум теьетун таьааралаар, санаабар мелтех да со5устары тиэтэйэн ыттым быьылаах"- диэбитэ. Ити курдук кини хаьан ба5арар бэйэтин суруйуутуттуан астыммат буолара. ити биллэн турар, бэйэтиттэн кердебулэ, ирдэбилэ улаханыттан эбитэ буолуо.

Итинник утуе хаачыстыба киьи аайы бэриллибэт диэччилэр. Ол кэпсэтиигэ ессе эппитэ: "Билигин хомуурунньукпун онорон ытаммын санаам арыый нус-хас буолла, варя кемелеьен абыраата, кини массыынка5а соро5ун бэчээттээтэ, онто суох терут да етерунэн бутэриэ суох эбиппин,- диэн олус ере кете5уллэн олорон кэпсээбитэ.

Варвара Софроновна оччотоо5уга нэбилиэк советыгар секретаардыыра. Нэьилиэккэ биир суруйар массыынка баара, ону улэ чааьын кэнниттэн бэчээтиирэ. Ол иьин улаханнык махтанар буолара.

"Кыратык сынньана туьэн бараммын, улаханнаьан керуллуе этэ"- диэбитэ, ити бириэмэ5э "Хагдарыйбыт лабаалар"- диэн сэьэнин суруйарга былааннаммытын уонна онутгатыттан быьыта-орута суруйталаабытын кердербутэ. Онно этэр этэ: "сананы, кэскиллээ5и, дьонно--сэргэ5э кэрэхсэтэр туьалаах айымньылары айбыт киьи уйэлээх буолуо этэ, дьэ кыаллара дуу, суо5а дуу?"- дии-дии дьээбэлээх ба5айытык кулэн кэбиьэрэ.

Биьиги биирдэ 1956 сыллаахха куьун бала5ан ыйыгар "Муонда" диэн, дэриэбинэттэн 8 км. сиргэ улахан куелу хорон ерускэ туьэрии улэтэ буппутэ, ол быьытын то5о тардарга анаан колхозтаахтар улахан бырааьынньыгы тэрийбиттэрэ. Ити бырааьынньыкка Афоня уонна Иван Романович Федосеев буоламмыт бииргэ сылдьыбыппыт. Кунэ да наьаа учугэй, анаабыт курдук этэ.

Митини оччотоо5у колхоз председателэ Таллаев Егор Артемьевич аспыта. Ол кэнниттэн нэьилиэк ытык кырдьа5аьа Данилов Софрон Андреевич уокка ас биэрэ-биэрэ сахалыы ал5аабыта. Ол кэнниттэн быыты теле ыппыттара. Кини маны наьаа интириэьиргээн кербутэ. Бу тугэни маннайгы керуум диэбитэ. итинтэн "хагдарыйбыт лабаалар" диэн романыгар туьаммыта.

1957 сыллаахха алтынньы бутуутун диэки куораттан Афоня5а "Айан аартыга" диэн хомуурунньуга тахсыбытын туьунан уеруулээх сурах кэлбитэ. А5ыйах хонон баран уонтан тахса киниэтэ кэлбитэ. Ити кэмнэ мин Варвара Софроновналыын сыбаайбабыт буолбута. Онно Афоня уерэн-кетен туран, мустан олорор дьону барыбытын астыннарар гына астыктык тыл эппитэ, дексе хоьоон суруйан бэлэхтээбитэ да хомойуох иьин кестубэтэ.

Онтон билигин ейбер хаалбыт манныk диэн этиитэ: "Бугунну кун миэхэ икки суол уерууну а5алла, ол курдук бастатан туран, до5оторум ыал буолбут уеруулээх остуолларыгар кыттыыны ларбынан, иккиьинэн "Айан аартыга" диэн кинигэм тахсан бэ5эьээ кэлэн, бугунну уеруулээх остуолга истинник убаастыыр до5отторбор бэлэхтиир чиэскэ тиксибиппинэн уерэбин уонна кинилэргэ эмиэ сана "Айан аартыга" аьылыннна, ол аартык устун дьоллоохтук айаннаан", - диэн баран, кинигэтин туттарбытын адьас соторутаа5ыта буолан ааспыт курдук саныбын.

Дьэ онно дуо, мустан олорор дьон уербуттэрин-кеппуттэрин, соьуйуу бе5е буолбутун, нэьилиэккэ кинигэ суруйан таьаартарар киьи баар буолуо5унаа5ар, дьеру хаьыакка да5аны суруйар киьи кэмчи этэ. Бу кинигэ тахсыта, мин билэрбинэн, биьиги нэьилиэккэ эрэ буолбакка, Саха сирин урдунэн киэн сэнээриини ылбыта.

Бу кинигэ тахсыан а5ай инники манныk кэпсэтии буолбутун ейдуубун. Афоняттан ыйытабын: "дьоннор наьаа ыйыталлар, Афанасий Игнатьевич куоракка кинигэ таьаартарар уьу, эн билэ5ин дуо?"- диилляр.

- Ээ. ону туох да диэмэ, билбэппин диирин дуу, та5ыста5ына

биирдэ керуехтэрэ буолла5а, ба5ар тахсыбакка хаалла5ына, кыбыстыта бэрт буолуо суо5а дуо? - диэн киьим бэйэбиттэн теттеру ыйыппыта. Кер, кини итинник сэмэй киьи этэ.

Биир тугэни ейдуубун, аатырбыт тимир ууьа Дмитрий Винокуров /Ейдеех Миитэрэй/ биирдэ анаан-минээн кэлэн, кэпсэтэн баран, ыйытар: "Дьэ, ити Маарыйа Ивановна кэргэнэ Суедэрэп диэн улахан суруйааччы киьи уьу дии, кинигэтэ эйиэхэ баар дииллэр. Уларыс, а5ыйах хонукка аахтаран баран, а5алан биэриэм, уксэ биьи туспутунан дииллэр"- диэбитэ. Ити Миитэрэй о5онньор Мария Ивановнаны урукку ттан билэр этэ, ол иьин Афоняны кининэн эргитэн кэпсээбитэ. Ол кинигэм бэйэбэр да таба туттарбакка дэриэбинэни хаста эргийбитин бэйэм да билбэппин.

Бу тахсыбыт хомуурунньугар тыа дьонун олохторун, майгыларын, ис дууьаларын дьэнкэтик ойуулаан кердербутэ. Ол да иьин оччотоо5уга колхооэтаахтар уопсай мунньахтарыгар, правление мунньа5ар угустук сылдьар буолара. Биирдэ правление мунньа5ар сылдьан баран, аргыстаьан иьэн эппитэ: "тугу эмэ туьанаайыбын диэбитим да, соччолоо5у туьамматым, сатахха табаххыт буруота туптэ курдук унаара олорор, хайаан иннэ тулуйан олоро5ут"- диэн наьаа бэркиьээбит этэ. Бэйэтэ табах таппат буолан, буруоттан ыксаабыт этэ.

Афанасий Игнатьевич айымньыларын уксун манна, Уус-Таатта5а олорон суруйбута, ол да иьин угус айымньыларыгар биьиги нэьилиэкпит оло5уттан элбэх кэпсээннэри суруйбута. сурун геройдарын айарыгар олохтоохтортон прототип туьаммыта элбэх. Сорох суруйууларыгар геройдарын аатарын-суолларын уларыппакка эрэ туьаммыта эмиэ баар. Онтон а5ыйах холобуру ыллахха, "Хагдарыйбыт лабаалар"- диэн сэьэнигэр, партийнай тэрилтэ секретарынан сельпо председателэ Хойутаанап улэлиирин суруйбута. Дьининэн, Хойутаанап Дмитрий Артемьевич ити этиллэр дуоьунастарга хас да сыл улэлээбитэ. "куех унаарга"- диэн кэпсээнигэр колхозка биригэдьиирinэн Миитэрэй Максимов уонна "Сана сир"- диэн кэпсээнигэр Тарасов биригэдьиирдээбитин туьунан суруллубутттара. Кинилэр, кырдьык, ер сыл колхозка, совхозка биригэдьиирinэн улэлээбиттэрэ. Билигин Дмитрий Софронович максимов иеье да алта уонуттан та5ыстар, мясомолпромна приемщигинан, Егор Алексеевич Тарасов эмиэ сааьрдар да, Уолба отделениетыгар наставник уонна маннайгы суьуех партийнай тэрилтэ секретарынан улэлиир.

Ити курдук, бу дойду сирдэрин ааттарын айымньытыгар киллэр-

битэ, холобур, "Учугэй ойбон", "Баргы алааьа", "Боруонка", "Уолба" уо. д. а. Итини таьынан, Учугээйэп, Юнчанов, Кучурова, Бурнашев уо. д. а.

Бэйэтэ оонньуу-кулуу курдук этэрэ: "Бу Уус-Тааттаба Машалын нал буолан, олох уеруутун билбиппит, дьоллоох сааспыт утуе куннэрин олорон, ус обону теретен, угус айымньыбын айбыт сирим буолан, иккис тереебут дойдум курдук саныбын"- диирэ. Кини букатын ууступтук уранных этэр буолара, ону мин бар дуомун эрэ ейдуурбунэн суруйдум. Кырдьык, "Айан аартыгыттан" сабалаан, хара елуер диэри айбыт айымньыларын бу дойдуга суруйбута уонна кун сирин кердербутэ.

Афанасий Игантьевич оскуола5а улэлиир коллективын ортотугар хара маннайгыттан ытыктабыла ылбыта. Оройуон биир кырдьа5ас учууталларыттан биирдэстэрэ, билигин пенсия5а олорор Михаил Романович кулачиков кэпсиир: "Афанасий Игантьевич уерэтэр оболоругар наьаа культурнайдык сыьыаннаьара, кинилэр ис дууьаларын хайаан да таарыйан уопсай тылы тургэнник булар этэ, саамай кылаабынайа, обо буруйу онорбут да буолла5ына, ме5е-этэ барбакка, кеннену субэлээн амалаан улахан киьи курдук тэннэ кэпсэтэр буолан, оболор наьаа себулууур этилэр"- диир. Биирдэ учууталллар уопсай мунньахтарыгар биир обону /кыыс/ дисциплината мелте5ун туьунан обургутук сэмэлээбиттэр этэ. Ону Афанасий Игнатьевич: "Арыый наьаалаатылар, обо буолла5а, ейденуе5э"- диэбитэю Ону билигин санаатахпына, Афоня уонна Мария Ивановна хайаан да обо5о кини таба суолга турарыгар улахан сабыдыалы онорбут буолуохтаахтар. Оннук кэпсэтиилэр кинилэр икки ардыларыгар баара. Ону то5о ейдуугун диэтэххэ, биирдэ Афоня Маша5а эппитэ% "Кыыы кытта со5отохтуу эн кэпсэтэрин ордук буолуо, эйигин таба ейдуе5э"- диэн кэпсэтии бара турда5ына киирибитим. Ити обо билигин орто специальнай уерэхтээх, оболордоохэ, нэьилиэккэ биир ытыктанар ыал буолан, Амма оройуонугар дьоллоохтук олороллор.

Оччотообу кэмнэ арааьынай эдэр дьон муна-тэнэ, аьыы-сии сылдьан Афоня5а субэлэтэ кэллэхтэринэ, куруук субэлиирэ, хаьан да туора турбат, кинилэри кытта наадалаах тыллары булан кэпсэтэр буолара. Биирдэ Иван неустроевтыын кэпсэппиттэрэ, онно бутэьигэр эппитэ: "Дьэ, до5оор, барыта бэйэ5иттэн тутаахтаах эбит, таба суолга туран олоБу дьиннээхтик таптаан дьон-сэргэ кэрэхсиир гына олох олорорго толору кыахтаах эбиккин, онон эрэлгин сутэрбэккэр

субэлиибин"-диэн астыннаран ыыппыта.

Киьи туьугар наьаа кыьамньылаах, хаьан ба5арар бол5омтолоох-тук сыьыаннаьар буолара.

Афоня дьиэтигэр-уотугар да5аны наьаа сымна5ас, кӯруук ку-лэ-уерэ сылдьар, эйэ5эс а5а этэ. Биирдэ эмэ дьээбэтэ киирдэ5инэ, киьини аттукка анньан баран, маннайгы о5отун Надяны - "бастакы бастын айымньым бу сылдьар"- диэн уерэ-кете кэпсиир буолара.

Афоня кэлин 1958 сыллаахха биирдэ эмиэ эппитэ: "олус сылаар-гыыр буоллум, урукку курдук ер тулуйан суруйбаппын, учугэйдик сыныьаннахпына аььар ини"- диэн наар тыллаа5а. Биьиги ити тема5а угустук кэпсэтэр этибит. Ити саас олохтоох биэссэргэ дуу, оройу-онтан кэлэ сылдьар врачка эбитэ дуу, чуолкайдык ейдеебетум гынан баран, кердербутэ. Ону сурэ5ин мелтех, онон аргыый хайыьардаа, салгынна угустук хаам - диэтилэр диэн кэпсээбитэ. "Чэ, табаарыс-кар учугэй а5ай хайыьарда булан кулу, дьарыктаныам уонна сырсан керуехпут"- диэн баран кулбутэ. Ити кэнниттэн хайыьарынан дьиэтин аннытган са5алаан аллараа "Таатта" урэ5ин урдунэн кун аайы хаамар этэ.

Афоня бу дойдуга олорор кэмигэр чугас до5ордоспут дьонно-руттан учуутал Иван Романович Федосеев уонна Варвара Софроновна Голикова этилэр. Кинилэр билигин пенсионердар.

Билигин биьиги кэккэбитигэр суох да буоллаллар, табаарыс-таспыт дьоннорутган биирдэстэринэн Петр Иннокентьевич товаров этэ. Кини А5а дойду сэриитин активнай кыттыылаа5а, ол кэмнэ поч-та5а начальнигынан улэлиирэ. Мария Андреевна Луковцева оскуола завуьунан, кэлин РОНО эсбиздиссэйинэн улэлээбитэ. Кинилэри Афоня олус уба5астыыра, дьон да быьыытынан урдуктук сыаналыыр буолара.

Афоня суруйарга киэн былааннаах этэ, кини ол былаанын ыа-рахан ыарыы кыайан толорбото5о, онтон ордук орто дойдуга хомолто-лоох туох баар буолуой?! Кини баара-суо5а 33 сааьын ситэ туолбак-ка сылдьан москва куоракка елбутэ. /19.04.1959 с./

Отус ус саас диэн эдэр о5о саас. Бу сааска ей-санаа ерту-нэн ситэн-хотон, саха литературатыгар биллэр прозаик буолуу сэдэх тубэлтэ.

Кини уонча сыл иьигэр суусчэкэ кэпсэни, ус сэьэни, биир ситэ буллэтэх романы уонна хас да пьесаны суруйан хаалларбыта. Кини билигин баар буоллар, быйыл 60 сааьын /30.07.1986/ туолуо этэ. Онуоха диэри тьелее5у айыа, суруйуо этэй?!

Афанасий Игнатьевич суруйан хаалларбыт айымньылара норуот тыла тыллаах, барыта билинни олохтон ыкса ситимнээх, киьини итэ5этэр, соро5о инникини толкуйдатар ис хоьоонноох айымньылары айбыта. Холобура, а5ыйах тугэннэри а5ыннахха, 1956 сыллаахха "Кун тахсыта"- диэн кэпсээнигэр Маргарита онус кылааьы бутэрэн баран колхоьугар сибиинньэ керуутугэр, "Бэйэ тыла"- диэн суруйуутугар комсомолец Арсен ыанньыксытынан тахсылара хайдах эрэ оччотоо5у кэмнэ наьаа курдук киьи саныыра. Билигин буолла5ына, эдэр ыччаттар производства5а улэлии тахсылара угэскэ кубулуйда.

Итини тэнэ ол кэмнэ куораттан тэрилтэ улэьиттэрэ тыа сиригэр колхозка кемелеье, улэ5э тахсалларын туьунан "Сана сир" диэн кэпсээнигэр бэрт чуолкайдык сырдаппыта. Ити боппуруос оччотоо5у кэмнэ эмиэ соччо дьуэрэтэ суох курдук этэ. Билигин санаатахха ити боппуруос олоххо хаьан эрэ сытыытк турар кэмнэрин эрдэттэн ете көрөн суруйбут эбит.

Бу кэпсээннэри суруйбута отут сыл буолла, ол иьин инникини толкуйдатар ис хоьоонноох айымньылары айан хаалларбыта диибин.

Афанасий Игнатьевич бу дойдуттан эмэтнэ диэн бутэьиктээх барыытыгар, киэьэ балыыьа5а керсуспуппэр, дьиэбэр кенуллэтэн тахсыам, онтон барар инибин, дьэ до5оччуок, эйиэхэ диэн эттэхпинэ, аны тиллэр ууступгурда быьылаах, о5олорум эрэйдээхтэр кыралара бэрт, көрө-истэ, кемелеье сылдьар буолаар эрэ диэхтээбитэ. "Киьи доруобуйата мелтеебутун кэннэ тебе да эмтэн, харыстан, челугэр кыайан туспэт эбит, онон эн мелтех доруобуйалаах киьи эрдэттэн эмтэнэ-харыстана сылдьыаххын наада"- диэбитэ.

Ити кини тиьэх кэриэс-хомуруос тыллара эбиттэр. Ол гынан баран медицина5а наьаа эрэнэр этэ, "тугу эмэ кемелеьен, а5ыйах сыл орто дойдуга сырытыннараллар ини"- диэн эрэнэр этэ.

Афанасий Игнатьевич туьунан бу ахтыыбын суруйарга, кини суруктарыгар, быстах бэлиэтээьиннэрбэр оло5уран уонна ейдуур тугэннэрбин туьанан суруйдум.

Афанасий Игнатьевич суруйааччы быьыытынан талаана са5ахха ситэ тиийбэтэ5ин да иьин, айан хаалларбыт айымньылара "Куех кырыска", "Хагдарыйбыт лабаалар" буолан, 60 сааьын /30. 07. 1986 с./ туолларыгар анаан, айбыт айымньылара саналыы кинигэ буолан тахсара буоллар бар-дьонно уйэлээх утуе бэлэх буолуо этэ.

Афанасий Игнатьевич олорон ааспыт оло5о эдэр ыччаттарга холобур буолар, энкилэ суох утуе оло5у олорон ааспыта - диэн кини

биирдэ сылдьыбыт табаарыстара, доҕотторо сыаналыыбыт.

Суруйдум Антон Голиков

Уус-Таатта
Ахсынньы, 1985 сыл

14

Афоня Фёдоров туһунан
азыйах тыл

Дозорбут Афоня Фёдоров сааскы ньургуһун курдук нарын, сэмэй, сырдык дуулаах, Саха сирин сааскытын курдук баай уалаанаах киһи этэ.

1943–1945 сыллардаахха Булуу училищетыгар биирдэ уорэнэр кэммитигэр учуутал быт А. К. Сивцев тэрийбит литературнай тумсуутугэр тэттиэ кэпсээннэри суруйуалыыра. Ол кэпсээннэрэ тыллара хомозойунан, уобарастара кэрэтинэн уонна ис хоһоонно дириҥинэн уратыларын кэлин уорэхтэнэн, сайдан эрэ баран ойдообуппут.

Киһи быһыытынан дьоҥҥо барытыгар эриэ-дэхси учугэй сыһыаннаах, киһини барытын учугэйин эрэ бэлиэтээн корор, киһиттэн барытыттан кэрэни эрэ куутэр ураты киһи этэ. Ити бэрт элбэх эрэйдээх, эриирдээх-мускуурдаах кэмҥэ сэдэххэ костор майгы буолуохтаах.

Егор Сидоров – филол. н. канд., СТУ
члэһитэ, востоковед уорэхтээх

Николай Гоголев – пенсионер учуутал

1996 с, Олунньу 18 күнэ,
Дьокуускай к.

А.И. Федоров үөрэппит оҕото О.И. Бурцева-Охлопкова, физик учуутал, норуот үөрэҕириитин туйгуна.

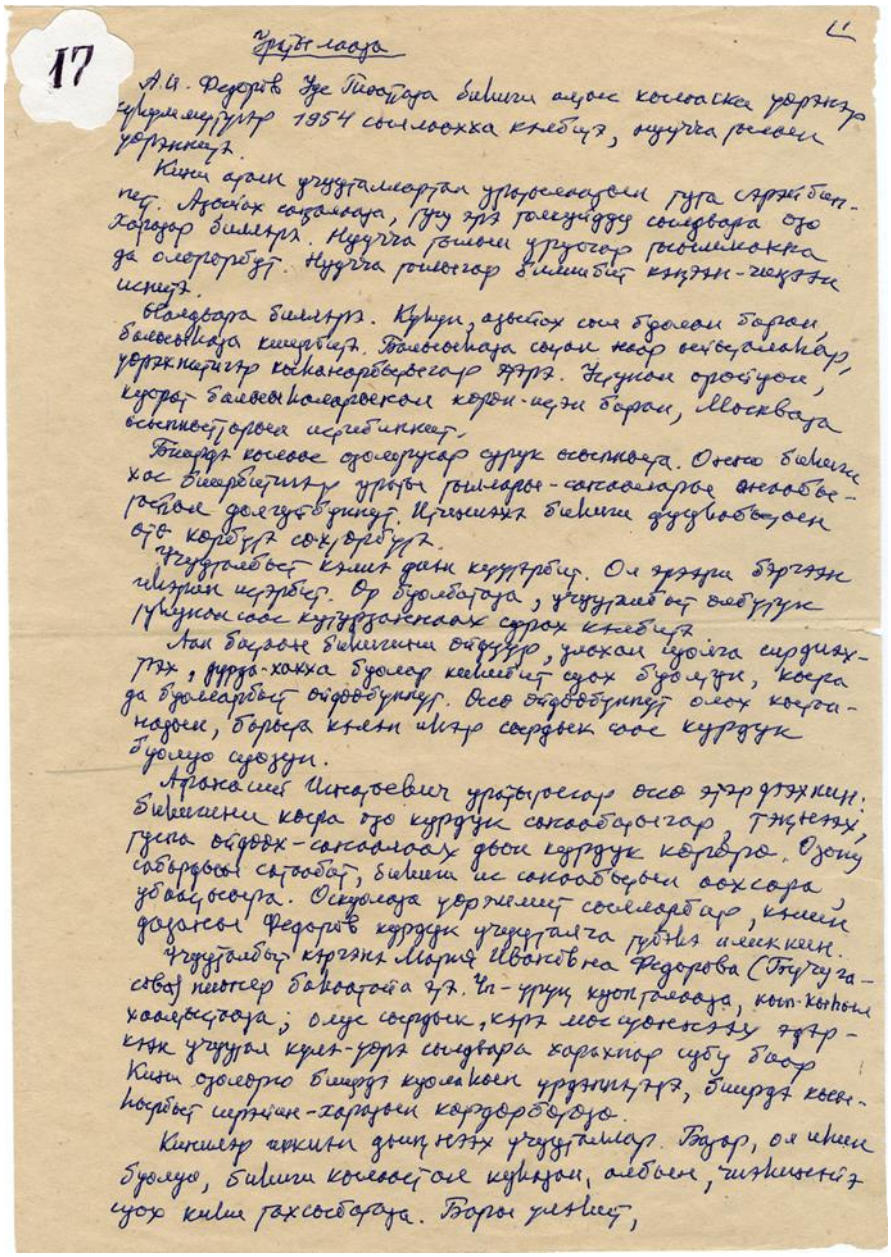

17

Үрдүт ааҕа

А.И. Федоров Үүс Тиэйдэҕэ биһиги аҥаҕа хоһоонҥо үөрэнэр үөрэхтэрдээҕэр 1954 сылгаҕа кэлбитэ, оҥучча үөрэҕэ үөрэппитэ.

Кини аҕам үчүгэйдэрэ үөрэхтээбэтэх губа сэргэбэтэҕэ. Аҕаҕа саҕаламаа, бүү эрэ голеҕийдэр сылдьыбат ҕоҕоҕор биллэрэ. Оҥучча гимназиятыгар үөрэнэ киирэн да олорботоҕо. Оҥучча гимназиятыгар биһиэхэ кэлэн-кэлэҥнэ испитэ.

Оҕолоругар биллэрэ. Күүҥү, аҕыйах сыл бүтэлэ баран, Бөлөҕөнтэ кыһалҕа. Бөлөҕөнтэҕэ сылы наар өйөөбөтөхтөр, үөрэхтэригэр көхтөөхтүүгэр эрэ. Хаҥалаһа ороһуоҥа, күүрэт бөлөҕөнтэ кэлэрэ көрө-нөҥө баран, Москваҕа өссүөһүттэрэ испитэ.

Биһиэрэ көлөһө оҕолоругар сүрүк өссөҕөтө. Онтон биһиги хос биэрбэтэхтэр үрдүк гимназиятыгар-сэминээриятыгар өйөөбөтөхтөр фолгуйбуттэр. Ыччатыгар биһиги дуудуобуйаҕа оҕо көрөөрү сөҕүөрбүт.

Үчүгэйдэрбэт кэлэ-дьаһа кэрэтэрбэтэ. Оҥ эрэллэ бэрэҥэ нөҥүө нэрэйэ. Ор бөлөҕөҕө, үчүгэйдэрбэт оҕолоругар үөрэҕэ-кэрэҕэ сөптөөх сэрэх кэлбэтэ.

Аан бастаан биһиэхэ оҕолоругар, ыһыах ыһыллар сэргэҕэ, дуруо-хаҥха бөлөҕөр кэлэбит сэһэн буолуҥ, көҥүл буолуҥ, онтон бөлөҕөрбүт оҕолоругар. Оссо оҕолоругар олох көҥүл надоҕо, барыҥа кэлэн иһэр сэрдэк соҕо күүрүүк буолуо суоҕуо.

Арҕаһын Иэкэриэвич үрдүгэргэ оссо эрэ дэҥҥэҥ. Биһиэхэни көҥүл оҕо күүрүүк сөҕөөбөтөгөр, тэҥнэҕэ, гулба оҕолоох-сөбүлэһэх дьон күүрүүк көрөрө. Озону собуоһа сытыбат, биһиэхэ ис сөҕөөбөтөҕө оҕо соҕо, убаастыыра. Оскуолаҕа үөрэнэ сылдьарбар, кэнэҕэс доҕотоҕо Федоров күүрүүк үчүгэлгэ губта имэскээн.

Үчүгэйдэрбэт кэргэнэ Мария Иванэвна Федорова (Бэргэҥэ-сэбэ) пиэтэр баһылыга эрэ. Чэ-үрүҥ куоптаһыыга, кэпсэтэ-хомойсуута; олус сэрдэк, кэрэ мэҥэстээҕэ эрэ-кэпсэ үчүгэй кулгэ-уорэ сылдьара харахтар сүбү баар. Кини оҕолоро биирдэ куоластаах үрдүлэрэ, биирдэ хоһоонноһуу тэрээһин-хамаанда көрдөрбүтүгэр.

Кинилэр ахпыт дэриэктээх үчүгэйдэмэр. Бэлэх, оҥ кэнэ буолуо, биһиги комсомуолга кыттыбыт, олөбүн, чэпчэкитэ суох киһи гаҕэсбэтэҕэ. Бэрэ үлэһит,

саамай кыгаабынаба кырдыык икин, дьон гуруар 2
улэмир-хамсыыр, пионерскай идеальнай образ. бастакы
сылдьыахтыах диэн ойдоох-санаалаах буола улаатыннынныт.
Ол сорудар иитэр улэмитэр ортолоругар сух бдомлаагына,
олус ыарыылаахтык ыытыскарбыт.

Уус Пиоата сэтэ кылаастаах оскуолатыгар VI кы-
гаанын уорэнэччир Ольга Охлопкова, биллигин
О.И. Бурцева, физик учуутал, Нарцот
уорэнэччитэ гуйгуна.

Афанасий Игнатьевич кэргэнигэр, оҕолоругар, доҕотторугар суруктара.

А.И. Федоров тапталлаах кэргэнигэр, Мария Ивановнаҕа суруктара.

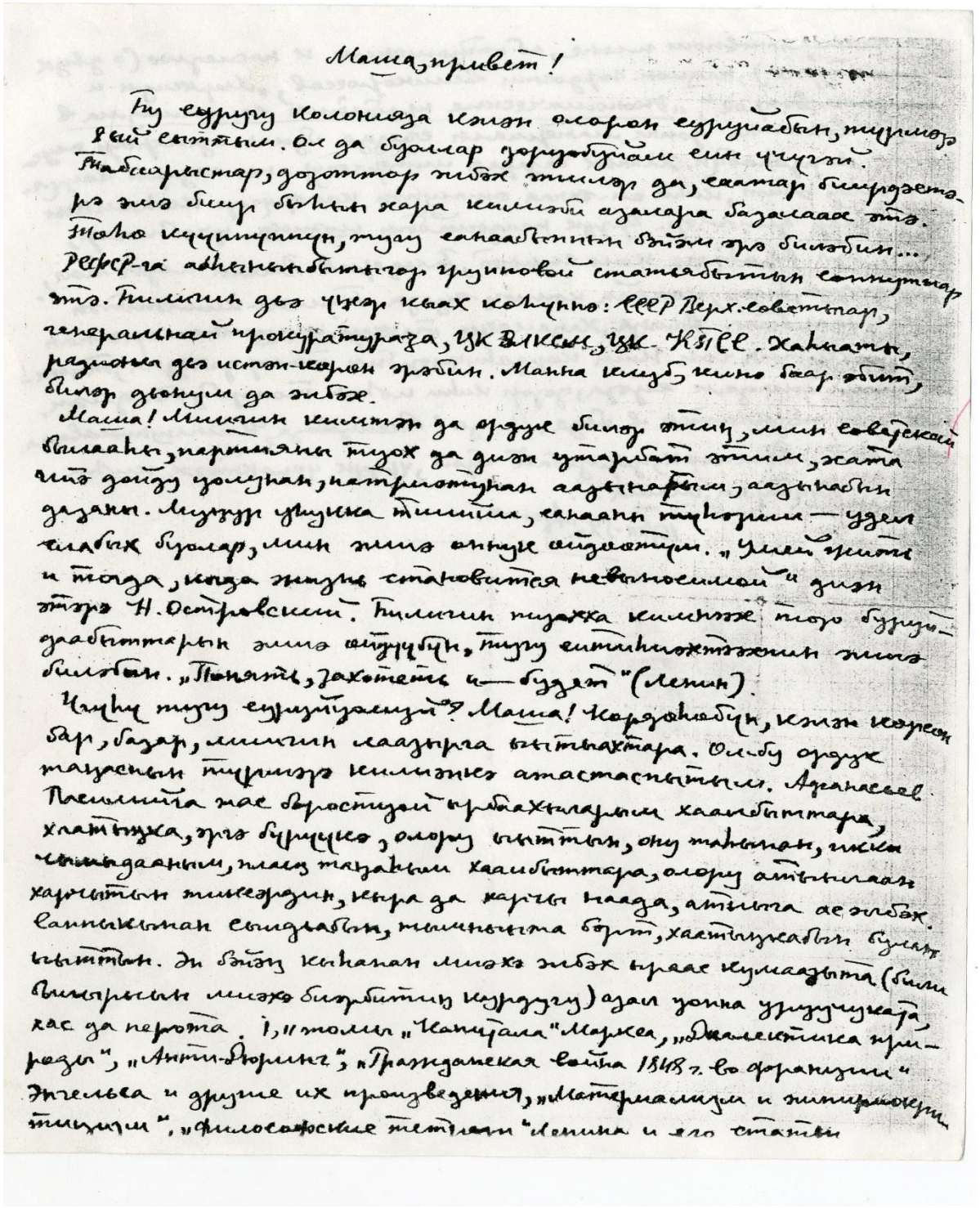

Маша, привет!

Бу сурукпун колонияҕа кэлэн олорон сурукпаабын, тиҥилээ
ӈэй ситтим. Ол да буоллар дорообоҕай ень чуҕун.
Наблюдательстар, дозоттор хибэх этилэр да, сааттар бигрдэта-
рэ эмэ биир бэлэм жара кэлиэхэ адамаҕа бадаһаах этэ.
Тыҥа кэчэтиттэн, туруу санаабытын быһыы эрэ биһиэхэ...
РСФСР-га абвенгольбытчэр групповой статьябытын сотрудник
этэ. Тиһиэхэ дьэ чэгэр кэлэх комунно: СССР Верх. советтар,
генеральнай прокуратураҕа, ЦК ВКП(б), ЦК ЖКП(б). Жалоба,
радиога дэс истэн-көрөн эрэбин. Маҥа кэлэр, кэлэ бааргыт,
биирдэ дьонуун да эһиэхэ.

Маша! Миигин кэпсэтэр да ордук биирдэ этиҥ, мин советскай
былаас, партияҕа тиэх да диэн утарыбат этим, жата
чиэ дойду уонунан, патриотунан аадырыспын, аадыныбын
дэзаин. Мунүүр үйүнэ тиһиэхэ, санааҥ тыҥарим — үдэл
элэбэх буоллар, мин эмэ онтуҥ сайдыэтим. „Умей ждать
и тогда, когда жизнь становится невыносимой" диэн
этэрэ Н. Островскай. Тиһиэхэ пиэжка кэпсэтэр тоҕо буруй-
дабытгарын эмэ айдыбын, туруу ситиниэжтээҥин эмэ
биһиэхэ. „Понять, захотеть и — будет" (Ленин).

Чэчэ туруу сурунтаалый? Маша! Кордонабын, кэлэр кэрэт
бар, базар, миигин кааҕырга ыытыахтара. Олибу ордук
тарастыы тиҥиэхэ кэпсэтиэх этэстэспитим. Афанасьев.
Пасынкийа нас бэростуой орбаҕыларын хаамыыттара,
хлатыжка, эрэ бүрүүкээ, олоруу ыытыы, оҥу тэбэнэн, киэҥ
сэмэдаанын, плаац тарабын хаамыыттара, олоруу атыылаах
харчыгын тиҥээрдин, кыра да харчы наада, атыыга ас эгэлэх.
Саппаҕынан сыыдабын, тыыныгыга барт, хаартыскабын бүлэт
ыытыах. Эн бэйэҥ кэнэнэн миэхэ эһиэх ыраах кумаадыга (бэли
быыбарыын миэхэ биэрбитиҥ курруугу) адаҕа уонна үүрүүчэгэр,
хас да перота. 1, 11 томы „Капитала" Маркса, „Диалектика при-
роды", „Анти-Дюринг", „Гражданская война в Германии"
Энгельса и другие их произведения, „Материализм и эмпириокри-
тицизм", „Философские тетради" Ленина и его статьи

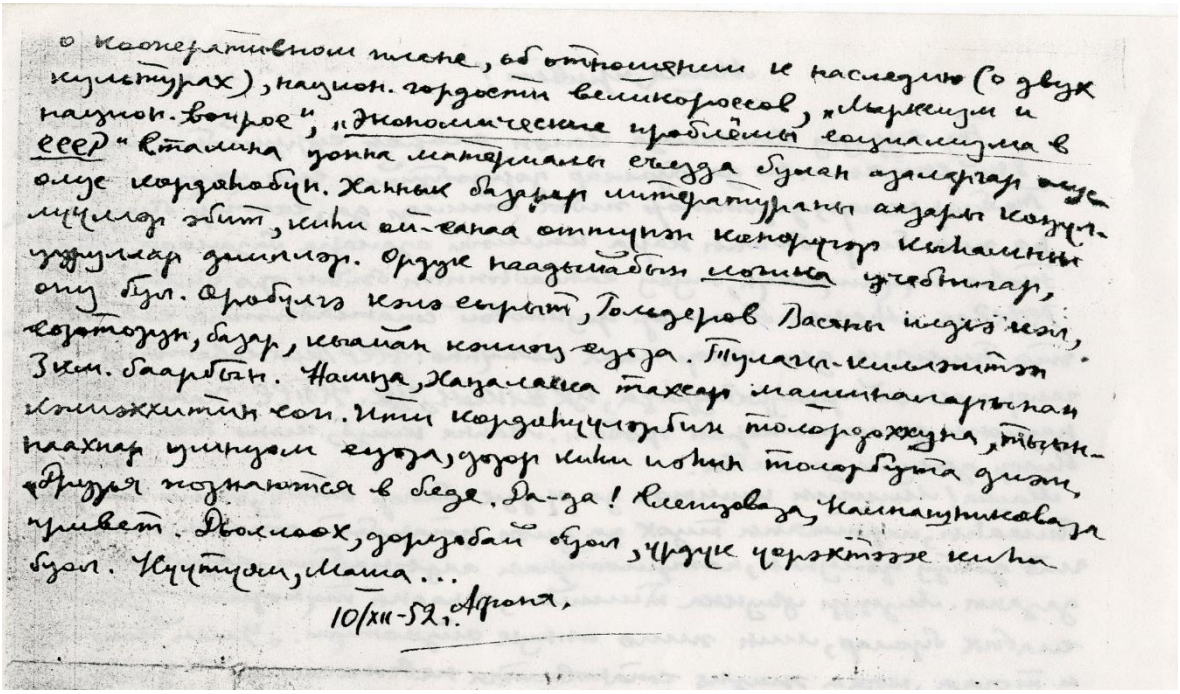

о кооперативном плане, об отношении к наследию (о двух
культурах), национ. гордости великороссов, „Марксизм и
национ. вопрос", „Экономические проблёмы социализма в
СССР" Сталина цонна материалы съезда булан азаларгар олус
олус кордоѣобун. Ханнык базарар литератураны аазары коцул-
луулар эбит, кини ой-санаа оттунэн конорургэр кыѣалмыы
цуруллар дьиллэр. Ордук наадыйабын логика учебнигар,
оны бул. Оробулгэ кэлэ сырыт, Гольдеров Васьны илдьэ кэл,
созотозун, базар, кыайан кэлиэц сюда. Тулагы-киллэйтэн
3 км. баарбын. Намца, Хацаласка тахсар машиналарынан
кэлиэххитин соп. Ити кордоѣуулэрбин толордоххуна, тыын-
наахнар цинцом сюда, дозор кини иѣин толорбута диэн.
Друзья познаются в беде. Да-да! Слепцоваза, Калпашниковаза
привет. Дьоллоох, доруобай бул, урдук цорэхтээх кини
бул. Куутуям, Маша...

10/XII-52 г. Агроня.

Моя Маша!

Бөлҳҳи отой симжәтим
оттуи-мантым ыалдьан лиҳунаа-
та. Бҳҳи режилиҳә сытабын.
Нагноение буолбут ҳе-тҳорт шов
холобурунан, ҳрут оттон да ҳтуй-
батым буолуҳ сестралар перевязкы-
лыырәтиләр, врач корорҳи имгибин
кәлжилләр диән ҳҳрә сатыллара.
Бҳҳи Иван Зах. бала-на хаапнаах
ирәҳини сҳҳртә, хаста-оҳто,
әмҥ кутта, хас да понтапон
ҳкта. Бҳрар, олор прав быҥылын-
на. Сарсын корҳохтҳи дҳилләр.
Әрәҳҳә саанар ини.

Привет. Целую Аф.

13/IV-59 г.

Дьонум, дорообалоруц!

Оччо уларытыы сцох, кыратык арыый буолан эрэр курдук сананабын. Саһарбытым аччаабат, убазаһым син биир, хойуу. Быарга цос сукрэр тымыра буолэммит цһц, онно операция оцороору гынан баран тохтоттулар. Бэзэһээ эйбэх врач корон баран, операция оцоһуллубатазына да кэлин утуорцон сон дэспиттэр. Билигин да бэрт ор сытыац дэһэллэр. Бтура сылдьабын, аһыырым да учугэй. Сэргэх созуспун.

Сурупаачылар кун аайы сылдьа тураллар. Сцорат, цут-эцин азалаллар. Цочаратынан бары сылдьа турарга быһаарбыттар цһц. Созуруц ыыттараары гыммыттарын эйтиир врач: „Манна да сытан утуорцон сон", — диэбит. Цонча сурупаачы сырытта, онон сапаабын улаханнык котохтулэр. Отуурдаах кцобах охтон биэриэ сцохпун.

Цонна сурупарым бутэр, Маша киирэн тазыстазына истиэххит.

Аероня.

3/I-59 с.

ТАБААРЫҺЫМ, ҮӨЛЭЭННЭЭҔИМ ПЕТР ДОРООБО!

(Почта начальнига Товаров Петр Иннокентьевичка суруга)

Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттыылааҕа П.И. Товаров

Табаарыьым, уелээннээ5им Петр
дорообо!

Кэминэн сытабын, билиннэ диэри ыарыыбын кыайан быьаарбатылар, анализ бе5ену онорон мэскийдилэр да, туьа суох. Эмтииллэринээ5эр хааммын, иикпин - саахпын ылаллара угус. Ыарыыны быьаарарга наадалаах штукалар быьыылаах.
Биир уксун о5о эрдэхпинэ быарбынан иккитэ ыалдьыбыт буоламмын буккулунна быьыылаах. Араас куьаган ыарыыны барытыгар кутуруу сырыттылар. Унуруун Петровскай диэн академик Москва5а аатырбыт хирург керде. Пробнай операция онорорго эттэ. Уеьум тымырын оьо5оспор быьа туьэрэргэ этэр, оттон уеспун бэйэтин керен баран, терут ылан кэбиьэргэ быьаарар быьыылаах. Оттон быарым ба5айы туох "баайдаа5ын"пока тыыппат санаалаах, ол - бу уен буолла-5ына бэйэм бас билиибэр хааллараллар быьыылаах. Кырдьыга да кыайбат суоллара буолуо. Ыйыттахха:"Онно остуолга керуллуе, билигин билэр кытаанах" -дииллэр. Быар операцията 4ч.кэринэ буолааччы уьу,сурэ5и сорох ыарыыларын 7 ч.тиийэ онороллор эбит. Иллэрээ кун операционнайга кеьердулэр, табылыннагына, аныгы нэдиэлэгэ буолар.
Бугун Петровскай врач итинник этэрин истибитим. Дьэ, манна хайытан- быьан курдур5аталлар эбит, Москва5а саамай бастын хирургия уьу.
Быьата киьи тебетун атаххар да холбууртан чагайыа суох курдуктар. араастан операцияламмыт дьон бааллар, Аьыырым син учугэй, аьарбытым адьас кегурээбэт. Керсуьууну еребулгэ эрэ кенуллууллэр. Манна кун аайы кэлэр минеральнай уу, уут, кефир,яблоко эпин тастарабын.

Дьэ, Петр манан бутэбин. Эьиэхэ барыгытыгар бе5е доруобуйаны, дьоллоох оло5у ба5арабын. Сотору керсуьуехпун диэн эрэнэбин, саатар о5олорбун "манныk а5алаах" этибит диир саастарыгар тиийдэрбин диибин. Уьун уйэлэммэтим билиннэ5э, керсуьуехххэ диэри, Петр.

Афоня.
14/Ш-59 с.

Авиа
г. Минск. Памятник В. И. Ленину.
Куда Якутск Як. АССР
Ытык-Кель,
Усть-Татт. п/ажд.
Кому Товарову
Петру Иннок.
Адрес отправителя Москва Г-48,
Б. Пироговская, 2/6
1/3 молми мяйду
3 терапия

Якутский
государственный университет
Куда Таттинского района
Усть-Татта
Кому Товарову Пётру
Иннокентьевичу
Адрес отправителя Верхне-Вилюй
уг. Тамалакан
Фёдорову И. Ф.

Авиа
Куда Якутская АССР
(наименование места, где находится почта, и области или края, а для станций — наименование железной дороги)
с. Ытык-Кель,
(район, село или деревня)
Усть-Татта.
(улица, № дома и квартиры)
Кому Товарову
(наименование адресата)
Петру Иннокентьевичу
Адрес отправителя: Москва Г-48, Большая Пироговская
у 2/6, 2ая хирургическая клиника,
палата 14. Фёдорову А.И.

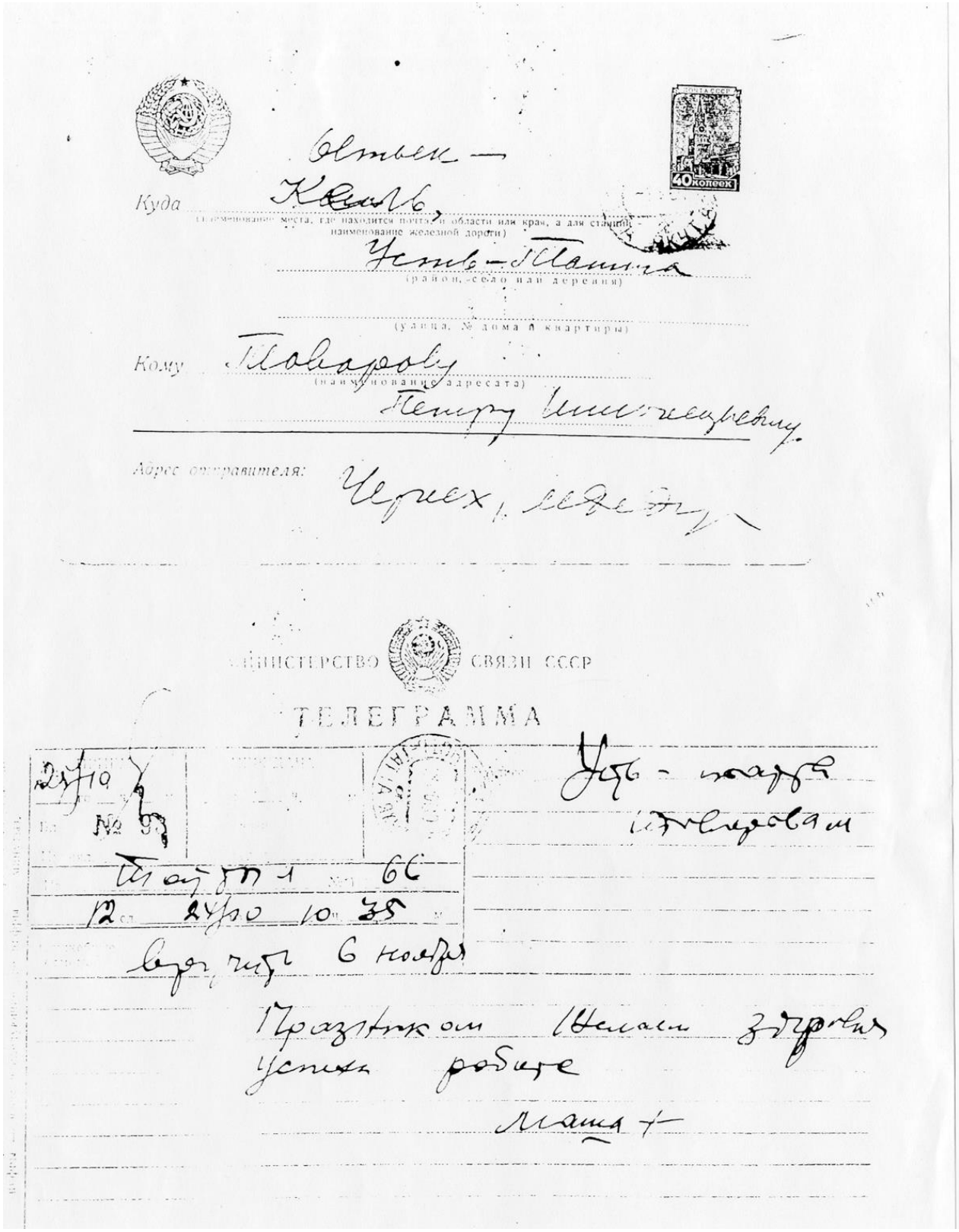

Ответ —

Куда Кель,
(наименование места, где находится почта, и области или края, а для станций — наименование железной дороги)

Усть-Тамма
(район, село или деревня)

(улица, № дома и квартиры)

Кому Товарову
(наименование адресата)

Петру Иннокентьевичу

Адрес отправителя: Черех, [illegible]

МИНИСТЕРСТВО СВЯЗИ СССР

ТЕЛЕГРАММА

27/10

№ 93

Тайтал № 66

12 сл. 24/10 10 35

Усть-Тамма
Товарову

вручить 6 ноября

Праздником Шелаем здоровья
успехи работе

Маша +

Дорообо, Михаил!

Сүрүйбатах ыраатта, бука, кыыҺыран эрдэзиҥ буолуо. Съезкэ сылдьаммын, Валерий Чиряевтэн эн сүрүккүн түппүтүм. Пуох-ханнык иннинэ уолламмыккытынан эзэрдэлиибит! Дорҕобай, үтүө кили буола улаатарыгар ис-сүрэхпититтэн базарабыт. Үтүө дьон үүнэн, эйбээн истиннэр!

Билиги бэркэ олоробут. Озолор дорҕобайдар. Дойдубар бэдэҺээ эрэ кэллим (4/XI).

Съезд тиҺиннан Чиряевтэн истибитиҥ буолуо. Правлениены уларыттыбыт. Үрүккү дьоммут наҺаа үлэлээбэт, улаатымсык, тоймсук дьон этилэр. Ити билиги кыайыыбыт буолар. Озоннюттор билигини кэлэпиттэрэ эйбэх. Саҥа правление үлэни тосту уларытан тэрийэргэ былааннанар, үлэлиэх да буолаллар. Сүрүн сорук: литератураны пропагандалааҺын, үлэлиэх базалаахтары үүнэрии, үчүгэй сүрүйүлары эйбэтии, түргэнник тарзатыы. Үрүт Правление Издательствоны кытта остоох эбит буоллазына, билигин биирдэ үлэлээҺин олохтонор, критиктары тэйиппэккэ эрэ үлэдэ тардыы буолар. Мординов курдук коллективка хайдыҺыыны, остоҺуҥуҥ тардааччылары союз иннигэр кытаанах эпиэккэ тардыы тэриллиэдэ.

Учугэй суруйдулары нууччалыы тыыбаастаахын, „Х. С." тужарыы, тыа лит. тумсуулэрин кытта сибээни тэрийии-саца Правление соруктара, онтон да атын былааннар эйбэхтэр. Мин ревизком председателэ буоллум, онон правление улэтин хонтуруоллуур, субэ-ама буолар эбээнинэстээхпин.

Саца учугэй кинигэлэр тахсыталаан эрэллэр, олору тарзатыыга, аахпаттары аахар ~~[illegible]~~ гынарга, торообут тыыы, литератураны тантыырга ыччаты иитиигэ биһиги бары ытык соруктаахпыт. Эйигин онно бэйэтин соругун олус бэркэ ойдуурунэн аазабын, онон учуһу суруйбаппын.

Мин роман сурупа сылдьабын, икки кинигэлээх буолуо. Мацнайгы кинигэтэ це чаастаах, онтон иккиһигэр киирэн сылдьабын. Дьэ туох тахсар?

Н. Габышев, С. Данилов, А. Сыромятникова, П. Тобуроков, И. Гоголев, М. Ефимов эйбэзи биэрэргэ эрэйнэрэр дьон. Саца сурупан эрээччилэртэн С. Руфов ордук кэрэхсэбиллээх. Семён Данилов, И. Никифоров, Н. Золотарёв да эйбэзи улэлиир кыахтаах дьон. Бу дьон сурупдуларын чорботон пропагандалыахха наада. Тоһоноп биһиги литературабыт куустээх буолар да, соччонон ыччат аазар, тантыыр буолуоза. Биллэн турар, политика национальнай баппуруоһугар биигэр

сабыдыалы биҥиҥи оҫорор кыахныт еҫох. Барыта кээмэйи толору (максимально) туҥанар иҥин ҫонна ханан эмэ итини кэҫэтэр иҥин эрэ ҫлэлиэхтээхпит.

Пастернак дьылҙата биҥиэхэ бэркэ ойдонор ҫонна ҫҥскэ ҫорэтэрэ, сэрэтэрэ да буолуо диибин.

Кордоҙуҥ буолуо, Ойҙуҥускай маҙнайҥы тома таҙыста. Съез дьоно былдьаҥыҥынан ылбыттара, корорго ҫчҫгэйэ сырдээх. Ити кҫнҫ корҫом эрэ дии саналабатаҙым. Ойҙуҥускай сэттэ тома тахсыыта биҥиэхэ историческай сабыытыта буолар. Аҙаачы ахсаана ҫҥнҫоҙэ! Ҫрут сахалыы аахнат дьонтон саҙа биир сҫҫс киҥи аҙар буолуута — бу да кыайыы.

Михаил! Тоҥо кыайарҥынан ҫлэҥээ, биҥиҥи ытык сорукпутугар комолос. Баҙар, сорох тубэлтэҙэ биҥиҥиннээҙэр эн оруолуҥ ҫрдҫк да буолар кыахтаах — эн сҫҫҥҫнэн дьоҥу сыл аайы иитиэҙиҥ. Чугас доҙотторбуттан аан маҙнай хаҥан даҙаны мин эйиэхэ эрэниэҙим...

Кэргэҥҥэр истиҥ эҙэрдэ!

Машаттан эҥиэхэ эҙэрдэ!

Аароня.

5/XI-58 с.

PS. Ҫҥҥи мурун
Ҫҥҥлиҥтиҥ

Орабул кун эрдэ Пабаарыскар комолос,
Миша урэхтэн мууе
жаһаара салааскалаах кыра. Азата
салаасказа ҳе кыра мууһу тиэйэн
биэрдэ ҳонна от тиэйэ барда.
Миша салааскатын соһон дьиэтигэр
кэлэн иҫтэ. Мууһа нарҳан буолан сотору
сылайда. Халлаан хайы ҳйэрэ сырдаан,
сулустар сутэн бардылар. Вираах тоҳсозой
торулуура тыа баһынан сатарыйар.
Киһи тыына сырдыгыныр.
Миша дьиэтиттэн ираах ходуе
ыаллар анныларынаазы сыыры дабайан
барда. Сыыры ортолуур гар мууһа
олуе нараата, Мишаны кэннинэн тоҥтору
тардыалаата. Сыыр килэккэй базайы
буолан Миша хаалты тэбинэн умса
баран тиҫэ да дьигдигэ мунуи тоҳо
тиҫэ. Салааската ҳорбут-коппут
курдук тоҥтору сурулаан тиҫэ.
Миша ойон тураат хаарынан мунуи
хаатын сууна ҳонна эмиэ салааскатын
соһон барда. Биин охтубут сиригэр
кэлээт эмиэ хаалты тэбинэн, аны тоҳо-
нозун дэлби тиҫэ. Миша нарыытыннаах
зар ордук мууһун кыайбатазыттан
абаран кыратык итаата. Эмиэ
сыыр ҳрдугэр хаанык эрэ оҳо кулэй
саһыгыраата. Миша ондойон корбутэ,
киин биирдэ ҳорэнэр ҳола Кеша
кэлэн турар эбит.
— Миша, тугу буллуу ҳллэстиэх эрэ, —
диэтэ Кеша кыһыылаах базайытык,

Миша сацата сцох турап эмиэ салааскатын сонуста. Кими Кешаны комолонуо дии санаата.

— Салааскац очое базайы эбит дии, дэлби сыиньан биэр, — диэтэ Кеша осо да хаадыкаабыт куолаҕынан.

— Кэлэн комолое эрэ, сыыры кыайан таҕаарыкаары гынным, — диэтэ Миша.

— Эйиэ дозоор, эн курдук муннубун тоҕо тыҕыохпун базарбаппын, — диэтэ да Кеша дьиэтин диэки сүүрэ турда. Миша улаханнык абарда, Кеша кулаҕан табаарыс эбит дии санаата. Кими бэрт эрэйтиэ муҕуҕун сыыр ҮрдҮгэр таҕаарда. Сотору дьиэтигэр эмийдэ.

Ноҕуо кунугэр кинилэр тиҕу да билбэтэх курдук Кеша корсүстүлэр. ~~[illegible]~~ дьиэрэ бэриллибит ахсааны толорбокко кэлбит, ол иҥин учуутал оруок кэннитэн хаалан ~~[illegible]~~ сүоппаан барарыгар эттэ. ТҮорт оруок кэннитэн озолор бары дьиэлэригэр тоҕоастылар, арай муннук паартаза Кеша тоботун саппыччы тупан олордо. Миша библиотекаттан кинигэ ылан баран кылаас аанын оҕойон кордо, онцоха Кеша Үорэ пүстэ.

— Миша, сүоппар комолое эрэ, — диэтэ Кими.

Миша кимриэх курдук гынан баран били бэзэҕэҕуҕин санаан саараан турда.

— Чэ, кимр, табаарыскар комолостоҕуҕ дии. Үорэх озото комолоҕуохтэх, — диэтэ Кеша.

Миша, Кеша „чарэх одоты комомолуох-
тээх" диэбитин истэн, кылаасна киирдэ.
Кинилэр ор олорон сүотуу тамаардылар.
— Миша, комомолуоктуу ичин бачыыба.
Бичиги бэйэ-бэйэбитигэр комомолуох-
тээхнит, — диэтэ Кеша.
Миша эмиэ бэдэрээ ~~[illegible]~~ мүүнү ~~[illegible]~~
соно сатаан эрэйдэммитин, онно Кеша
комомолуохтээдэр кулуу гымматын
сапаата.
— Эн бэйэдэр эрэ комомолуоктэриэххин
базаразын, оттон атын табаарыстаргар
комомолуоххун базарбаккын, — диэтэ
Миша Кешаны абарбыт хорахтарынан
корон туран. Онцохха Кеша бэдэрээ
~~[illegible]~~ кинини кулуу гымматын сапаан
сырайа кытара тиэтэ, харазын
умса кордо.
— Эн маунай одолорго комолоноор буол,
оччоҕо кинилэр эмиэ комомолуох-
тэрэ, — диэтэ Миша уонна кылаастан
тазыста. Кеша бэдэрээ сыыча бывыыламмытын
дьо ойдоотэ. Кинилэр тиннук
диэки корон турда.

Семён!

Кэшминэн хоннум. Арыый утуйдум. Сарс. t°34,4. Бүгүн сорох шовторын ыллылар, ол оннугар соттору эрийэн баран ыксары хам ~~кэлгиидилэр~~ тиктилэр. сорох шовторы понедельникка ылаллар үнү. Кайи комотүнэн тележканан хойдубар сылдьар бырааптаныым.

Сарсын пизох эмэ фруктата азалыц. фруктоны барытын коцулуулар үнү. Цонна творогы — азалымац. Манна кыраны биэрэллэрэ гоп. Семён, бу суругу Машаза аахтар. Целую Машу

Кэлэ 37° Афоня. 11/IV.

Аделя, привет!

- Улахан опуох да сылтаза суох, бэйэм ис санаабыттан дьоҕус суругу сурутуохтун баҕардым.
- Чнур, жюри девизтэри аҥар мунитазар сылдьан эн ааккыт испэн олус цэрдум. Атын да дьоннор — ол иҥин, таах хаалсыбатах буолуохтаах эҕэ, — дэҥэллэрэ испиэххэ элиэ ҥуҥэй.
- Хаҥыаттаҕтан аазан билбитиҥ буолуо — Саха сурутааччыларын сиэнэ хойут — сатын, оҕоҕо киҥун — буолар бадахтаах.
- Жюри председателэ Неустроев (Совмин) Совминтан жюри, драматургия жанра улахаттык хаачан иҥэрин учуоттаан туран, бирҥэлиитэттэн ордубут харчыга драматургияза саҥа конкурсуну аҥалларыгар кэрдэҥэрэ сөп, — диэбитэ. Онон итиннэ Саҥа конкурсуну биллэрэллэрэ буолуо. Уонсастыбаннас да санаата оттун, бары оттоо итэҕэйэ сылдьаллар.
- Мин (уонна литератураза хабааттар атын да табаарыстар) эйигин хатаан да ол конкурска кыттыаза диэн эрэнэ санаабыт. Кыттан кыахтаах буолуҕ дии санаабыт.
- Кими да кыетта кэнсэпит иҥин бары эйигин ҥрдуктук сыаналыымар — провоза уонна драматургияза эйигиттэн элбэҕи кэтэҥэллэр.
- Мин элиэ оттук санаабын. Эдэр саасын, сорҕотун да буоллар, хаттык элиҥ эрчиҥдэригэр биирҕэ сипсиҥэн — сэҥэрэҥэн атаарбыт кимин пулунан дьон ҥуҥэйдик ахтарыгаан олус цэрэбин. Оччоҕо мин сорохор биҥиги чаҕыл кунноэх эдэр кэммиҥин (тоҕо эрэ кими биҥигин сырдык, ҥтуҕ кунҥэр курдук сацгар ээ) ойдотолоон кэлэбин: саахар тыытыгар уу туолан хаалбытын кэннэ тоҥоҕонон эрдиҥэ сатныр-бытын, Курҕэлээх ҥрдҥэр кулунун оттон турбуттуҥ

(эн училищетон сурутдуг сурунуз конверыгар ону урунутдаан ыыннытыц өө), Кэлтэгэй сывердаазы, Булунибахтаахха венах элиидии тахса сылдыбыннытын уо. д. а.

2 Кыргыан иниэхпит, ол кэлиэр улам ыраатан иниэхибэрэ; ордук кунду курдук костон иннэлэрэ буоллар...

2 Кэргэцэр, оголоргор, азац озонибуно эдэрдэтэ тиргэрти.

2 Эн улэзэр осса кэрэ сиэлиилэри базарабыт

Дантиех.

22/II-1957 с.

Дьокуускай, „Эдэр коммунистка"!

Афанасий Федоров саҥардыы суруйан иһэн хас да пьесаны суруйбута. Бу «Үс хатын» диэн пьеса 1950 сыллаахха суруллубут. Маны кэлин сорох өттүнэн уларытан уонна кылгатан П. А. Ойуунускай аатынан Саха музыкальнай-драматическай театрыгар туруораллар. Пьеса туспа кинигэнэн бу аан бастаан тахсар. Кинини автор хайдах суруйан хаалларбытынан, уларыппакка бэчээттэннэ. Суруйуу тутаах темата тугун уонна сүрүн оруолларга хайдах майгыннаах дьон көрдөрүллэллэрин туһунан автор быһаарыыта баар. Ону кинигэ кэннигэр бэрилиннэ.

14/VI Булуу к.

Кунду дьоммут Варя уонна Миша, автор 1952 с. диэри архива суоҕук билэзит. Бу ДНТ бөлүөн бүлаҕ үрүҥ куну кордорбут уорүүбүтүн уллэстэн бэлэхтиибит.

1952 с-ха театр репертуарыгар кинерэн барац биллэр биричиинэнэн турбатах. Ол оннугар хабилиннаҕ сыл репертуарыгар кинерэн Саха сирин кэрийдэ.

Еще раз да здравствует справедливость! Утуоны баларабред

Хаартыскалар кэпсиллэр

А.И. Федоров. 1956 сыл.

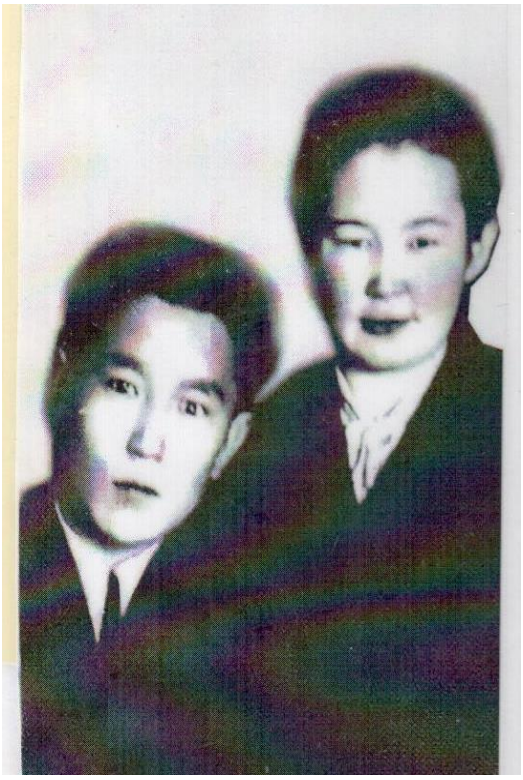

Кэргэнинээн Мариялыын

Федоровтар Уус-Тааттаҕа. 1957 сыл

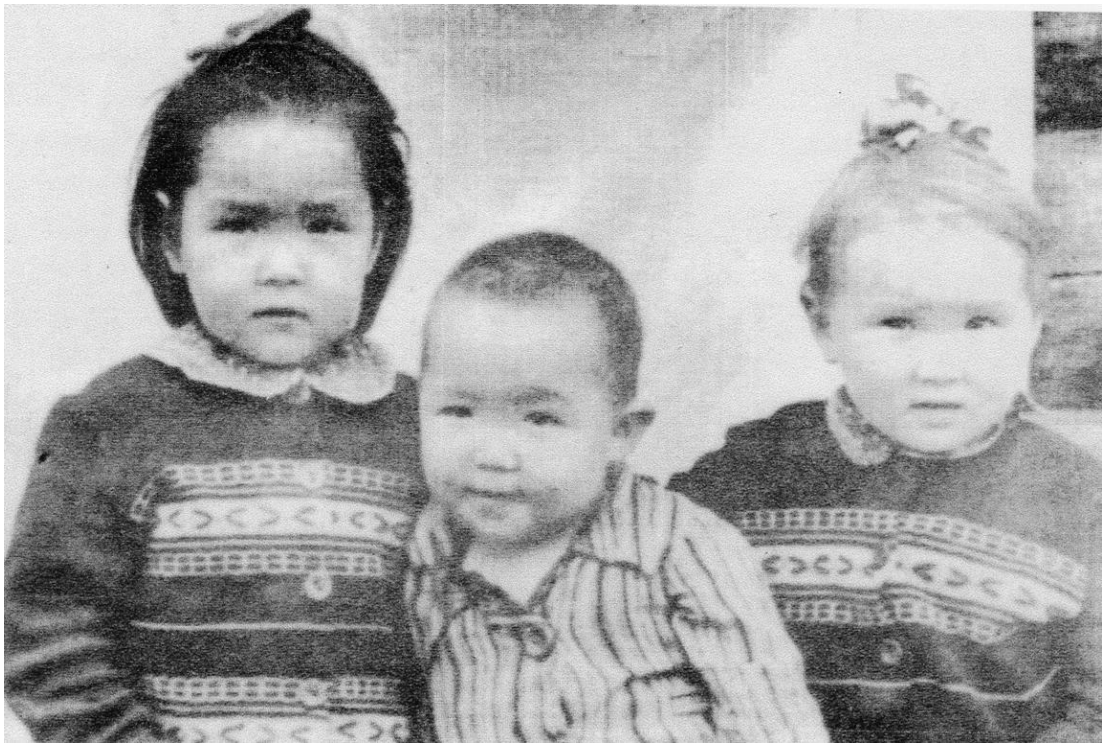

Оҕолоро Надя, Лиля, Афоня

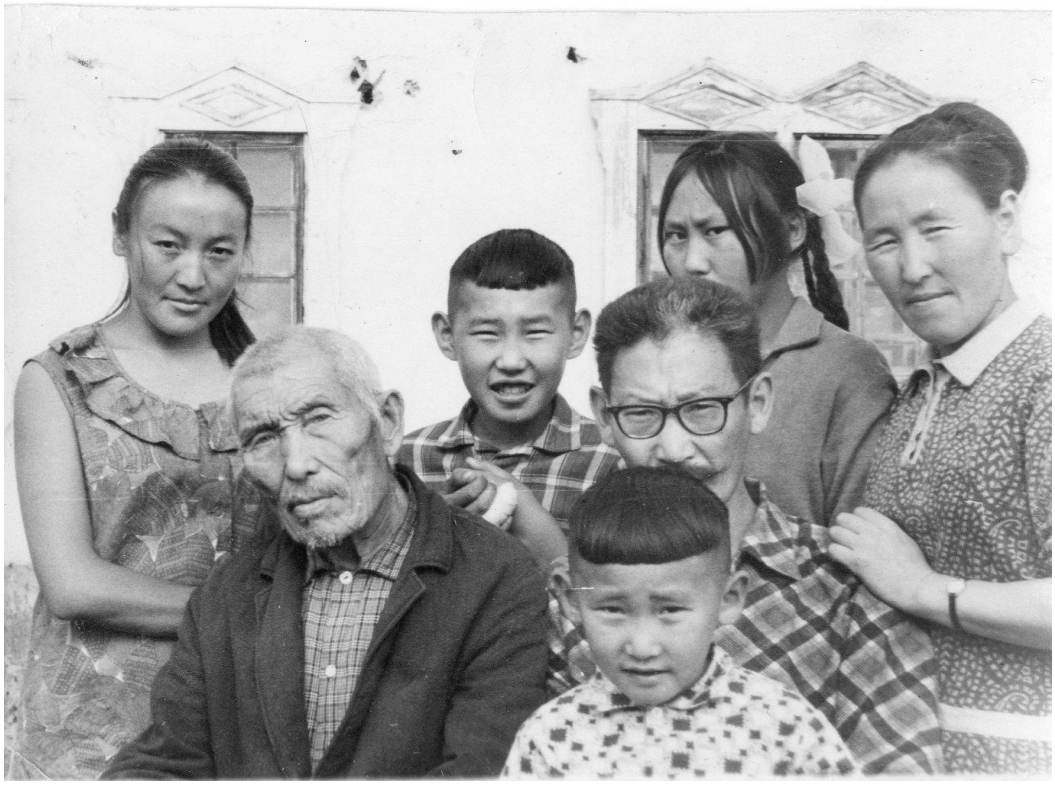

Хаҥастан уҥа олорор Федоров А.И. аҕата Федоров Игнатий уонна Иванов Михаил Спиридонович-Багдарыын Сүлбэ

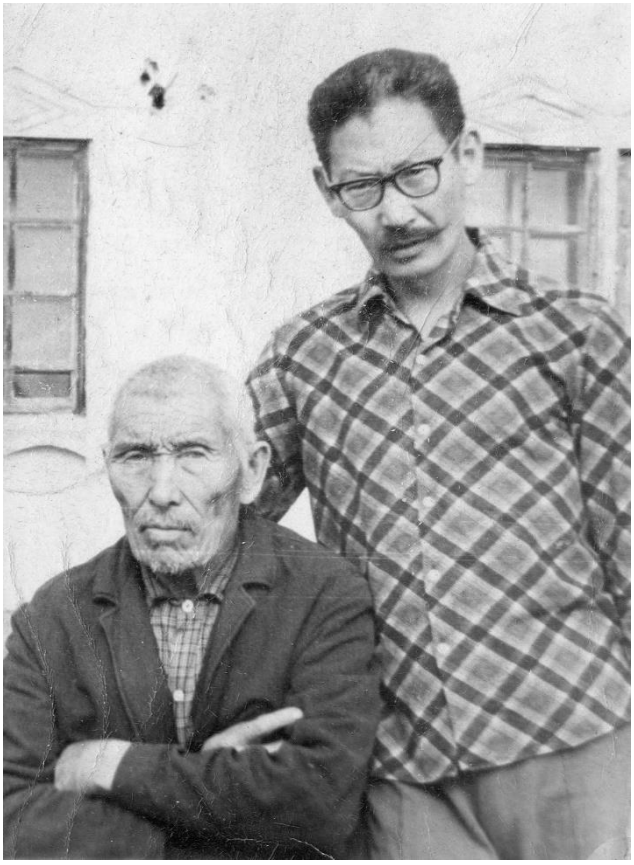

Федоров А.И. аҕата Игнатий Федоров уонна Иванов Михаил Спиридонович-Багдарыын Сүлбэ

А.Федоров үөрэппит кылааһа

Педколлектив 1955 сыл

Педколлектив 1956 сыл

Педколлектив

Таатта оройуонун учууталларын семинара

Далан, Афанасий Федоров, Далан эдьиийэ. 1954 с., ыам ыйа, хаайыыттан босхолоноот.

Афанасий Федоров репрессия долгунугар оҕустаран хаайыыга сыппытын кэннэ. Аатын-суолун чөлүгэр түһэрэр (реабилитациялыыр), босхолуур указ 1954 сыл муус устар ыйга тахсыбыта, ол эрэн хаайыыттан ыам ыйын 26 күнүгэр эрэ тахсыбыта

Иван Гоголев, Афанасий Федоров. 1950 сыл, олунньу 6 күнэ

Е.П. Максимова, М.И. Федорова, М.Р. Кулачиков

В.С. Яковлев-Далан

Табаарыһа А.П. Голиков

Доҕоро краевед П.Х. Андросов

А.Л. Данилов, колхоз председателэ

Е.А. Таллаев, колхоз председателэ, «Хотугу сулус» кэпсээнин геройа

В.С. Голикова, колхоз бэчээттиир массыынатыгар Федоров айымньыларын барытын бэчээттээбитэ

Е.А. Тарасов, «Саҥа сир» кэпсээн геройа

Н.Е. Винокуров-Урсун, үөрэнээччитэ. поэт, тылбаасчыт,
СР культуратын үтүөлээх үлэһитэ. «Чолбон» сурунаал главнай редактора

Д.С. Максимов, «Күн тахсыытыгар» кэпсээн геройа

З.Е. Кириллина, үөрэнээччитэ, врач, доруобуйа харыстабылын туйгуна

М.Н. Николаева, үөрэнээччитэ. СР тыатын хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ

С.К. Андросов, коллегата, Саха АССР үтүөлээх учуутала

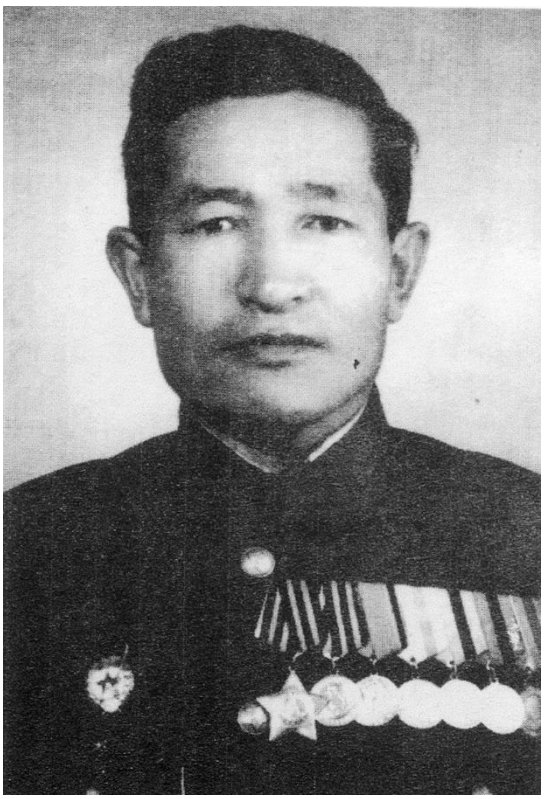

Коллегата, сэрии, үлэ ветерана П.М. Колодезников

Үөрэнээччитэ Григорий Бочуров, кэпсээннэр автордара

В.А. Тарабукин, суруйааччы, журналист, Федоров куруһуогун истээччитэ

Марат Юнчанов, поэт үөрэнээччитэ

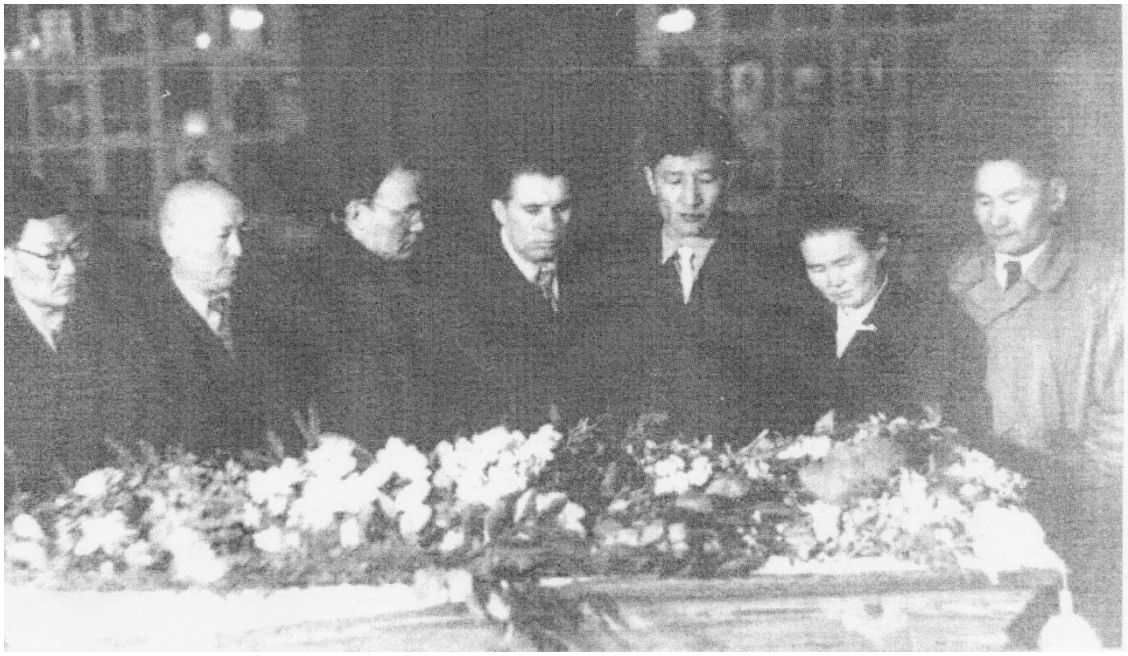

Тиһэх суолга атаарыы. Москва, 1959 сыл

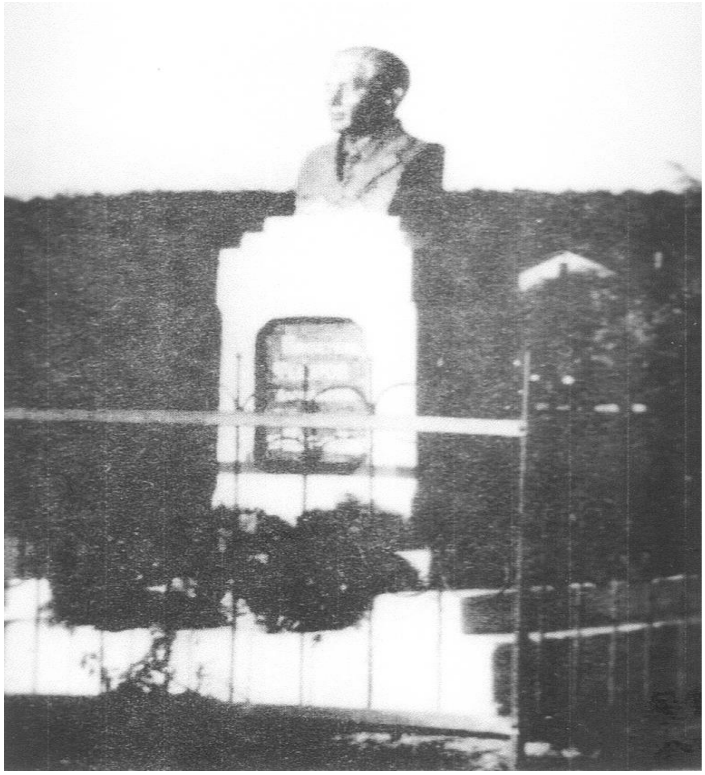

А.И. Федоров үҥуоҕа. Ытык-Күөл, Таатта

А. Федоров төрөөбүт-улааппыт мемориал-дьиэтэ

А.И. Федоровка пааматынньык, Тамалакаан орто оскуолата

Суруйааччылар Харлампьев В.П., Одорусов П.П., Орохуунускай И.Е., киинэммит библиотечнай система директора Петрова Н.К., СР народнай поэта Руфов С.Т., киин библиотека улэһиттэрэ Прокопьева С.П., Степанова А.И. суруйааччы бюһун таһыгар

Время выдачи билета

„29" октября 1957 г.

(личная подпись)

Л 22/IV 1955. Тир. 5 000. Моск. печ. ф-ка Гознака. Зак. 15590.

СОЮЗ ПИСАТЕЛЕЙ СССР

ЧЛЕНСКИЙ БИЛЕТ № 2466

Фамилия Федоров

Имя и отчество Афанасий Игнатьевич

(литературный псевдоним)

Время вступления в СП VIII - 1957 г.

Секретарь Правления Союза писателей СССР Т. Мавлов

Время выдачи билета

„29" октября 1957 г.

(личная подпись)

Л 22/IV 1955. Тир. 5 000. Моск. печ. ф-ка Гознака. Зак. 15590.

СОЮЗ ПИСАТЕЛЕЙ СССР

ЧЛЕНСКИЙ БИЛЕТ № 2466

Фамилия Федоров

Имя и отчество Афанасий Игнатьевич

(литературный псевдоним)

Время вступления в СП VIII - 1957 г.

Секретарь Правления Союза писателей СССР Т. Мавлов

СОЮЗ ПИСАТЕЛЕЙ СССР

ПОСТАНОВЛЕНИЕ [illegible] ПРЕЗИДИУМА

Протокол № 3 § - 29 августа 1957 г.

СЛУШАЛИ: О приеме в члены Союза писателей писателя ФЕДОРОВА Афанасия Игнатьевича /Якутская АССР/.

ПОСТАНОВИЛИ:

Принять писателя ФЕДОРОВА А.И. в члены Союза писателей.

Верно:

ПОСЛАНО: Отделу кадров, т. Федорову А.И., Комиссии по литературам народов СССР.

Эдэр автордар сүбэ мунньахтара. 1957 с., Дьокуускай к., ЫБСЛКС обкомун дьиэтэ.

Кэнники эрээккэ хаҥастан уҥа туралллар Иннокентий Дмитриев, Иннокентий Сосин, ..., Василий Ксенофонтов, Вячеслав Кузнецов, ..., Анатолий Мосунов, Иван Сысолятин, Рудольф Соин, Степан Федотов, Николай Дьяконов уо.д.а

II эрээккэ Степан Дадаскинов, Семен Руфов, Иван Лопатин, Семен Ильин, Иннокентий Артамонов, Николай Кривошапкин,..., Егор Афанасьев, ..., Роберт Чиряев, Афанасий Федоров, Гаврил Окороков, Семен Никифоров, Михаил Тимофеев.

III эрээккэ Иван Алексеев, Эллэй, Семен Данилов, Моисей Ефимов, ..., Петр Конкин, Күннүк Уурастыырап, Иван Спиридонов, Иван Федосеев, Мир Попов, ...

IV эрээккэ Степан Охлопков, Дмитрий Дыдаев, Василий Сидоров, Василий Сивцев, Николай Босиков, Василий Гольдеров, Савва Тарасов, Григорий Данилов, Василий Сыромятников.

2006 сыл ахсынньы ыйыгар Баатаҕай авиапордуттан Т. Слепцова-Дыдаева ыыппыт хаартыската

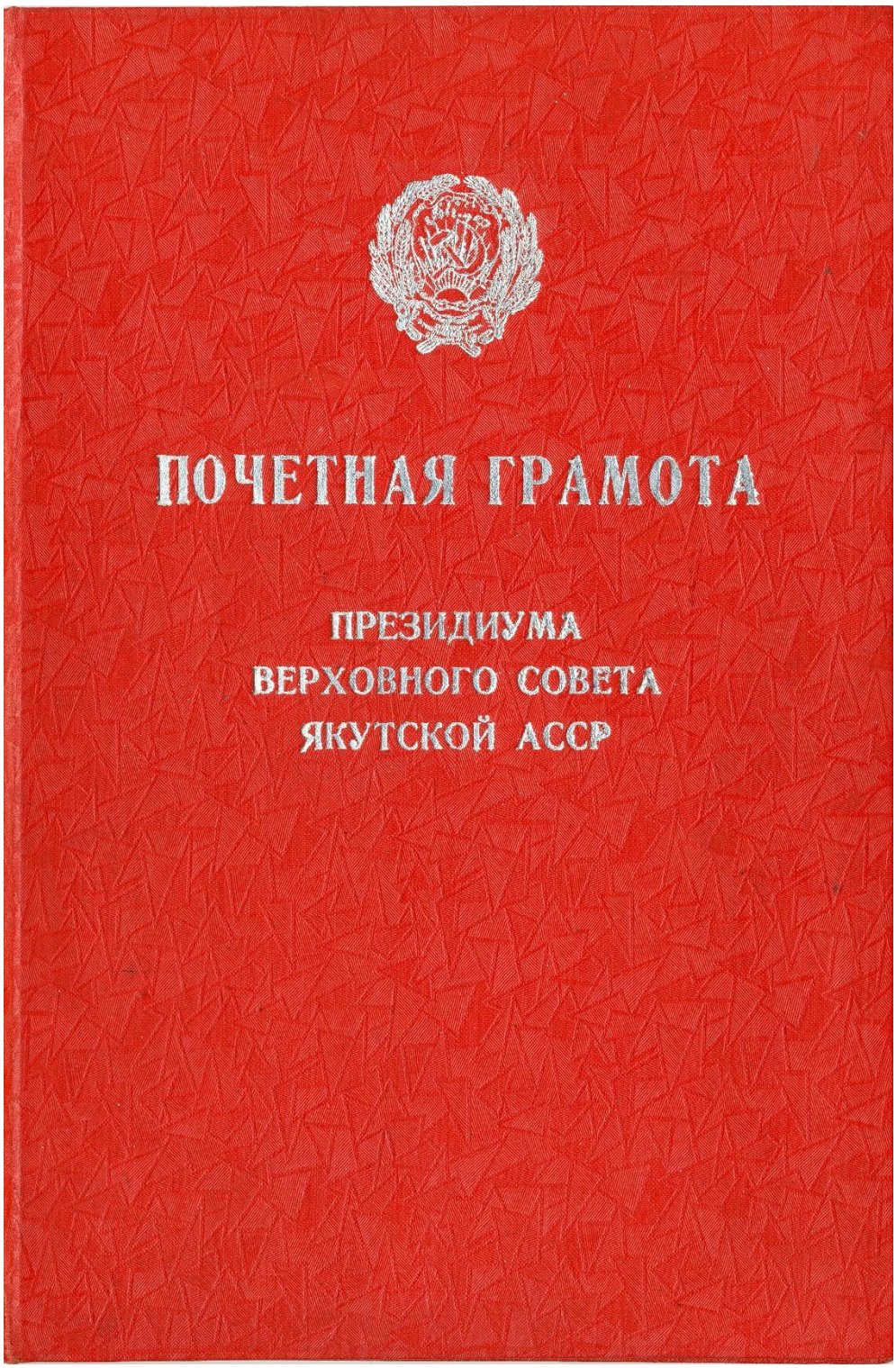
ПОЧЕТНАЯ ГРАМОТА
ПРЕЗИДИУМА
ВЕРХОВНОГО СОВЕТА
ЯКУТСКОЙ АССР

САХА АССР ВЕРХОВНАЙ СОВЕТЫН ПРЕЗИДИУМА

Таб. Федоров
Афанасий Игнатьевич
Саха АССР тыатын хаһаайыстыбатын, промышленнаһын, культуратын уонна искусстватын сайынныгыа сиһилиилэриҥ иһин, ЫБСЛКС отут сыла туолуутунан сибээстээн

Саха АССР Верховнай Советын Президиума
алтынньы 30 к. 1948 с. Ыйаабынан

САХА АССР ВЕРХОВНАЙ СОВЕТЫН ПРЕЗИДИУМУН ПОЧЕТНАЙ ГРАМОТАТЫНАН ЭЙИГИН НАГРАДАЛААТА

Саха АССР Верховнай Советын Президиумун Председателэ — П. Алексеев

Саха АССР Верховнай Советын Президиумун Секретара — С. Томмот

№ 3583 — тохсунньу 21 к. 1949 с. Якутскай

ПРЕЗИДИУМ ВЕРХОВНОГО СОВЕТА ЯКУТСКОЙ АССР

Тов. Федоров
Афанасий Игнатьевич
За активное участие в деле развития сельского хозяйства, промышленности, культуры и искусства Якутской АССР, в связи с празднованием В.Л.К.С.М.

Президиум Верховного Совета Якутской АССР
Указом от 30 октября 1948 г.

НАГРАДИЛ ВАС ПОЧЕТНОЙ ГРАМОТОЙ ПРЕЗИДИУМА ВЕРХОВНОГО СОВЕТА ЯКУТСКОЙ АССР

Председатель Президиума Верховного Совета Якутской АССР — П. Алексеев

Секретарь Президиума Верховного Совета Якутской АССР — С. Томмот

№ 3583 — 21 января 1949 г. Якутск

Министерство Связи СССР

ТЕЛЕГРАММА

ПРИЕМ: 20 ч. 9 м. 55
Бл. № 93
Принял:

ПЕРЕДАЧА: ___ го ___ ч. ___ м.
№ связи
Передал:

МОСКВА ДОБРОЛЮБОВА 9 ДРОБЬ 11 КОМНАТА 201 ТОБУРОКОВУ ПЕРЕДАЧИ ФЕДОРОВОЙ=

ЯКТ644 ЯКУТСКА 7/80011 49
20 1322= го ч. м.

ДОРОГАЯ МАРИЯ ИВАНОВНА МЫ ТОВАРИЩИ АФОНИ ВМЕСТЕ С ВАМИ СКОРБИМ ПРЕЖДЕВРЕМЕННОЙ ЕГО СМЕРТИ ТЧК ПОСЛАЛИ ТЕЛЕГРАММУ СОБОЛЕВУ КОПИЮ ФОМИНУ ТЧК ЕСЛИ НИЧЕГО НЕ ВЫЙДЕТ ТРАНСПОРТИРОВКОЙ СОГЛАСИТЕСЬ КРЕМАЦИЮ ПРИВЕЗИТЕ УРНУ ПРАХОМ ТЧК ФОМИНЫМ ПЕРЕГОВОРИЛИ СОДЕЙСТВИИ КРЕМАЦИИ=ПРАВЛЕНИЕ СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ ЯКУТИИ=

*) Цифры, указанные после наименования пункта, откуда послана телеграмма, означают: 1) № телеграммы, 2) количество слов, 3) число, когда г. дан има отправлена, и 4) время отправления телеграммы (первые две цифры — часы и следующие две цифры минуты)

7-я тип. Главполиграфпрома. Зак. 376

Туһаныллыбыт литература

1. Амма Аччыгыйа. Ахтыылар. – Дьокуускай: кинигэ изд-та, 1983.
2. Андросов П.Х. Олоҕун тиһэх күннэрэ//Чолбон.-2003.-№2
3. Афанасьева П.С. Тамалакааннааҕы музей-дьиэ матырыйаала.
4. Бойтунова М.В. Тамалакааннааҕы музей-дьиэ матырыйаала.
5. Бурцева О.И. Учууталым туһунан. – 1991.
6. Голиков А. Күөх кырыс, хагдарыйбат лабаа//Чолбон. – 1996. – №7.
7. Гольдеров В. Федоров туһунан ахтыылар//Чолбон. – 1996. – №7
8. Далан. А.Федоров аатын сүгэр үөрэнээччилэригэр сурук. - 1997
9. Иннокентьев Н.И. Тамалакааннааҕы музей-дьиэ матырыйаала.
10. Жендринскэй П.П. Тамалакааннааҕы музей-дьиэ матырыйаала.
11. Маркова Т.Н. Удьуору утумнаан. – Дьокуускай: Бичик, 2003.
12. Протопова Н.И. Айыы Далбар Хотуна – II. – Дьокуускай: Бичик, 2001.
13. Руфов С.Т. Литература эйгэтигэр. – Дьокуускай: Бичик, 2004.
14. Руфов С.Т. Доҕорум туһунан иһирэх тыл. – 2004.
15. Спиридонова Т.Н. Афанасий Игнатьевич Федоров – кэрэхсэбиллээх кэрэ киһи. – Дьокуускай: 2006
16. Спиридонова Т.Н. «Кылам гыммыт кылгас олох...». – Тамалакаан: 2011
17. Трофимова А.И. Тамалакааннааҕы музей-дьиэ матырыйаала.
18. Чиряев К.С. Аһаҕастык кэпсэтиэххэ. – Дьокуускай, 1984.
19. Чиряев К.С. Доҕорбун санаан... Тамалакааннааҕы музей-дьиэ матырыйаала.
20. Федоров Е.В. Творчество Афанасия Федорова. – Якутск: 1973.
21. Федоров А.И. Күөх кырыс. – Дьокуускай: Саха сиринээҕи кинигэ издательствота,1980
22. Федорова М.И. Доҕорум, кэргэним туһунан//Чолбон. – 1996. - №7
23. Федосеев И.Р. А.И. Федоров туһунан аҕыйах тыл//Чолбон. – 1996. - №7
24. Яковлев В.С. – Далан. Дьылҕам миэнэ. – Дьокуускай: Бичик, 1994

Түмүк.

Афанасий Федоров күн сиригэр баара-суоҕа 33 сыл олорон, онтон 30 сылын көҥүлгэ көччүйбүт, уонча сыл устата суруйан хаалларбыт айымньылара саха литературатын биир чаҕылхай страницатынан буолаллар.

Афанасий Игнатьевич олус сэмэй, боччумнаах, дьоҥҥо барытыгар эриэ-дэхси сыһыаннаах, чиэһинэй, үөрүнньэҥ, олус оҕомосох, киһиэхэ барытыгар үчүгэйи эрэ баҕарар, киһиттэн барытыттан кэрэни эрэ күүтэр дьиҥнээх учуутал, талааннаах суруйааччы.

Саха народнай поэта, талааннаах тылбаасчыт, очеркист С.Т. Руфов доҕорун, үөлээннээҕин туһунан ахтыытын: «Орто дойдуга отут үс эрэ сыл олороору элбэҕи айан-суруйан аһаахтаабыт, кини чахчы даҕаны саха литературатын элэбэх лабаалаах-салаалаах силигилии үүнэр баай маһын, бэйэтин тылынан эттэххэ, хаһан да «хагдарыйбат күөх лабаата» буолар. Дьыл-хонук аһан истэҕин ахсын ити мас улам-улам эриэинэ элбээн көстөн иһиэҕэ - үгүс лабаалар хагдарыйаннар, харааран тахсыахтара, сорохторо сиргэ да тооронон түһүөхтэрэ, мутуктара эрэ чороһон хаалыахтара – онно ааттара суруллар эрэ, суох эрэ...

Оттон сорох лабаалар кэм-кэрдии баран истэҕин ахсын өссө сытыытык көҕөрөн-наҕаран, ааҕааччыларынан үрдүктүк сыаналанан иһиэхтэрэ. Олор истэригэр мин туох да саарабыла суох доҕорум Афанасий Игнатьевич Федоров литературнай нэһилиэстибэтин киллэрэбин. Афанасий Федоров 50-60 сааһыгар тиийбитэ буоллар, хайаан да народнай суруйааччы аатын ылбыт буолуо этэ. Литератураҕа бэрт эдэриттэн бастыын бэриммит, айар үлэни эрэ үҥэр-сүктэр таҥара оҥостуммут киһи этэ».

Иһинээҕитэ

Киирии тыл.....3
Афанасий Федоров олоҕо – атыттарга холобур.....4
А.И. Федоров – о5о кутун туппут учуутал.....10
А.Федоров – уйан дууһалаах кэргэн, аҕа.....13
А.И. Федоров – кэпсээнньит.....14
Ахтыылар.....19
Афанасий Игнатьевич кэргэнигэр, оҕолоругар, доҕотторугар суруктара.....59
Хаартыскалар кэпсииллэр.....60
Түмүк.....103
Туһаныллыбыт литература.....104